

UNGE, ALKOHOL OG STOFFER

ET 10-ÅRIGT FORLØBSSTUDIE

Margaretha Järvinen (red.)

UNGE, ALKOHOL OG STOFFER – ET 10-ÅRIGT FORLØBSSTUDIE

Redigeret af Margaretha Järvinen

Med bidrag af Margaretha Järvinen, Stefan Bastholm Andrade, Jeanette Østergaard, Jakob Demant, Signe Ravn, Louise Høyer Bom, Stine Vernstrøm Østergaard, Asger Graa Andreasen og Camilla Bank Friis

København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet 2018

Projekt YODA (Youths, Drugs and Alcohol) er et samarbejdsprojekt mellem Københavns Universitet og VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. Projektet er støttet af ROCKWOOL Fonden.

INDHOLD

Forord	Side 5
Sammenfatning	Side 6
KAPITEL 1 Stabilt moderat, ”fling” eller kronisk højt: Unges alkoholbrug fra 15 år til 25/26 år Stefan Bastholm Andrade & Margaretha Järvinen	Side 11
KAPITEL 2 At vokse fra druk. Unge storforbrugeres syn på alkoholnormer Margaretha Järvinen & Louise Høyer Bom	Side 30
KAPITEL 3 Udviklingen i unges alkohol- og stofbrug Stine Vernstrøm Østergaard & Jeanette Østergaard	Side 42
KAPITEL 4 Mere risikabelt for nogle end for andre. Negative livsbegivenheder hos risikovillige unge Stefan Bastholm Andrade og Margaretha Järvinen	Side 57
KAPITEL 5 Hvad betyder regler? Et forløbsstudie af forældres indflydelse på unges alkoholforbrug Jeanette Østergaard, Margaretha Järvinen & Asger Graa Andreasen	Side 75
KAPITEL 6 Unge og stoffer: Hvordan er unges stofbrug relateret til deres uddannelsesveje? Stefan Bastholm Andrade & Jakob Demant	Side 90
KAPITEL 7 At spille med dårlige kort: Unge hashbrugeres erfaringer med skole og arbejde Margaretha Järvinen & Signe Ravn	Side 105
KAPITEL 8 Udenfor fællesskabet? En analyse af unge, som ikke drikker sig fulde Jeanette Østergaard & Camilla Bank Friis	Side 117
Om forfatterne	Side 133

FORORD

Forskningsprojektet "Youths, Drugs and Alcohol" (YODA) er muliggjort gennem en bevilling fra ROCKWOOL Fonden. Projektet er et samarbejde mellem forskere på Sociologisk Institut, Københavns Universitet og VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. I 2005 blev et spørgeskema om alkohol- og stofbrug sendt til 2.000 tilfældigt udvalgte 15-årige. Samtidig blev et andet spørgeskema sendt til de unges forældre. I 2008 blev de samme unge (nu 18-19-årige) interviewet igen, og 2008-undersøgelsen blev udvidet med en survey til yderligere 3.000 unge. I 2015 blev de unge voksne (de fleste 25-26 år gamle) geninterviewet. YODA-projektet bygger også på kvalitative interviews – fokusgruppeinterviews og individuelle interviews – med forskellige grupper af unge, og på registerdata. 2005-undersøgelsen blev gennemført af en forskergruppe bestående af Peter Gundelach, Margaretha Järvinen, Jakob Demant og Jeanette Østergaard, og resultaterne blev præsenteret på dansk i bogen *Unge, fester og alkohol* (Akademisk Forlag 2006) samt på engelsk i internationale, videnskabelige artikler. I 2008-undersøgelsen deltog forskerne Margaretha Järvinen, Jeanette Østergaard, Jakob Demant og Signe Ravn. Resultaterne blev her præsenteret på dansk i bogen *Stoffer og natteliv* (Hans Reitzels Forlag 2010) samt i en række artikler på engelsk. Eksempler på tidligere publikationer fra projektet kan findes på: <http://www.soc.ku.dk/Forskning/projektoversigt/yoda/>.

De nyeste resultater fra YODA-projektet præsenteres i nærværende udgivelse, som også kombineres med publiceringen af internationale, videnskabelige artikler. Forskergruppen bag denne tredje del af undersøgelsen har bestået af Margaretha Järvinen, Stefan Bastholm Andrade, Jeanette Østergaard og Jakob Demant. I samarbejdet omkring rapporten indgår også følgende personer som medforfattere: Louise Høyer Bom (som også har oversat en del af kapitlerne fra engelsk til dansk og bidraget med opsætning af rapporten mv), Signe Ravn, Stine Vernstrøm Østergaard, Asger Graa Andreasen og Camilla Bank Friis.

En stor tak til ROCKWOOL Fonden for støtte til projektet gennem alle tre delundersøgelser.

København 14. marts 2018

Margaretha Järvinen

SAMMENFATNING

Unge, alkohol og stoffer – et 10-årigt forløbsstudie

Margaretha Järvinen

Youths, Drugs and Alcohol (YODA) er et 10-årigt forskningsprojekt, som følger udviklingen i unges rusmiddelbrug, fra de var 15 år i 2005, til de var 25/26 år i 2015. Projektet bygger på dataindsamlinger i 2005, 2008 og 2015/2016. Data fra undersøgelserne i 2005 og 2008 er tidligere blevet præsenteret på dansk i bøgerne *Unge, fester og alkohol* (red. P. Gundelach & M. Järvinen, Akademisk Forlag 2006) og *Stoffer og natteliv* (red. M. Järvinen, J. Demant og J. Østergaard, Hans Reitzels Forlag 2010), og på engelsk i en lang række internationale artikler.

Nærværende udgivelse bygger på data fra de tre spørgeskemaundersøgelser (2005, 2008 og 2015) – samt data fra befolkningsregistre og kvalitative interviews med specifikke grupper af unge. Rapportens kapitler bruger forskellige kombinationer af datamaterialer. I nogle kapitler bruger vi data fra alle tre bølger i survey-undersøgelsen, i andre kapitler relaterer vi oplysninger fra én bølge til registerdata, i andre kapitler igen bruger vi et udvidet sample fra 2008 i kombination med 2015-spørgeskemaet, og i ét kapitel inkluderer vi også et forældrespørgeskema, hvor forældrene til de unge blev interviewet i 2005. Vi kompletterer også spørgeskemaerne med kvalitative interviews med specifikke grupper af unge: en gruppe unge "storforbrugere" af alkohol, identificeret gennem spørgeskemaet i 2015; en gruppe unge, som *ikke* drikker, og en gruppe unge, som er i misbrugsbehandling for deres hashproblemer. Detaljerede beskrivelser af projektets data og metoder findes i de enkelte kapitler.

Her følger en opsummering af indholdet i de 8 kapitler.

Kapitel 1. Stabilt moderat, "fling" eller kronisk højt: Unges alkoholbrug fra 15 år til 25/26 år (Stefan Bastholm Andrade og Margaretha Järvinen) analyserer udviklingen i de unges alkoholbrug i undersøgelsesperioden. Vi identificerer forskellige alkoholudviklingsprofiler fra 15 til 25/26-års alderen, og undersøger hvordan disse profiler relaterer sig til baggrundsvARIABLE (bl.a. forældrenes uddannelse og indkomstniveau) og til tidsvarierende variable som fx cigaretrykning, hashbrug og venners alkoholbrug. Kapitlet beskriver seks grupper af unge, set i forhold til alkoholudvikling. Gruppe A (42%) består af "moderat stabile" alkoholbrugere, som på alle tre nedslagspunkter har et ikke-risikobetonet alkoholforbrug. Gruppe B (6%) og C (5%) er de "forsigtige alkoholbrugere", som har et meget lavt alkoholforbrug igennem hele undersøgelsesperioden, og som er karakteriseret ved en overrepræsentation af unge med indvandrerbaggrund (gruppe B) og unge med usædvanlig stærk skolemotivation, målt i 15-års alderen (gruppe C). Gruppe D (6%) har et "kronisk højt" alkoholforbrug. De starter på et exceptionelt højt alkoholniveau i 15 års alderen – i gennemsnit 32 ugentlige genstande – og viser ingen tegn på mindskning i 25/26-års alderen, tværtimod fortsætter deres forbrug at stige. De to sidste grupper, gruppe E (13%) og gruppe F (29%) viser et *fling* mønster i deres alkoholudvikling, det vil sige, at alkoholforbruget topper i 18/19-års alderen – for gruppe E's del på et meget højt niveau – for derefter at aftage. Interessant for Danmark, set i relation til tilsvarende undersøgelser fra udlandet er følgende. For det første: grupperne af næsten

afholdende unge (gruppe C og B) er meget små sammenlignet med unges drikkemønstre i de fleste andre lande. For det andet: *fling* grupperne er store og består (relativt set) af unge fra ressourcestærke familier, som starter med at drikke tidligt og (specielt) i 18/19-års alderen drikker langt over Sundhedsstyrelsens risikogrænser. Her kan vi også se, at indskrivning på specifikke uddannelser, specielt gymnasier, er relateret til et højt alkoholforbrug. Endelig peger vi på den lille gruppe unge med et "kronisk højt forbrug" – hvoraf 40% er kvinder – som en særlig risikogruppe.

Kapitel 2. At vokse fra druk. Unge storforbrugeres syn på alkoholnormer (Margaretha Järvinen og Louise Høyer Bom) bygger på 24 kvalitative interviews med nogle af de unge, som drikker mest ifølge spørgeskemaundersøgelsen fra 2015. Kapitlet analyserer fænomenet *maturing out*, men beskriver altså en gruppe unge, som i midt-20erne *ikke* er vokset fra deres intense teenage drikke/druk-mønster. Vi beskriver fem dimensioner af forandring, som unges alkoholbrug (ifølge interviewpersonerne) forventes at gennemgå fra 18/19-års alderen til 25/26-års alderen: at drikke for at vedligeholde sociale relationer fremfor at bruge alkoholen til at opsøge nye bekendtskaber; at drikke på en differentieret måde fremfor altid at fokusere på fuldskab; at "bære sin fuldskab" med værdighed fremfor at miste kontrollen; at tænke på morgendagen og ikke kun "leve for natten", når man fester; og at drikke for at *chille* fremfor at *cope*. Dette er normative dimensioner, som de fleste unge er opmærksomme på, også de unge, som forbyder sig mod normerne. De unge interviewpersoner, som endnu ikke er "vokset fra" deres teenage drikkemønster, har et ambivalent forhold til disse normer, som de altså er bevidste om men samtidig forsvarer sig imod og/eller prøver at undgå. Vi ser specielt forandringsdimensionerne at (altid) drikke fuldskabsorienteret, at acceptere/opsøge kontroltab og at drikke for at *cope* og ikke kun for at *chille*, som forbundet med en risiko for udvikling af alkoholproblemer.

Kapitel 3. Udviklingen i unges alkohol- og stofbrug (Stine Vernstrøm Østergaard og Jeanette Østergaard) ser på ændringer i unges brug af alkohol og hash fra 15 til 25/26-års alderen. Kapitlet beskriver et fald i binge-drikning (fem genstande eller mere ved en drikkelejlighed) fra 18/19-års alderen til midt-20erne, men viser også, at en betydelig andel af de unge forstætter med fuldskabsorienteret druk i 25/26-års alderen. Fx har 58% af mændene og 35% af kvinderne drukket 10+ genstande på en aften mindst en gang i de seneste 30 dage. Kapitlet beskriver også ændringer i, hvem de unge drikker sammen med – kun venner i teenageårene, mere varieret, inklusive sammen med familie, i midt-20erne. Og kapitlet beskriver ændringer i respondenternes bekymringer i forhold til alkoholbrug: bekymringer for helbredsskader og afhængighed mindsker, mens sociale bekymringer (at miste kontrollen, at opføre sig pinligt) er uændrede. I andel del af kapitlet beskriver Østergaard & Østergaard forskellige grupper af hashbrugere. Den største gruppe af hashbrugere (65 % af alle, som nogensinde har prøvet hash) har et sporadisk forbrug, de har i gennemsnit deres første erfaringer med hash i 18/19-års alderen, og i 25/26- års alderen ryger de typisk ikke længere hash. En anden gruppe (16%) debuterer tidligere og fortsætter med et hashbrug i 18/19-års alderen, mens de i 25/26-års alderen har meget varierende forbrugsmønstre. Den tredje gruppe (15%) starter også relativt tidligt men viser en gradvis *maturing out*, mens den fjerde lille gruppe (5%) både starter tidligt (14 år i gennemsnit) og fortsætter på relativt høje brugsniveauer både i 18/19-års alderen og i midt-20erne. De selvrapporterede negative konsekvenser af hashbrug er store i den mest hasherfarne gruppe, og mange siger, at de ønsker at skære ned og/eller overvejer at søge behandling. Også i de to mellemgrupper af hashbrugere

(dem på 15% respektive 16%) er der relativt store andele, som rapporterer negative konsekvenser af hashbrug. Fx siger omkring halvdelen af de unge i disse grupper, at de har følt sig "sløve og initiativløse" pga. deres hashbrug, mens 26-28% oplever, at de har præsteret dårligere i skolen eller på arbejdsmarkedet som følge af hashbrug.

Kapitel 4: Mere risikabelt for nogle end for andre (Stefan Bastholm Andrade og Margaretha Järvinen) analyserer forskellige former for tidlig risikoadfærd blandt unge – fuldsksdebut som 13-årig eller yngre, binge-drikning, cigaretrykning og erfaring med hash i 15-års alderen, aktiv "gåen i byen" i 15-års alderen og tidlig sexdebut – og hvordan disse adfærdsformer er relateret til negative begivenheder senere i ungdomslivet. Kapitlet kombinerer de unges spørgeskemabesvarelser fra 2005 med registerdata fra Danmarks Statistik om negative livsbegivenheder i aldersintervallet 16 til 24 år. Her ser vi specielt på fænomenet NEET (engelsksproget forkortelse for "Not in Education, Employment or Training), samt på hospitalsindlæggelser og domme for kriminalitet. Indledningsvist identificerer vi tre grupper af unge på basis af de tidlige risikoadfærdsvariable: en lavrisikogruppe, en gruppe moderate risikotagere og en gruppe højrisikotagere og konstaterer, at tilhørighed til disse grupper ikke er relateret til socioøkonomisk baggrund. Vi finder signifikante sammenhænge mellem risikogruppetilhørighed og senere negative livsbegivenheder. Højrisikogruppen, dvs. dem med tidligt alkoholforbrug og tidlig hash- og cigaretrykning har signifikant højere niveauer af NEET, hospitalsindlæggelser og registreret kriminalitet i perioden 16 til 24 år. Dette gælder generelt men ikke for unge mænd fra de mest ressourcestærke familier (den 20% af befolkningen, som har de højeste uddannelser og indkomster). Unge mænd fra de mest privilegerede familiebaggrunde eksperimenterer altså med alkohol, cigaretter og hash i de tidlige teenageår i samme udstrækning som andre unge mænd, med dette er ikke relateret til en forhøjet risiko for arbejdsløshed, sygdom eller kriminalitet. For unge kvinder fra ressourcestærke baggrunde er der en sammenhæng mellem tidlig involvering i risikoadfærd og senere negative livsbegivenheder, men de forhøjede niveauer af NEET og hospitalsindlæggelser er kun tilfældige og forsvinder efter 20/22-års alderen. Kapitlet viser altså, at risikoadfærd er risikabelt for mange unge, men ikke for dem (og specielt mænd), som har de stærkeste socioøkonomiske familiebaggrunde.

Kapitel 5. Hvad betyder regler? (Jeanette Østergaard, Margaretha Järvinen og Asger Graa Andreasen) ser på forældrenes indflydelse på udviklingen af deres børns alkoholbrug. 2005-undersøgelsen i YODA omfattede ikke kun et spørgeskema til de 15-årige med også et separat skema til deres forældre, med spørgsmål om forældrenes opdragelsesidealer, evt. regler for deres børns alkoholbrug, forældrenes drikkemønstre mv. I dette kapitel bruger vi forældreoplysningerne til at analysere sammenhængen mellem familiernes alkoholregler og de unges binge-drikning i 2005, 2008 og 2015. Kapitlets hypotese er, at unge fra familier med "strenge regler" i 2005 binge-drikker mindre intenst end unge med lempeligere regler – strenge regler er her defineret som max 2 genstande, mens lempelige regler er 5 genstande pr. drikkelejlighed. Vores analyse bekræfter denne hypotese: unge med strenge regler i 2005 binge-drikker mindre end unge med lempelige regler ved alle tre undersøgelsestidspunkter, det vil sige som 15-årige, som 18/19-årige og som 25/26-årige. Kapitlet viser dog også, at unge med strenge regler gradvist, og specielt fra 15 til 18/19 år, indhenter andre unge – dog uden at helt nå op til de andres binge-niveauer. Stigningen i binge-drikning er størst blandt unge med strenge regler fra 15 til 18/19-års alderen, specielt i forhold til mindre frekvent binge-drikning. Vi relaterer denne udvikling til det meget stærke

normative pres i retning af fuldsabsorienteret druk blandt danske 18/19-årige, et pres som få unge tydeligvis kan modstå, uanset hvilke forældreregler de har (haft). Dog viser vores analyse altså, at forældreregler ser ud til at forebygge de mest overdrevne former for druk, ikke mindst kontinuerlig binge-drikning hver weekend.

Kapitel 6. Unge og stoffer (Stefan Bastholm Andrade og Jakob Demant) undersøger, hvordan unges brug af stoffer – både hash og stoffer som Ecstasy/MDMA, amfetamin, kokain og svampe – er relateret til deres veje gennem uddannelsessystemet. Kapitlet kombinerer YODA-projektets spørgeskemaundersøgelser med registerdata om de unges involvering i forskellige former for uddannelse (afsluttet eller igangværende) på forskellige tidspunkter. Analyserne viser, at der er forskel på de unges uddannelsesveje alt efter, om de kun har prøvet at ryge hash enkelte gange, om de har brugt hash ”mere jævnlige” (her defineret som mere end 10 gange de sidste tolv måneder), eller om de også har brugt andre stoffer end hash. Således har det at have prøvet hash ingen sammenhæng til de unges uddannelse, hverken i 18/19-års alderen eller i 25/26-års alderen. Derimod har unge med et mere jævnlige forbrug af hash et lavere uddannelsesniveaue (færre med gymnasieuddannelse, færre med videregående uddannelser) end unge, som ingen erfaring har med illegale stoffer. En endnu mere markant forskel ses for gruppen af unge, som har erfaring med andre stoffer end hash. Her har en betydeligt større andel end blandt andre unge hverken påbegyndt eller gennemført en uddannelse efter grundskolen, når de er 18/19 år. Også i 25/26-års alderen er uddannelsesniveaue lavere blandt de stofferfarne end blandt andre unge: færre har en uddannelse efter grundskolen, færre har mellemlange eller lange videregående uddannelser, mens flere har erhvervsfaglige uddannelser.

Kapitel 7. At spille med dårlige kort (Margaretha Järvinen & Signe Ravn) går videre med temaet hashbrug og unges uddannelsesveje men ser på unge, som har et decideret misbrug af hash. Kapitlet bygger på 42 kvalitative interviews med unge, som på interviewtidspunktet var indskrevet i behandling for hashproblemer. Vi analyserer hashbrug set i forhold til fire forskellige felter, som de unge er involveret i: gymnasier/universiteter, erhvervsskoler, arbejdsmarkedet og det kunstnerlige felt. Kapitlet viser, at unge med et regelmæssigt hashbrug møder udfordringer i alle disse felter, men at udfordringerne er forskellige på tværs af felter og afhængig af de unges sociale baggrund. Vi ser eksempler på unge hashbrugere på gymnasier/universiteter, hvis studier gradvist vanskeliggøres af hukommelses- og koncentrationsproblemer, og også pga. en tiltagende marginalisering i forhold til medstudierende. Vi ser også eksempler på unge hashbrugere, som påbegynder den ene erhvervsuddannelse efter den anden – varierende fra én til syv forskellige erhvervsuddannelser i materialet – uden at gennemføre dem og uden en sammenhængende plan for, hvad uddannelsen skal bruges til. Det sociale system er typisk involveret i processen omkring disse ”svingedørsuddannelser”. Kapitlet ser også på det kunstnerlige felt, da dette felt på mange måder konkurrerer med uddannelsesfeltet om de unges engagement. Således drømmer mange unge hashbrugere om en fremtid i musik, litteratur, film eller billedkunst og forestiller sig, at deres talenter snart vil blive ”opdaget” – hvis bare de reducerer deres hashbrug fra det nuværende problematiske niveau til et niveau, som fremmer deres kreativitet. Endelig analyserer kapitlet unges brug af hash i arbejdslivet. For nogle unge er det lettere at kombinere et regelmæssigt hashbrug med erhvervsarbejde (i næsten samtlige tilfælde, ufaglærte jobs i løse ansættelser) end at kombinere det med skole/studier. Gennemgående peger kapitlet på en manglende koordinering

mellem forskellige systemer, når det handler om at hjælpe unge med hashproblemer, ikke mindst mellem det sociale system og erhvervsskolerne.

Kapitel 8. Udenfor fællesskabet? (Jeanette Østergaard & Camilla Bank Friis) analyserer en anden "marginalgruppe" blandt danske unge, nemlig dem, som *ikke* drikker. Udgangsspørgsmålet for kapitlet er: Kan man i et land som Danmark, hvor et fuldskabsorienteret alkoholforbrug er statusgivende for unge, deltage i ungdomslivet uden at drikke alkohol? Kapitlet analyserer den lille gruppe unge (deltagere i spørgeskemaundersøgelsen i 2008 og 2015), som siger, at de aldrig har drukket alkohol, eller at de aldrig har drukket sig fulde – i alt 4 pct. af årgangen. Forfatterne har også interviewet en lille gruppe af disse unge. Både det kvantitative og det kvalitative materiale peger på, at fravalget af fuldskab bl.a. handler om, at de unge ikke ønsker at miste kontrollen – hertil kommer religiøst begrundede motiver og andre individuelle forklaringer, som fx sygdom i teenageårene. Den lille gruppe af ikke-drikkende unge føler sig ofte anderledes og udenfor fællesskabet, og de bliver ofte konfronteret med, at de ikke er som andre unge, hvis de fastholder at være ædru til fester og andre sammenkomster. Flertallet af de ikke-drikkende unge vælger derfor festlivet fra i ungdomsårene, og de oplever også, at det er sværere for dem at skabe venskaber, ikke mindst fordi stort set alle deres jævnaldrende drikker alkohol. Kapitel 8 bekræfter dermed noget af det, som vi også ser i kapitel 2 om storforbrugere af alkohol. Flere storforbrugere – altså den modsatte gruppe af dem, som dette kapitel handler om – siger nemlig, at de ikke kan forstå, hvorfor nogle unge ikke drikker alkohol, og de sætter endog spørgsmålstegn ved, om det overhovedet er muligt at have et socialt liv i Danmark, hvis ikke man drikker fuldskabsorienteret som ung.

KAPITEL 1

Stabilt moderat, ”fling” eller kronisk højt: Unges alkoholbrug fra 15 til 25/26 år

Stefan Bastholm Andrade og Margaretha Järvinen

Indledning

Formålet med analyserne i dette kapitel er at identificere forskellige udviklingsprofiler i unges alkoholbrug fra 15 til 25/26 års alderen, og analysere hvordan disse profiler relaterer sig til baggrundsvariable og tidsvarierende individuelle variable. Kapitlet bygger på YODA-projektets (Youths, Drugs and Alcohol) tre spørgeskemaundersøgelser med unge født i 1989, interviewet i 2005, 2008 og 2015 – samt på registerdata. Vi analyserer mainstream udviklingsprofiler i unges alkoholbrug (repræsenteret af større grupper af unge) såvel som mere usædvanlige udviklingsprofiler i den fuldskabsorienterede danske ungdomskultur (Järvinen m.fl. 2010; Järvinen & Room 2007). Undersøgelsen bidrager til den internationale forskningstradition om forandringer i unges alkoholbrug fra teenageårene til det unge voksenliv, og vi relaterer desuden de unges alkoholudvikling til deres familiebaggrund, uddannelse og skolemotivation, og til adfærdsmæssige variable som cigaretrykning og hashbrug. De følgende afsnit præsenterer eksempler på international forskning om ”alcohol trajectories”.

Tucker et al. (2005) skelner mellem fem udviklingsgrupper i deres amerikanske studie af rusmiddelbrug blandt unge fra 13 års alderen til 23 års alderen. De første to grupper var ”de afholdende”, som ikke rapporterede nogen binge drikning (5+ genstande per drikkebegivenhed) i løbet af studiets opfølgningstid, og ”stabilt moderate” (den største respondentgruppe), som aldrig oversteg ét tilfælde af binge drikning per måned. ”Tidligt højt forbrug” og ”teenage binge-drikkere” udviste høje binge-drikningsfrekvenser i 14 års alderen, hvorefter de modererede deres alkoholbrug en smule, dog lå de stadig på et højere niveau end de ”stabilt moderate”. Afslutningsvist var der en gruppe omtalt som de ”kontinuerligt øgende”, hvis binge-drikning var tiltagende i hele perioden 13 til 23 år. Tucker et al. identificerede to afgørende øjeblikke for udviklingen af problematisk rusmiddelbrug. Det første relaterede sig til de tidlige teenageår: unge med omfattende binge- drikning allerede i 13-14 års alderen havde en øget risiko for at opleve alkohol- og stofrelaterede problemer i deres unge voksenliv. Det andet afgørende øjeblik var relateret til overgangen fra de sene teenageår til det tidlige voksenliv, hvor nogle unge ikke voksede fra deres intensive drikkemønstre, men snarere fortsatte med et højt eller eskalerende forbrug.

I et andet amerikansk studie analyserede Hill et al. (2000) alkoholudviklingen fra 10 til 21 års alderen. Forskerne differentierede mellem ”ikke-bingere” (70 % af de unge i deres stikprøve), ”sene debutanter” (23 %), en lille gruppe med ”tidligt højt forbrug” (3 %), som drak meget allerede som 13-årige, men som udviste et moderat fald i de sene teenageår, og en anden lille gruppe (4 %), hvis alkoholbrug eskalerede betydeligt fra 15 til 18 års alderen. Generelt viste gruppen med tidligt højt forbrug de mest negative udfald i forhold til diverse problemvariable i 21 års alderen,

som fx en forhøjet risiko for kriminalitet og psykiske problemer, samt lavt engagement i skole og/eller arbejde. Øgningsgruppen afveg også negativt fra majoriteten, bl.a. gennem at udvise symptomer på alkohol- og stofafhængighed i 21 års alderen (Hill et al. 2000).

Endelig viser Jager, Keyes & Schulenberg (2015), hvordan udviklingen i amerikanske unges drikkemønstre har ændret sig over tid. Ved at sammenligne kohorter fra forskellige high-school årgange (fra 1976 til 2004) fandt de, at nylige kohorter både indtræder i aldersspændet 18-26 år med lavere drikkeniveauer og forlader dette aldersspænd med højere drikkeniveauer end tidligere kohorter. Jager et al. fandt, at hævede grænser for minimumsalder var med til at forklare faldet i alkoholbrug i 18 års alderen og desuden, at ændrede roller hos unge voksne (senere ægteskab og forældreskab, længere uddannelse) forsinkede de unge voksne i at "vokse fra" deres intensive drikkevaner.

Et generelt mønster i forskning om unges alkoholudvikling – både i de ovennævnte studier og i andre (hovedsagligt amerikanske) studier (Schulenberg et al., 1996; Hill et al., 2000; Jackson et al., 2001; Tucker et al., 2005; Mistry et al., 2015; Lee et al., 2013, se også Maggs & Schulenberg, 2004/2005) – er følgende. For det første er de største udviklingsgrupper på tværs af studierne typisk de afholdende eller lette alkoholbrugere. En anden stor gruppe består af de stabilt moderate alkoholbrugere, som starter relativt sent (15+) og tager del i et moderat alkoholbrug uden at eskalere deres brug betydeligt. For det tredje identificerer studierne varierede minoritetsgrupper, fx en "fling" gruppe (10-12 %), som topper i de sene teenageår, hvorefter de reducerer deres alkoholforbrug, og en "kronisk" gruppe, som forbliver på et højt forbrugsniveau fra de tidlige ungdomsår til det unge voksenliv.

Som vi vil vise i dette kapitel, stemmer alkoholudviklingen blandt danske unge både overens med og er forskellig fra de mønstre, der er blevet identificeret i tidligere forskning. Selvom vi genkender de forskellige grupper beskrevet ovenfor, er fordelingen over mainstream og marginalgrupper anderledes i Danmark. En del af forklaringen på dette er det meget høje alkoholforbrug blandt danske unge generelt sammenlignet med unge fra de fleste andre lande. Tidligere analyser fra vores forskningsgruppe viser eksempelvis, at der i 18/19 års alderen kun er 4 % af de unge, der er afholdende, og at meget få (omtrent 8 %) 18/19-årige aldrig har været fulde (Østergaard m.fl. 2010). Ydermere har 76 % af de 18/19-årige taget del i binge drikning (5+ genstande) i løbet af sidste måned, og 54 % har drukket 10+ genstande i løbet af en drikkebegivenhed. Tages disse drikkeniveauer i betragtning, er det forventeligt, at danske unges drikkemønstre fra aldrene 15 til 25/26 afviger fra unges drikkemønstre i mange andre lande, samt at forholdet mellem alkoholudviklingsprofiler og social baggrund kan se anderledes ud.

Data og metode

Data stammer fra YODA-projektets (Youths, Drugs and Alcohol) trebølgede forløbsstudie af unges rusmiddelbrug i Danmark. Den første bølge af spørgeskemaet blev gennemført i januar 2005. Et spørgeskema om alkohol- og stofbrugsmønstre blev sendt til 2.000 unge født i 1989 (de fleste af dem var 15 år på dette tidspunkt), udvalgt som en repræsentativ national stikprøve gennem det danske CPR-register. Svarprocenten var på 72 %. Den anden bølge blev gennemført i efteråret 2008, hvor de samme unge, nu 18/19-årige, blev inviteret til at deltage i et opfølgende

spørgeskema. Svarprocenten for opfølgningsskemaet var 67 %. Den tredje bølge blev gennemført i efteråret 2015, da de unge var 25/26-årige. Svarprocenten for den tredje bølge var lavere (50 %) end ved de to første bølger.

En indledende analyse, som kun omfattede respondenter, som deltog i alle tre databølger, afslørede en underrepræsentation af mænd (43,6 %). Ydermere var frafaldet højere blandt unge med hyppigt brug af alkohol og hash i 15 års alderen og blandt personer, hvis forældre havde et relativt lavt uddannelsesniveau. Derfor anvendte vi en særlig form for multipel imputation algoritme af data kaldet "random walk imputation technique" fra MissForest *R* pakken (Stekhoven & Buehlmann, 2012). Algoritmen giver et kvalificeret gæt på de manglende besvarelser i data, hvilket gjorde det muligt at foretage en repræsentativ analyse af 1989 kohorten, som stikprøven blev trukket fra. Random walk algoritmen er en non-parametrisk tilgang til manglende svar, som kan håndtere både kvantitative og kategoriske variable. Efter imputation af alle individer med "partial missing values" fik vi en repræsentativ stikprøve på 2.463 individer (heraf 50,6 % mænd) for hver af de tre alderspunkter.

Med udgangspunkt i tidligere forskning (Schulenberg et al., 1996; Guo et al., 2001; Muthén & Muthén, 2000; Pitkänen et al., 2008; Danielsson et al., 2010; Fleming et al., 2010; Stone et al., 2012; Harell et al. 2013; Wellman et al., 2014; Percy & McKay 2015) inkluderer vi en række variable, der måler individuelle og sociale karakteristikker, der kan være forbundet med alkoholforbrug. Ud fra det metodologiske udgangspunkt i "finite mixture" regressionsmodeller bliver disse variable inddelt i to typer: Det første sæt af variable kaldes samvirkende variable [concomitant variables] og beskriver sociale baggrundskarakteristikker, såsom køn og socioøkonomisk familiebaggrund. Vi anvender de samvirkende variable til at klassificere individerne i forskellige udviklingsgrupper [trajectory groups] i forhold til alkoholforbrug. Det andet sæt af variable kaldes adfærdsmæssige variable og beskriver forholdet mellem tidsvarierende karakteristikker og alkoholforbrug.

Samvirkende variable (baseline variables) inkluderer items såsom køn, forældreindkomst og uddannelse, indvandrerbaggrund, forældreskilsmisse og respondenternes motivation for skole målt i 2005. Information om forældrenes indkomst og uddannelse stammer fra nationale registre. Information om indvandrerbaggrund stammer fra spørgeskemaet i 2005, ligesom information om forældres skilsmisse. Skolemotivation blev målt i 2005 ud fra spørgsmålet: "Kan du lide at gå i skole, marker på den følgende skala, hvor 1 betyder 'det er spild af tid' og 7 betyder 'det er lærerigt'". Afslutningsvist inkluderede vi et spørgsmål om tidlig seksuel debut, fordi dette er blevet identificeret som en risikovariabel i tidligere forskning (se Udell, Sanfort & Reitz, 2010). Denne variabel blev målt af et ja/nej spørgsmål i 2005-spørgeskemaet ("Har du nogensinde været i seng med nogen?").

De tidsvarierende adfærdsmæssige variable er panelvariable målt i 2005, 2008 og 2015, da respondenterne var henholdsvis 15, 18/19 og 25/26 år. Disse variable inkluderer mål for de unges uddannelsesmæssige engagement på de forskellige tidspunkter, deres cigaretrykning (ingen rygning, fest-rygning eller daglig rygning), erfaring med hashbrug (dummy variabel, prøvet eller aldrig prøvet), venners fuldskab (dummy variabel for, hvorvidt mere end halvdelen af

respondentens venner har været fulde inden for de sidste 30 dage), og kærestens fuldskab (dummy variabel for, hvorvidt respondenteren var i romantisk forhold med nogen, som havde været fuld inden for de sidste 30 dage).

Alkoholbrug er den afhængige variabel i analysen og blev målt med det samme spørgeskemaspørgsmål i alle tre bølger: "Hvor mange genstande har du drukket på hver af de sidste syv dage, mandag, tirsdag, osv.". Tallene blev derefter lagt sammen til et totalt mål for sidste uges alkoholforbrug. For at indfange drikkemønstrene i løbet af en "typisk" uge blev alle tre spørgeskemaer gennemført uden for ferier eller helligdage.

Vi anvender en "finite mixture" regressionsmodel til at analysere udviklingen i alkoholbrug. Denne lineære model antager, at udviklingen i de unges alkoholbrug kan beskrives ud fra K -komponenter (altså understikprøver af udviklingsgrupper), hvor hver komponent følger en bestemt parametrisk fordeling. Blandt andet inkluderer hver komponent en vægt (π_k), som bidrager med a priori sandsynligheder for medlemskab til hver af komponenterne. I denne analyse antager vi, at medlemsskabssandsynligheder til komponenterne også afhænger af samvirkende variable (køn, familiebaggrund osv. kun målt i 2005, som beskrevet ovenfor), hvilket vi har en forventning om vil påvirke gruppestørrelsen, dvs. vægten af "the mixture" (Dayton & Macready, 1988). Udover disse variable inkluderes adfærdsmæssige variable (også beskrevet ovenfor) til at forudsige kvantiteten af alkohol, der forbruges i hver udviklingsgruppe. Mere teknisk beskrives modellen ud fra den følgende formel (Grün & Leisch, 2008):

$$h(y|x, w, \psi) = \sum_{k=1}^K \pi_k(w, \alpha) \prod_{d=1}^D f_{kd}(y_d|x_d, \theta_{kd}) \quad (1)$$

hvor ψ afgiver vektoren for alle parametre i mixture densiteten h defineret af $(\alpha, \theta_k)_{k=1, \dots, K}$, y er den afhængige variable (alkoholforbrug), x er de adfærdsmæssige variable, w er de samvirkende variable, og f_k angiver den komponentspecifikke tæthedsfunktion (component specific density function). Formlen inkluderer også vores antagelse om, at y kan deles ind i D delmængder, hvor komponent-tæthederne er uafhængige mellem delmængderne defineret af variablene y_d og x_d for $d = 1, \dots, D$. Denne antagelse betyder, at vi kan opnå specifikke modelestimer for hver alkoholudviklingsgruppe. De komponent-specifikke parametre er givet af $\theta_k = (\theta_{kd})_{d=1, \dots, D}$.

For at vælge det optimale antal komponenter i forbindelse med finite mixture modeller benytter de fleste forskere et mål kaldet Bayesian Information Criterion (BIC). I modsætning til andre mål (såsom Aike Information Criterion, AIC) tager BIC modeevalueringen højde for antallet af inkluderede parametre. Dog, fordi BIC hovedsagligt fokuserer på de komponenter, der er nødvendige for at approksimere tætheden på fornuftig vis, er målet blevet kritiseret for at favorisere modeller med et højt antal mixture komponenter (Scrucca et al., 2016). Derfor supplerer vi i denne analyse BIC målet med både AIC og det Integrerede Complete-data Likelihood (ICL) kriterium (Biernacki et al., 2000). I modsætning til AIC og BIC inkluderer ICL et mål for modellens entropi, som tager højde for, hvor godt modellen klassificerer individerne betinget af det totale antal komponenter.

Resultater

Deskriptiv statistik på de samvirkende og adfærdsmæssige variable er vist i tabel 1.

Tabel 1 Deskriptiv statistik

	Alder 15 (n = 2463)	Alder 18-19 (n = 2463)	Alder 25-26 (n = 2463)
Samvirkende variable			
Køn			
Mænd	50.59	-	-
Kvinder	49.41	-	-
Indvandrerbaggrund			
Ikke indvandrer	93.5	-	-
Indvandrer	6.5	-	-
Forældreskilsmisse			
Nej	79.13	-	-
Ja	20.87	-	-
Tidligt seksuelt aktiv			
Nej	71.13	-	-
Ja	26.47	-	-
Skolemotivation			
Gennemsnit	5.10 (1.197)	-	-
Forældres uddannelse			
Grundskole	10.78	-	-
Gymnasial	2.41	-	-
Erhvervsuddannelse	50.53	-	-
Mellemlang	23.71	-	-
Universitet	12.57	-	-
Forældres indkomst			
Gennemsnit	420.17 (370.94)	-	-
Adfærdsmæssige variable			
Uddannelse			
Grundskole	63.82	29.23	14.13
Gymnasium	28.62	54.49	7.35
Erhvervsuddannelse	7.55	11.94	31.26
Mellemlang	0	1.10	19.29
Universitet	0	3.25	27.97
Ryger cigaretter			
Nej	81.77	61.66	68.45
Til fester	6.33	15.72	8.12
Dagligt	11.90	22.63	23.43
Erfaring med hash			
Nej	86.89	54.32	46.53
Ja	13.11	45.68	53.73
Mere end halvdelen af tætte venner fulde sidste 30 dage			
Nej	45.15	26.27	56.88
Ja	54.85	73.73	43.12
Kæreste fuld sidste 30 dage			
Nej	88.75	77.10	83.03
Ja	11.25	22.90	16.97

Vi ser i Tabel 1, at tiden op til 18/19 års alderen er afgørende for udviklingen i adskillige adfærdsvariable. Det er eksempelvis i løbet af denne periode, at unge mennesker begynder at ryge cigaretter, hvis de da bliver rygere, og det er også i denne periode, at en relativt stor andel af de unge begynder at eksperimentere med hash – stigningen fra 18/19 til 25/26 er mere beskeden. Det er også tydeligt i tabellen, at det er i 18/19 års alderen, at fuldsksoplevelser (angivet af respondenterne) blandt venner og kæresten topper (såvel som hos respondenterne selv). I 25/26 års alderen er andelen af respondenternes venner, der har været fulde den sidste måned, tilbage på det samme niveau som i 15 års alderen.

Model for alkohol-udviklingsgrupper

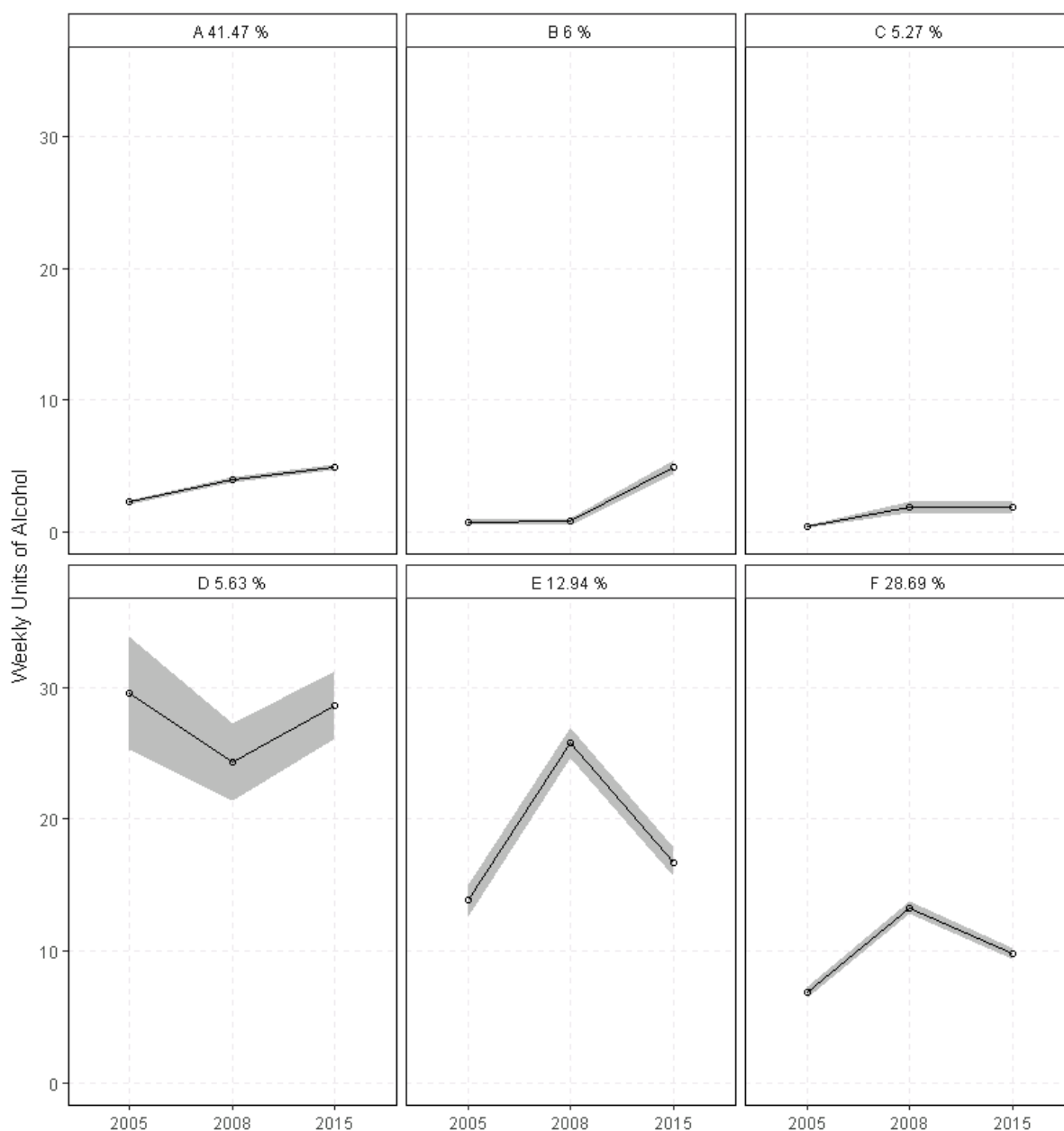
Tabel 2 viser resultaterne fra modelsøgningen baseret på alle tre modelmål (hhv. AIC, BIC og ICL). Vi valgte modellen med seks komponenter, fordi både BIC og ICL peger på denne model.

Tabel 2 Modelsøgning

Model	-log Likelihood	AIC	BIC	ICL
Enkomponentmodel	-28,403.56	56,505.74	56,587.95	56,587.95
Tokomponentmodel	-24,719.75	49,509.51	47,751.10	49,927.81
Trekomponentmodel	-23,396.54	48,039.09	48,439.43	48,930.06
Firekomponentmodel	-23,794.41	47,750.82	48,309.92	49,234.01
Femkomponentmodel	-23,559.17	47,736.35	48,044.20	49,084.82
Sekskomponentmodel	-23,298.27	46,850.55	47,727.16	48,723.26
Syvkomponentmodel	-23,263.05	46,826.10	47,861.47	49,029.92
Ottekomponentmodel	-23,250.73	46,847.47	48,041.59	49,483.37

Figur 1 viser udviklingen i alkoholbrug for de seks grupper (for det samme resultat i tabelformat se Tabel A1). **Gruppe A** (41,5 %) er den største af de seks grupper og anvendes derfor som referencegruppe i analysen. Medlemmerne i denne gruppe starter med et lavt forbrug i 15 års alderen (i gennemsnit 2 ugentlige genstande) og øger derefter deres alkoholindtagelse en smule men uden at overstige et gennemsnitligt forbrug på 5 genstande per uge. I det store hele stemmer denne gruppe overens med de "stabil moderat" drikkere i tidligere forskning (Tucker et al., 2005; Maggs & Schulenberg, 2004/2005). En anden udbredt udviklingsgruppe i international forskning, "de afholdende", har ikke et klart modstykke i vores undersøgelse. Det tætteste vi kommer på denne gruppe er de små minoritetsgrupper **gruppe B** (6,0 %) og **C** (5,3 %), hvor medlemmerne starter på et meget lavt alkoholforbrugsniveau (efter danske standarder). Modsat andre grupper udviser gruppe B ikke den sædvanlige øgning i alkoholbrug fra 15 til 18/19 års alderen (de udviser kun en øgning herefter), hvorimod gruppe C gør, men på meget lave niveauer.

Figur 1 Seks alkoholudviklingsgrupper i den danske 1989 kohorte

Gruppe D (5,6 %) har det højeste forbrug af alkohol blandt alle seks grupper, og starter som 15-årige med et gennemsnitligt ugentligt forbrug på 32 genstande, hvilket derefter falder en smule (til 23 genstande i 18/19 års alderen) for derefter at stige igen i 25/26 års alderen. Når dette høje forbrug tages i betragtning, er det interessant, at næsten 40 % af medlemmerne i gruppe D er kvinder. Gruppen svarer til den "kronisk høje" gruppe i international forskning.

Gruppe E (12,9 %) – og også delvist **Gruppe F** (28,7 %) – har udviklingsmønstre, der kendes som et omvendt U i forskningslitteraturen (Andrade 2018). Hvor gruppe E primært består af mænd (84 %), har gruppe F lige store andele mænd og kvinder (se tabel A2 i bilagene). Gruppe E starter på et højt niveau i 15 års alderen (14 genstande om ugen), hvorefter forbruget stiger til det højeste

blandt alle seks grupper i 18/19 års alderen (26 ugentlige genstande) for derefter at falde til 17 genstande per uge i 25/26 års alderen. Gruppe F udviser et lignende mønster, men på et lavere niveau.

Sundhedsstyrelsens genstandsgrænser for alkoholkonsumtion er pt. maksimalt 7 genstande om ugen for kvinder og maksimalt 14 genstande om ugen for mænd. Sundhedsstyrelsen definerer endvidere niveauer for decideret risikabelt alkoholforbrug, hvilket er over 14 genstande om ugen for kvinder og 21 genstande om ugen for mænd. Allerede i 15 års alderen overskrider gruppe D (mænd og kvinder, i gennemsnit) og gruppe F (kvinder, i gennemsnit) disse højrisiko-grænser for ugentligt forbrug. I 18/19 års alderen overskrider både mandlige og kvindelige medlemmer i gruppe D, E og F grænserne for sikkert alkoholbrug, hvor kvinderne i gruppe D (gennemsnitligt 23 ugentlige genstande) og gruppe E (24 genstande) udviser den største afvigelse fra det anbefalede sikkerhedsniveau (7 genstande) for kvinder. Også i 25/26 års alderen er det kvinder, mere end mænd, der angiver et "risikabelt" alkoholbrug – set i forhold til de kønsspecifikke anbefalinger fra Sundhedsstyrelsen – selvom mænd i gennemsnit drikker mere end kvinder (Tabel 1 i bilagene).

Sociale karakteristika hos de seks grupper

Vi vil nu analysere, hvordan de i analysen inkluderede samvirkende variable påvirker sandsynligheden for at tilhøre en af de seks udviklingsgrupper (for deskriptiv statistik, se Tabel A2 i bilagene). I Tabel 2 anvendes **gruppe A** som reference for koefficienterne hos de andre grupper. Koefficient-estimer viser, at medlemmer i **gruppe B** – en af de næsten-afholdende grupper – har en højere sandsynlighed for at have indvandrerbaggrund (sammenlignet med gruppe A) og for at have forældre, der kun har færdiggjort grundskolen. Endvidere har medlemmer i denne gruppe en lavere sandsynlighed for at komme fra familier, hvor forældrene er skilt. Medlemmer i **gruppe C**, den anden gruppe med forsigtig drikkeadfærd, har også forældre med relativt lave uddannelsesniveauer, men i kontrast til gruppe B er der færre indvandrere i denne gruppe (illustreret i modellen med negative log koefficienter for dummy variabelen for indvandring). En anden karakteristik for gruppe C er, at den består af unge, som ifølge modellen havde et højt niveau af skolemotivation ved baseline målingen (for beskrivelse af dette mål, se metodeafsnittet ovenfor). I modsætning hertil angav medlemmer af **gruppe D**, som har det højeste forbrug af alkohol, en gennemsnitligt lav skolemotivation i 15 års alderen. Ydermere kommer medlemmer fra denne gruppe fra familier, hvor skilsmisse er mere udbredt end i referencegruppen, og hvor forældrene sjældent har universitetsgrader. **Gruppe E** (med det næsthøjeste forbrug af alkohol) er også karakteriseret ved et relativt lavt niveau af skolemotivation i 15 års alderen. Medlemmerne i denne gruppe kommer dog fra familier med højere indkomstniveauer end referencegruppen. Afslutningsvist er den mest bemærkelsesværdige karakteristik for medlemmer af **gruppe F**, at deres forældre har signifikant højere uddannelsesniveauer end referencegruppen, samt et højere indkomstniveau. Grupperne D, E og F er også karakteriseret ved en tidligere seksuel debutalder end referencegruppen A (og grupperne B og C).

Tabel 3 Samvirkende koefficienter. A er referencegruppen.

	B		C		D		E		F	
	Beta	Std.	Beta	Std.	Beta	Std.	Beta	Std.	Beta	Std.
Kvinder	-0.006	(0.188)	0.111	(0.196)	-1.060 ^{***}	(0.195)	-2.043 ^{***}	(0.160)	-0.481 ^{***}	(0.103)
Indvandrere	1.134 ^{***}	(0.245)	-0.406 ^{***}	(0.144)	0.474 [†]	(0.271)	-0.681 ^{***}	(0.136)	-0.386 [†]	(0.228)
Skolemotivation	0.076	(0.054)	0.139 ^{**}	(0.054)	-0.101 [†]	(0.067)	-0.242 ^{***}	(0.051)	0.066	(0.043)
Skilsmisse	-0.607 [*]	(0.265)	0.189	(0.231)	1.121 ^{***}	(0.244)	-0.097	(0.166)	-0.233 [†]	(0.131)
Tidlig seksuel aktiv	-0.394	(0.304)	-0.886 [*]	(0.352)	2.236 ^{***}	(0.202)	1.492 ^{***}	(0.158)	1.075 ^{***}	(0.126)
Forældre-indkomst	-0.000	(0.000)	-0.001 [*]	(0.000)	-0.002 ^{***}	(0.000)	0.001 ^{***}	(0.000)	0.001 ^{***}	(0.000)
Forældre-udd.										
Grundskole	Ref.		Ref.		Ref.		Ref.		Ref.	
Gymnasial	-1.142 ^{***}	(0.019)	-0.101 ^{**}	(0.032)	0.743 ^{***}	(0.103)	-0.209 [*]	(0.106)	0.746 ^{***}	(0.214)
Erhvervsudd.	-0.410 ^{**}	(0.159)	0.075	(0.160)	0.207	(0.171)	-0.224	(0.155)	0.368 ^{***}	(0.110)
Mellemlang	-0.465 [*]	(0.197)	-0.009	(0.199)	0.451 ^{***}	(0.217)	0.090	(0.184)	0.666 ^{***}	(0.129)
Universitet	-0.837 ^{***}	(0.166)	-0.133 [†]	(0.175)	-0.003 ^{***}	(0.182)	-0.545 [*]	(0.228)	0.428 ^{**}	(0.155)
Skæringspunkt	1.611 ^{***}	(0.060)	-2.161 ^{***}	(0.060)	-0.371 ^{***}	(0.096)	0.022	(0.268)	-1.304 ^{***}	(0.212)

Signifikansniveauer: *** p < 0.001; ** p < 0.01; * p < 0.05; † p < 0.1

I denne afsluttende analyse undersøger vi, hvordan forskellige tidsvarierende variable (fra 2005, 2008 og 2015) er relateret til forbrug af alkohol. Som tabel 4 viser, er unges uddannelse, såvel som cigaretrykning, hashbrug og angivelsen af fuldskab hos venner og kærester, alle signifikant forbundet med alkoholbrug. Dog er disse forhold ikke ens for de forskellige udviklingsgrupper, og som allerede nævnt varierer koefficienterne over tid. Resultaterne, som vises i Tabel 4, hjælper os hermed med at få detaljeret viden om, hvordan en række adfærdsvariable er forbundet med udviklingen i alkoholbrug i de seks udviklingsgrupper.

Tabel 4 Adfærdsmæssige koefficienter

	Gruppe					
	A	B	C	D	E	F
Kvinder	-0.579 ^{***}	-0.047 [*]	-0.013 [*]	-4.352 [*]	-1.979 [*]	-0.956 ^{***}
	(0.131)	(0.077)	(0.052)	(2.449)	(0.769)	(0.238)
Uddannelse						
Grundskole	Ref. ^{***}	Ref. ^{***}	Ref. [*]	Ref. ^{**}	Ref.	Ref.
Gymnasial	0.900 ^{***}	-0.056 ^{***}	-0.150 [*]	-9.434 ^{**}	0.951	2.262 ^{***}
	(0.160)	(0.091)	(0.063)	(3.222)	(0.762)	(0.293)
Erhvervsuddannelse	0.976 ^{***}	6.413 ^{***}	-0.032 [*]	-9.608 [*]	-2.968 ^{***}	0.388
	(0.191)	(0.114)	(0.077)	(2.976)	(0.810)	(0.364)
Mellemlang	1.146 ^{***}	6.365 ^{***}	0.072 [*]	-18.959 ^{***}	-7.368 ^{***}	1.001 [*]
	(0.269)	(0.144)	(0.090)	(5.658)	(1.468)	(0.490)
Universitetet	2.218 ^{***}	-0.278 [†]	6.360 ^{***}	-18.820 ^{***}	-0.779	2.000 [*]
	(0.227)	(0.145)	(0.102)	(4.687)	(1.095)	(0.401)
Ryger cigaretter						
Nej	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Til fester	-0.000	-0.467 [*]	-0.127	5.581	2.457 [*]	0.142 ^{***}
	(0.261)	(0.134)	(0.142)	(4.163)	(0.980)	(0.385)
Dagligt	1.166 ^{***}	-0.473 ^{**}	0.022	6.127 [†]	6.060 ^{***}	4.269 ^{***}
	(0.205)	(0.181)	(0.162)	(3.170)	(0.812)	(0.348)
Ryger hash						
Nej	Ref. ^{***}	Ref. ^{***}	Ref. [*]	Ref.	Ref. ^{***}	Ref.
Ja	1.093 ^{***}	0.478 ^{***}	0.166 [*]	3.453	4.881 ^{***}	2.365 ^{***}
	(0.168)	(0.134)	(0.107)	(3.061)	(0.760)	(0.297)
Mere end halvdelen af tætte venner fulde sidste 30 dage						
Nej	Ref. ^{***}	Ref.	Ref. [*]	Ref.	Ref. ^{***}	Ref.
Ja	0.700 ^{***}	0.106	-0.113 [*]	-6.761 [†]	7.510 ^{***}	4.328 ^{***}
	(0.168)	(0.106)	(0.072)	(3.586)	(0.854)	(0.317)
Kæreste fuld sidste 30 dage						
Nej	Ref. ^{***}	Ref.	Ref. ^{**}	Ref.	Ref. ^{***}	Ref.
Ja	1.621 ^{***}	-0.044	12.484 ^{**}	-4.145	3.418 ^{***}	1.104 ^{**}
	(0.211)	(0.182)	(0.216)	(3.474)	(0.893)	(0.342)
Skæringspunkt	2.216 ^{***}	0.638 ^{***}	0.235 ^{***}	50.753 ^{***}	7.458 ^{***}	3.175 ^{***}
	(0.146)	(0.080)	(0.053)	(3.090)	(0.752)	(0.297)

Signifikansniveauer: *** p < 0.001; ** p < 0.01; * p < 0.05; † 0.1

I **gruppe A**, den største af de seks grupper, er alle tidsvarierende variable signifikant relateret til alkoholbrug. Tabel 4 viser således, at medlemmerne i denne store gruppe af "moderat stabile" alkoholbrugere drikker mere, hvis de er engageret i forskellige uddannelser (fx på universiteter i 25/26 års alderen), end hvis de ikke er. Medlemmernes forbrugsniveauer er også tæt relateret til den (angivende) fuldskab blandt venner, og for dem i faste forhold, blandt kærester. Desuden er alkoholbruget i gruppe A relateret til cigaretrykning og hashbrug.

For medlemmerne i **gruppe B** (forsigtige alkoholforbrugere, overrepræsentation af unge med indvandrerbaggrund) er alkoholbrug ikke relateret til fuldskab blandt venner eller kærester, og forholdet mellem at drikke og ryge cigaretter og/eller hash er svagere end i gruppe A. På den anden side stiger alkoholbruget i gruppe B (med seks ugentlige genstande), hvis medlemmer er engageret i uddannelser på erhvervsskoler eller professionshøjskoler.

Alkoholbruget hos **gruppe C** (den anden lille gruppe af forsigtige alkoholbrugere) er i mindre udstrækning relateret til de tidsvarierende adfærdsvariable, vi har testet for. En undtagelse er dog, at indskrivning på universiteter er forbundet med et højere alkoholforbrugsniveau i gruppen – mens alkoholforbrug relateret til ungdomsuddannelsesmiljøer (gymnasier, erhvervsskoler) altså ikke er karakteristisk for gruppe C. Dette kan måske skyldes den stærke skolemotivation, denne gruppe havde i 15 års alderen (se Tabel 3 ovenfor). Et andet iøjnefaldende fund i gruppe C er den stærke sammenhæng mellem deres og kæresters alkoholbrug. Dette forklares dog af det faktum, at meget få medlemmer i gruppe C har kærester med højt fuldskabsniveau.

For **gruppe D** (gruppen med det højeste forbrug af alle grupper) er forholdet mellem alkoholbrug og uddannelse anderledes end beskrevet hidtil. På interessant vis falder antallet af ugentlige genstande markant, hvis medlemmerne i denne gruppe er indskrevet i (eller i den sidste bølge: har afsluttet) gymnasiale- eller erhvervsuddannelser, og særligt, hvis de er indskrevet på universiteter eller professionshøjskoler. Dette skal ses i lyset af de exceptionelt høje baseline alkoholforbrugsniveauer i gruppe D (i gennemsnit 32 ugentlige genstande som 15-årige). Resultatet indikerer også, at nogle af de heftigst drikende i vores undersøgelse kan findes i gruppen af unge, som aldrig starter (eller færdiggør) en uddannelse efter grundskolen.

Også for **gruppe E** (gruppen med det næsthøjeste forbrugsniveau) er der en tendens til lavere alkoholbrug, hvis medlemmerne er indskrevet på professions- eller erhvervsuddannelser – men ikke gymnasier. Desuden er alkoholbruget i gruppe E stærkt forbundet til fuldskab blandt venner og kærester, samt til hashbrug og rygning; eksempelvis drikker daglige rygere i gruppen 6 genstande mere om ugen end ikke-rygerne i gruppen.

Med **gruppe F** er vi tilbage til det type forhold mellem uddannelse og alkoholbrug, som vi så i de første grupper. Her er det specielt gymnasieuddannelser, som er relateret til et højt alkoholforbrugsniveau i gruppen (og på et lavere signifikansniveau: professionshøjskoler og universiteter). I gruppe F er alkoholbruget også relateret til venners fuldskabsniveauer og til cigaretrykning og hashbrug, men en anelse mindre end hos gruppe E.

Diskussion

Sammenlignet med international forskning om "alcohol trajectories" adskiller udviklingen blandt danske unge sig på tre måder.

For det første, som vores analyse af de seks grupper med forskellige udviklingsprofiler viser, udgør de afholdende ikke en stor og afgrænset kategori. Sammenlignet med fund fra bl.a. amerikansk forskning er grupperne af forsigtige alkoholbrugere meget små – dvs. gruppe B (6 %) og gruppe C (5 %). Disse grupper angiver lave forbrugsniveauer efter danske standarder, og de har deres højeste forbrug i 25/26 års alderen (henholdsvis 5 og 2 genstande). I forhold til familiebaggrund har medlemmer i begge grupper forældre med relativt lave uddannelsesniveauer. En anden karakteristik i gruppe B er, at unge med indvandrerbaggrund er overrepræsenteret. Medlemmer i denne gruppe tager ikke del i den danske ungdomskultur med druk og fester; de har sjældent venner, som drikker sig fulde; de har dog et forhøjet alkoholbrug, hvis de er indskrevet på erhvervs- eller professionsskoler. Medlemmer i den anden lille gruppe af forsigtige alkoholbrugere (gruppe C) er karakteriseret af den stærkeste skolemotivation blandt alle grupperne, og de ser ikke ud til at være påvirket af alkoholkulturen på ungdomsuddannelser (gymnasier, erhvervsskoler) eller af deres venners fuldsniveau. Hermed adskiller de to lavkonsumptionsgrupper (B og C) sig fra majoriteten på to måder: medlemmerne har enten indvandrerbaggrund eller en exceptionelt stærk skolemotivation (i nogle tilfælde begge dele), og disse karakteristikker forhindrer dem tydeligvis i at tage del i mainstream danske unges "våde" alkoholkultur.

For det andet fandt vi, at relativt høje andele af unge (gruppe E, 13 % og gruppe F, 29 %) er karakteriseret af en kulmination ("fling") i alkoholbruget i 18/19 års alderen, og derefter et fald (dog ikke til niveauet i referencegruppen A). I disse grupper overskrider både mænd og kvinder Sundhedsstyrelsens anbefalinger for sikkert alkoholbrug i de sene teenageår, og kvinder især har et gennemsnitligt forbrug, der er to-tre gange højere end de kønsdifferentierede sikkerhedsgrænser. I forhold til familiebaggrund, har vi vist, at forældrene til gruppe E har relativt høje indkomster, mens forældrene til gruppe F har de højeste uddannelsesniveauer af alle unge. Dette betyder, at begge grupper med et "fling" mønster i alkoholforbrug – hvor medlemmer af gruppe E i 18/19 års alderen drikker mest heftigt af alle grupper – kommer fra relativt privilegerede baggrunde. På samme vis som medlemmer fra referencegruppen A (41 % af respondenterne) er gruppe E og F karakteriseret af *sociale* drikkemønstre – men for sidstnævnte grupper sociale drikkemønstre på et højt niveau. Alkoholbrugsniveauerne blandt medlemmer i disse store grupper af unge (A, E og F) er også relateret til eksperimenteren med hash og til cigaretrykning.

For det tredje identificerede vi en lille kategori (6 %) af unge med et "kronisk højt" forbrug – hvoraf knap 40 % var kvinder – som snarere øgede end mindskede deres alkoholbrug fra 18/19 til 25/26 års alderen. Gruppe D startede med et exceptionelt højt alkoholforbrug i 15 års alderen (30 ugentlige genstande i gennemsnit for mænd og 36 for kvinder). I modsætning til de fleste andre unge i vores undersøgelse var indskrivning på uddannelser (ungdomsuddannelser og videregående uddannelser) forbundet med et noget lavere alkoholbrug i gruppen, formodentlig pga. selektion – de mest ekstremt drikkende har måske kun en folkeskoleuddannelse. I 25/26 års alderen var alkoholbruget for medlemmer i gruppe D steget igen (til 33 ugentlige genstande i gennemsnit), og der var ingen tegn på, at denne gruppe ville "vokse fra" deres høje alkoholbrug.

Der er flere begrænsninger i vores studie. For det første, som i det meste spørgeskemaforskning, led undersøgelsen af frafald, særligt i den tredje dataindsamlingsbølge. Vi anvendte missing data imputation vel vidende, at denne teknik er underlagt kritisk diskussion i forskningslitteraturen (Allison 2002). Med hjælp fra statistiske værktøjer fra MissForest pakken estimerede vi dog flere mål for imputationsfejl og fandt, at alle de inkluderede variable var inden for en acceptabel rækkevidde (tabellerne er ikke inkluderet, men kan sendes på forespørgsel). En anden udfordring i et studie som vores vedrører pålideligheden af selvrapporteret alkoholbrug. YODA-projektet efterstræbte så præcist et mål for alkoholbrug som muligt ved at bede respondenterne i alle tre bølger om at angive deres alkoholindtagelse på hver af den forgangne uges dage (hvilket vi derefter lagde sammen). Vi antager, at denne metode bibragte os mere præcise mål for alkoholindtagelse end eksempelvis angivelser af månedlig binge drikning. Et sidste opmærksomhedspunkt er, at nogle af grupperne i vores undersøgelse – eksempelvis dem med et ”kronisk højt” forbrug – er repræsenterede ved relativt få respondenter. Det var derfor ikke muligt at frembringe mere detaljeret information om denne gruppe, ved eksempelvis at inddele den i undergrupper med særskilte karakteristikker (i forhold til mere detaljerede drikkemønstre, typer af uddannelsesinvolvering, skole drop-outs osv.).

Fundene fra vores undersøgelse kan relateres til forebyggelse af alkoholrisici – rettet mod de specifikke grupper, vi har identificeret. Med al sandsynlighed risikerer de ”forsigtige” grupper (gruppe B, 6 % og gruppe C, 5 %) ikke skadelige sundhedsvirkninger og andre negative effekter af deres alkoholbrug. Dog har vores egen tidligere forskning vist, at unge, som drikker meget begrænset i Danmark, har deres egne udfordringer at kæmpe med (se også Østergaard og Friis i denne udgivelse). De er mindre populære blandt jævnaldrene end de aktive alkoholbrugere, de har færre venner og i nogle tilfælde risikerer de eksklusion fra netværk og sociale aktiviteter (Gundelach & Järvinen 2006). Af åbenlyse grunde anbefaler vi ikke, at medlemmer i gruppe B og C øger deres alkoholforbrug, men snarere, at voksne (forældre, lærere, ungdomsarbejdere) omkring disse unge er opmærksomme på potentielle marginaliseringsmekanismer, og at de, hvis nødvendigt, finder måder at støtte de forsigtigt drikkende til at skabe netværk baseret på andre aktiviteter end fuldskabsorienteret fest.

Et andet forebyggelsesspørgsmål, som vores fund rejser, er uddannelsesmiljøers centrale rolle – herunder gymnasiers – for udviklingen af unges alkoholbrug. I de tre største grupper, gruppe F (29 %) men også gruppe A (41,5 %) og gruppe E (13 %) er indskrivning på gymnasier relateret til et højere alkoholforbrug blandt medlemmerne. Selvom nærværende undersøgelse ikke analyserede hvilke mekanismer, der havde betydning for denne intensivering i alkoholforbruget, når unge indgår i specifikke uddannelsesmiljøer, peger vores resultater (støttet af andre dele af YODA-projektet) på gymnasiealkoholkulturen som en del af ”motoren” bag danske unges internationale førsteplads, hvad angår binge drikning og fuldskab. Der er meget, der indikerer, at det klare ”fling”-mønster’ i danske unges alkoholudvikling – og måske særligt blandt unge fra privilegerede familiebaggrunde – er relateret til en gymnasiekultur, som tilskynder intensiv binge drikning.

Afslutningsvist er vi enige med Tucker et al. (2005), som blev citeret i indledningen, der nævnte to kritiske øjeblikke, når det handler om at identificere grupper af unge, som er i risiko for at udvikle alkoholproblemer: de tidlige teenageår og det unge voksenliv. Gruppen af unge med et ”kronisk

højt" forbrug i vores undersøgelse (gruppe D) afveg fra de andre respondenter på begge disse tidspunkter. De begyndte at drikke tidligere end deres jævnaldrene, og udviste ingen tegn på at begynde at vokse fra deres teenage alkoholmønstre i 25/26 års alderen. Hvis man skal følge de kønsspecifikke risikovurderinger fra Sundhedsstyrelsen, er den store andel kvinder blandt dem med et kronisk højt forbrug særligt bekymrende. Der er brug for mere forskning om baggrunden for, konteksten og grundene til alkoholbruget i denne gruppe med kronisk højt forbrug og på de kønsspecifikke risici i forhold til deres alkoholindtag.

Litteratur

- Allison, P. D. (2002) *Missing data*. London: Sage Publications.
- Andrade, S.B. (2018) The temporal rhythm of alcohol consumption: On the development of young people's weekly drinking patterns. VIVE: *Working paper*.
- Biernacki C, Celeux G & Govaert G (2000). Assessing a mixture model for clustering with the integrated completed likelihood. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence* 22(7), 719-725.
- Dayton, C. M., & Macready, G. B. (1988). Concomitant-variable latent-class models. *Journal of the American Statistical Association*, 83(401), 173-178.
- Fleming, C.B., White, H.R. & Catalano, R.F. (2010). Romantic Relationships and Substance Use in Early Adulthood: Social Relationships and Health. *Journal of Health and Social Behavior* 51(2), 153-167.
- Gundelach, P. & Järvinen, M. (2006) (red.): *Unge, fester og alkohol*. København: Akademisk Forlag.
- Guo, J., Hawkins, J.D., Hill, K.G. & Abbott, R.D. (2001). Childhood and Adolescent Predictors of Alcohol Abuse and Dependence in Young Adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 62(6), 754-762.
- Harell, Z.A.T., Huang, J.L. & Kepler, D.M. (2013). Brief report: Affluence and college alcohol problems: The relevance of parent- and child-reported indicators of socioeconomic status. *Journal of Adolescence* 36 (2), 893-897.
- Hill, K.G., White, H.R., Chung, I-J. et al. (2000). Early Adult Outcomes of Adolescent Binge Drinking: Person- and Variable-Centered Analyses of Binge drinking Trajectories. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 24(6), 892-901.
- Jackson, K.M., Sher, K.J., Gotham, H.J. & Wood, P.K. (2001). Transitioning Into and Out of Large-Effect Drinking in Young Adulthood. *Journal of Abnormal Psychology* 110(3), 378-391.
- Jager, J., Keyes, K.M. & Schulenberg, J.E. (2015). Historical variation in young adult binge drinking trajectories and its link to historical variation in social roles and minimum legal drinking age. *Dev Psychol.* 51(7), 962-974.
- Järvinen, M., Demant, J. & Østergaard, J. (2010) (red.). *Stoffer og natteliv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. & Room, R. (2007) (ed.). *Youth Drinking Cultures. European Experiences*. Aldershot: Ashgate.
- Lee, M.R., Chassin, L. & Villalta, I.K. (2013). Maturing out of alcohol involvement: Transitions in latent drinking statuses from late adolescence to adulthood. *Development and Psychopathology* 25 (4), 1137-1153.
- Grün, B. & Leisch, F. (2008). FlexMix version 2: finite mixtures with concomitant variables and varying and constant parameters. *Journal of Statistical Software* 28 (4), 1-35.
- Maggs, J.L. & Schulenberg, J.E. (2004/2005). Trajectories of Alcohol Use During the Transition to Adulthood. *Alcohol Research and Health* 28 (4), 195-201.
- Mistry, R., Heinze, J.E., Cordova, D. et al. (2015). Transitions in Current Substance Use from Adolescence to Early-Adulthood. *Journal of Youth and Adolescence* 44(10), 1871-1883.

- Muthén, B.O. & Muthén, L.K. (2000). The Development of Heavy Drinking and Alcohol-Related Problems from Ages 18 to 37 in a U.S. National Sample. *Journal of Studies on Alcohol* 61(2), 290-300.
- Percy, A. & McKay, M. (2015). The stability of alcohol consumption between age 16 and 26: Evidence from a National Birth Cohort. *Journal of Adolescence* 44, 57-69.
- Pitkänen, T., Kokko, K., Lyyra, A-L. & Pulkkinen, L. (2008). A developmental approach to alcohol drinking behaviour in adulthood: a follow-up study from age 8 to age 42. *Addiction* 103, 48-68.
- Schulenberg, J., O'Malley, P.M., Bachman, J.G. et al. (1996). Getting Drunk and Growing Up: Trajectories of Frequent Binge Drinking during the Transition to Young Adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 57(3), 289-303.
- Scrucca, L., Fop, M., Murphy, T. B., & Raftery, A. E. (2016). mclust 5: Clustering, classification and density estimation using gaussian finite mixture models. *The R Journal*, 8(1), 289.
- Stekhoven, D.J. and Buehlmann, P. (2012). 'MissForest - nonparametric missing value imputation for mixed-type data'. *Bioinformatics*, 28(1), 112-118,
- Stone, A.L., Becker, L.G., Huber, A.M. & Catalano, R.F. (2012). Review of risk and protective factors of substance use and problem use in emerging adulthood. *Addictive Behaviors* 37, 747-775.
- Tucker, J.S., Ellickson, P.L. Orlando, M. & et al. (2005). Substance Use Trajectories from Early Adolescence to Emerging Adulthood: A Comparison of Smoking, Binge Drinking, and Marijuana Use. *Journal of Drug Issues* 35(2), 307-331.
- Udell, W., Sandfort, T., Reitz, E. et al. (2010). The Relationship Between Early Sexual Debut and Psychosocial Outcomes: A Longitudinal Study of Dutch Adolescents. *Archives of Sexual Behavior* 39(5), 1133-1145.
- Wellman, R.J., Contreras, G.A., Dugas, E.N. et al. (2014). Determinants of Sustained Binge Drinking in Young Adults. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 38(5), 1409-1415.
- Østergaard, J., Røgeskov, M. & Rasmussen, P.S. (2010): Unges rusmiddelprofil. I: *Stoffer og natteliv*, red. Järvinen, M. et al. København: Hans Reitzels Forlag, 27-48.

Tabel A1. Alkoholforbrug på tværs af de tre aldersperioder for de seks udviklingsgrupper
Standardafvigelse i parentes.

	A	B	C	D	E	F
Alder 15-16						
Alle	2.25 (2.66)	0.71 (1.10)	0.36 (0.72)	32.44 (17.66)	13.82 (10.46)	6.86 (5.55)
Mænd	2.23 (2.69)	0.65 (1.18)	0.76 (0.69)	30.42 (25.81)	13.14 (9.84)	6.09 (5.24)
Kvinder	2.23 (2.63)	0.76 (1.05)	0.37 (0.74)	35.79 (30.43)	17.37 (12.79)	7.64 (5.75)
Alder 18-19						
All	3.98 (3.53)	0.78 (1.58)	1.81 (2.44)	23.33 (23.72)	25.93 (10.56)	13.27 (6.03)
Mænd	4.27 (3.65)	1.15 (2.00)	1.90 (2.12)	29.87 (21.50)	26.33 (10.27)	14.01 (5.79)
Kvinder	3.78 (3.43)	0.53 (1.15)	1.75 (2.65)	22.52 (23.43)	23.80 (11.88)	12.52 (6.20)
Alder 25-26						
Alle	4.85 (3.51)	4.85 (3.19)	1.80 (2.94)	32.88 (18.59)	16.82 (10.09)	9.82 (5.70)
Mænd	5.15 (3.39)	5.30 (3.06)	1.71 (2.89)	36.85 (17.10)	17.18 (10.13)	10.42 (5.68)
Kvinder	4.64 (3.57)	4.54 (3.25)	1.86 (2.99)	26.33 (19.24)	14.94 (9.71)	9.17 (5.66)

Tabel A2. Baggrundskarakteristikker for de seks udviklingsgrupper

	A	B	C	D	E	F
Køn						
Mænd	41.54	40.82	40.31	62.32	83.91	50.64
Kvinder	58.46	59.18	59.69	37.68	16.09	49.36
Indvandrere						
Ikke-indvandrere	93.31	78.91	93.80	86.23	98.11	97.44
Indvandrere	6.69	21.09	6.20	13.77	1.89	2.56
Skilsmisse som 15 årig						
Nej	78.35	86.39	75.97	81.88	74.13	81.22
Ja	21.65	13.61	24.03	18.12	25.87	18.78
Forældres uddannelse						
Grundskole	11.52	19.73	12.40	14.49	13.25	5.69
Gymnasial	2.46	2.04	2.33	4.35	1.26	2.56
Erhvervs	51.48	48.98	55.04	55.07	47.95	48.93
Mellemlang	21.56	20.41	20.93	19.57	25.87	27.88
Universitet	12.99	8.84	9.30	6.52	11.67	14.94
Forældres indkomst						
Gennemsnit	729.66 (320.16)	655.92 (328.75)	663.84 (256.13)	587.42 (277.69)	897.29 (890.48)	834.00 (438.91)

KAPITEL 2

At vokse fra druk: Unge storforbrugeres syn på alkoholnormer

Margaretha Järvinen & Louise Høyer Bom

Indledning

At "vokse fra" (maturing out of) binge-drikning er et velbeskrevet fænomen i international forskning. I årtier har studier fra forskellige lande påvist, at unges alkoholforbrug – særligt intensiv lejlighedsvis druk – topper i starten af tyverne, for derefter at falde. Omfattende kvantitativ forskning viser denne udvikling og forbinder faldet i unges alkoholbrug til voksenlivets roller og ansvar i form af at indgå i faste parforhold, blive gift, få børn og påbegynde karrierer (fx Chen & Kandel 1995; Muthén & Muthén 2000; Caswell, Pledger & Pratap 2002; O'Malley 2004/2005). Denne forskning giver vigtige indsigter, men der er fortsat dele af "vokse fra"-fænomenet som er understuderet, og sammenlignet med den rige forskningstradition om teenageres og college-studerendes drikkevaner (særligt i USA) har forskning om unge voksne (her 25+) alkoholbrug været relativt begrænset.

Dette kapitel adresserer nogle af de mere sjældne temaer i litteraturen om at "vokse fra". Analysen fokuserer på en gruppe af danske unge voksne – identificeret gennem YODA-spørgeskemaet 2015 – som i 25/26 års alderen angiver relativt høje binge-drikningsniveauer (sammenlignet med jævnaldrene). Gennem kvalitative interviews med 24 alkohol-storforbrugere analyserer vi interviewpersonernes drikkemønstre, deres rationaler for at bruge alkohol som de gør, og ikke mindst deres forhold til normer, som regulerer "moden drikkeadfærd". Vores sample består af unge voksne, som i varierende grad bryder med fremherskende normer, ved at de (endnu) ikke har givet afkald på deres teenage drikkemønstre. Dog er de fleste meget opmærksomme på disse normer. De beskriver normerne i detaljer, beretter hvilke normer de følger og hvilke de ikke følger, samt hvordan de anskuer sig selv sammenlignet med andre alkoholbrugere – samtidig med, at mange af dem udviser en betydelig grad af ambivalens i forhold til normerne. På mange måder er interviewpersonerne, i deres rolle som norm-brydere, måske bedre til at berette om forventninger om at "vokse fra" end norm-følgere, fordi de i høj grad har reflekteret over normerne – hvilket de også gør i interviewene – og de har i enkelte tilfælde også oplevet sanktioner for at have brudt dem.

Livsforløb

Som nævnt har forskningen relateret at "vokse fra" druk til voksenlivets roller og ansvar, særligt i forbindelse med arbejde og familie (Schulenberg et al. 1996; Bennett et al. 1999). Således har meget alkoholforskning om at vokse fra druk været baseret på en eksplicit eller implicit livsforløbsmodel, hvor overgangen fra ungdommen til voksenlivet formodes at ske i starten af tyverne. Inden for de sidste årtier har flere forskere dog kritiseret denne model, og argumenteret for, at ungdomsfasen i livsforløbet er blevet forlænget: at det kun er en minoritet af unge i nutidens vestlige lande, som færdiggør deres uddannelse, får fast job, indgår i ægteskab og får børn i starten af tyverne. I psykologisk forskning har begrebet "emergerende voksenliv" (Arnett 2004)

været anvendt til at dække perioden fra 18 til 25 års alderen, og denne periode er blevet beskrevet som en ny, separat livsfase, som er forskellig fra både teenage-årene og det unge voksenliv. På den anden side har sociologer været mere optagede af at kritisere hele idéen om ensartede "udviklingsfaser" i det menneskelige liv, og peget på den store variation i individuelle livsforløb og på forskelle i livsbaner mellem eksempelvis de mest privilegerede befolkningsgrupper og personer i prekære uddannelses- og erhvervsmæssige positioner (se eksempelvis Bynner 2005; Blatterer 2007; Bradley & Devadason 2008). Unges overgange til voksenlivet er således ikke kun blevet beskrevet som "forsinkede", men også som værende mere differentierede og komplekse i dag sammenlignet med for fx 40-50 år siden (Bradley & Devadason 2008).

Holstein og Gubrium (2000) anskuer livsforløb som kollektive forestillinger om, hvordan personers erfaringer bør være tidsligt struktureret, frem for den objektive eksistens af almindelige faser i menneskers liv. Sådanne forestillinger opretholdes gennem "typifikationsprocesser" (Schutz 1970), der guider og retfærdiggør adfærd i forskellige perioder i livet. Opfattelser af typiske livsbaner definerer, hvordan vi skal opføre os for at være tidsmæssigt tilpassede, og artikulerer dermed, hvilke oplevelser, der er synkrone og hvilke, der ikke er synkrone med biologisk alder (Holstein & Gubrium 2000: 79). På denne måde bliver det typiske livsforløb en standard for passende adfærd, og noget som alle individer i forskellige aldre forventes at leve op til. Livsforløbs-forestillinger kan således fungere som kontrollerende midler, der både åbenlyst og i det skjulte har indflydelse på folks adfærd og selvopfattelse. Som Holstein & Gubrium pointerer, er formaningen om at "opføre sig alderssvarende" en magtfuld motivation for forandring, og evalueringer af et succesfyldt voksenliv er ofte relateret til spørgsmål om, hvor godt eller dårligt man lever op til livsforløbsforventninger.

Inspireret af denne tilgang til livsforløb analyserer vi at "vokse fra" teenage druk som en normativ standard for, hvordan unge voksne bør forholde sig til alkohol. Den forlængede og fragmenterede ungdomsfase i nutidens vestlige samfund kunne i princippet betyde, at det at vokse fra teenage drikkeadfærd er blevet en mindre vigtig normativ standard. I dette perspektiv kan det tidlige voksenliv anskues som et "socialt åbent rum" (Harnett et al. 2000), hvor folk er frie, eller i det mindste mere frie end tidligere generationer, til at forsætte med de livsstile de foretrækker, inklusiv en fuldkabsorienteret festlivsstil. Nogle forskere hævder, at unge mennesker i dag aktivt afviser voksenlivet for at undgå de krav og det ansvar, det er forbundet med (Côté 2000). Andre kritiserer denne position og argumenterer, at standardmodellen for voksenlivet stadig indeholder meget af sin normative kraft, og at afvigelse fra denne model kan medføre store sociale omkostninger: "The more closely our practices and behaviours match the normative expectations of adulthood, the more comprehensive will be the granting of social recognition" (Blatterer 2007: 782). Blatterer mener, at der fortsat hersker kulturelle normer om det at blive voksen på trods af, at enkelte anerkendelseskriterier – eksempelvis arbejde, ægteskab og forældreskab i start/midt-tyverne – har mistet noget af deres betydning.

Som vores analyse vil vise, regulerer traditionelle livsforløbs-forestillinger fortsat unges voksnes idealer (her: deres idealer vedrørende voksen drikkeadfærd). Disse idealer er i vores sample kun løst forbundet med de unges faktiske indtagelse af specifikke voksenroller – og ansvar. På denne måde lader det til, at det at "vokse fra" fungerer som en normativ standard for interviewpersonerne,

et moralsk pejlemærke, der definerer og bedømmer passende versus ikke-passende adfærd, uanset hvor de befinder sig i deres livsforløb i øvrigt (i forhold til fx arbejde og familie). Analysen i det følgende handler altså om *normer* for alkoholbrug i midt-tyverne, normer som er så stærke, at unge voksne er nødt til at vise, at de er bevidste om dem, selv om de ikke (altid) følger dem (jf. Demant og Järvinen 2010 for en analyse af alkoholnormer blandt teenagere).

Data og metode

Kapitlets empiri stammer fra 24 kvalitative interviews med 25/27 årige danskere, som besvarede YODA-spørgeskemaet i 2015. Deltagerne i den kvalitative undersøgelse blev rekrutteret på følgende måde. Vi identificerede de mest "storforbrugende" (omkring 100 personer) blandt spørgeskema-respondenter, som havde givet tilsagn til et efterfølgende kvalitativt interview.¹ Storforbrugerne blev defineret som respondenter, der i løbet af de sidste 30 dage a) havde været "fuld" minimum fire gange, b) havde været "meget fuld" minimum fire gange, og/eller c) havde indtaget minimum ti genstande på en aften minimum fire gange. Nogle respondenter, særligt mandlige, levede op til alle tre kriterier, mens andre levede op til et eller to. De 24 interviewpersoner blev tilfældigt udvalgt fra de omtrent 100 storforbrugere. De mest centrale temaer i interviewene var: nuværende drikkemønstre og drikkekontekster; præferencer og holdninger til at drikke alkohol og gå i byen; mulige forandringer i drikkemønstre siden teenageårene; familiebaggrund, sociale netværk og nuværende livssituation (uddannelser, arbejde, levevilkår, relationer); og forestillinger om fremtidige drikkevaner. Intervieweren (en af dette kapitels forfattere) var en ung kvinde på omtrent samme alder som interviewpersonerne. Tidligt i interviewene nævnte hun, at hun selv er en aktiv alkoholforbruger for at mindske risikoen for, at interviewpersonerne følte, at de skulle forsvare deres eget alkoholforbrug (vi vender tilbage til, hvordan interviewpersonerne opfattede vores undersøgelse i diskussionen). Interviewene varede mellem 50 og 120 minutter (gennemsnitlig længde var 70 minutter). Alle interviews blev optaget og senere transskriberet fuldt ud.

Interviewpersonernes (12 mænd, 12 kvinder) alder varierede mellem 25 og 27, hvor en majoritet var 26 år på interviewtidspunktet. 67 % angav, at de var involveret i eller for nylig havde færdiggjort en uddannelse, enten videregående eller forskellige former for erhvervsuddannelse. Kun 20 % af de 24 interviewpersoner arbejdede fuldtid, mens de sidste 13 % enten var deltidsansatte eller arbejdsløse. Fordelingen af interviewpersoner i forhold til uddannelse, arbejde og arbejdsløshed stemmer mere eller mindre overens med fordelingen blandt de 100 storforbrugere i spørgeskemaet². 46 % af interviewpersonerne var i et fast parforhold (boede enten med en partner eller havde fast kæreste), og resten var enlige på interviewtidspunktet. I modsætning til tidligere fund om at "vokse fra" var personer fra højere socioøkonomiske baggrunde, og særligt universitetsstuderende, overrepræsenterede blandt de 100 mest storforbrugende i spørgeskemaet, og dermed også i vores udtræk. Dette kan, som diskuteret i andre kapitler i nærværende publikation, delvist være relateret til bortfaldsproblemer i surveyundersøgelsen.

¹ Omkring 50 % af respondenterne havde sagt ja til et efterfølgende kvalitativt interviews. Andelen af respondenter som sagde ja var højere blandt folk med højt alkoholforbrug end blandt folk med lavere forbrug.

² Andelen i beskæftigelse var 35 % blandt alle respondenter i spørgeskemaet.

Med hensyn til frekvensen af alkoholbrug angav omtrent 60 % af interviewpersonerne, at de drak 2-3 gange om ugen, tre interviewpersoner at de drak 4 eller flere gange om ugen, mens resten typisk drak én gang om ugen. I forhold til fuldskabsorienteret alkoholbrug angav de mest aktive binge drikkere, at de gjorde dette hver fredag og lørdag, og resten angav fuldskabsorienteret druk en gang om ugen eller sjældnere. Når interviewpersonerne blev spurgt om et gennemsnitligt antal genstande på en typisk aften i byen, havde de fleste svært ved at angive et antal. Efter nærmere eftertanke svarede de fleste kvinder omkring 10-15 genstande og de fleste mænd mellem 15-20 genstande, og nævnte samtidig, at dette tal sagtens kunne overskrides, hvis den pågældende aften var særlig vild eller sjov.

At vokse fra druk

Alle interviewpersoner beskrev en forskel på et teenage drikkemønster og den type drikkemønster, som karakteriserer – eller snarere, forventes af – personer i midt-tyverne. Vi har identificeret fem dimensioner af forandring brugt af interviewpersonerne til at differentiere mellem de to drikkemønstre, som vi beskriver i de følgende afsnit.

At søge eller opretholde relationer

Den første dimension handler om alkoholens rolle i forhold til sociale relationer. Selvom de ikke blev spurgt om det, nævnte størstedelen af interviewpersonerne, at alkoholbrug ikke længere er et væsentligt middel til at *opbygge* nye relationer; snarere er det et middel til at *opretholde* eksisterende relationer. Søren (håndværker, 27 år gammel) fortalte fx: “Det er ikke fordi, jeg undgår at møde nye mennesker, men jeg er bare ikke så opsat på det længere [...] Det betyder mere for mig at være blandt de mennesker, jeg har opbygget et tæt forhold til gennem årene.” Ifølge Søren og adskillige andre gælder denne forandring både for romantiske/seksuelle relationer og for venskabelige relationer. Bjarke, en 26-årig universitetsstuderende, forklarede:

Man går ud for at udfylde et vakuum. Og når vakuummet er fyldt – og det er ikke bare i forhold til kærester, det kan også være din karriere eller dit liv i det hele taget [...] Hvis du havde spurgt mig for to år siden, eller tre år siden, ville jeg have sagt, at jeg blev nødt til at gå ud tre gange om ugen. Dette behov er mindsket, helt klart, jeg behøver ikke gøre de her ting mere.

Samtlige interviewpersoner beskrev, hvordan alkohol har været yderst vigtig for opbygningen af sociale relationer, og generelt for deres sociale liv. Som Oliver, en elektriker-lærling (26) formulerede det: “I løbet af gymnasiet, og efter det også, har alkohol rystet os sammen, samlet os [...] I forhold til den uddannelse jeg er på nu, føler jeg ikke, at jeg kender de andre studerende så godt, fordi vi ikke har drukket sammen.” Enkelte interviewpersoner fortalte, at de havde svært ved at forstå, at unge mennesker ikke tager del i fuldskabsorienteret festadfærd, og de satte endda spørgsmålstejn ved, hvorvidt disse unge overhovedet har sociale liv. Mads (jurist, 27) sagde:

Man udvikler sig socialt, når man drikker. Det her lyder måske forkert, men det er bare tydeligt, at folk, der ikke har gået så meget ud, er mindre socialt kompetente end

folk, der har festet og mødt nye folk gennem årene. Jeg tror, alkohol lærer dig, hvordan du skal opføre dig sammen med andre [...] hvordan man kan være tæt med folk.

Fuldsksorienteret eller differentieret alkoholbrug

Den anden dimension af de unges "voksen fra" indfanges i forestillingen om, at man ikke længere altid skal drikke med fuldskab som mål. Omkring to tredjedele af interviewpersonerne nævnte spontant, at de plejede at drikke med fuldskab for øje, mere eller mindre hver gang de drak, og de placerede meget eksplicit denne type adfærd i fortiden. Birgitte (en reklamekonsulent, 26) sagde: "Det kan sagtens ske, at jeg går ned på [en nærliggende bar] bare for at få et enkelt glas [...] Jeg drikker ikke kun for at blive stiv, som jeg plejede". Og Mathias (mekaniker, 26) sagde: "Vi mødes af andre grunde nu end for at drikke os helt ned [...] 'Det er lørdag, lad os lave noget, holde middag eller lave et eller andet'. Man gider ikke rigtig længere, hvis det kun handler om at drikke."

Andre interviewpersoner var mere ambivalente i forhold til at give slip på alkoholens fuldsksfunktion. Niels (universitetsstuderende, 25) fortalte: "Det har forandret sig. For to-tre år siden var det sådan 'Fredagsbar, wow, lad os blive stive' [...] At drikke sig selv ned med intet andet formål er ikke interessant længere". Dog fortsatte Niels med at opsøge begivenheder, hvor han kunne drikke igennem, og han fortalte, at han sommetider festede med yngre medstuderende på universitetet, fordi han ikke kunne udøve "uhæmmet fuldskab" med folk på sin egen alder:

Hvis jeg vil drikke mig selv under bordet, kan jeg gøre det med god samvittighed [sammen med de yngre studerende]. Ingen løfter et øjenbryn, hvis jeg er fuld. De andre kandidatstuderende ville sikkert have kigget lidt [...] Så på den måde er det fedt at gå ud med nogen... hvor du ved, at hvis du gør noget dumt, så er de bare sådan "nå, det kunne ligeså godt have været mig".

Niels var meget optaget af normerne, der omhandler fuldskab, og sagde eksempelvis: "Ansvarlighed er nøgleordet for mig, og det er derfor jeg drikker mindre i dag" og "det her med at drikke hjernen ud kan man ikke gøre, når man kommer op i årene". Dog fandt han det "ekstremt behageligt at drikke sig stiv" engang imellem, og sagde, at han nok ville gøre det oftere, hvis ikke han følte at "fuldskab er blevet meget mindre acceptabelt".

Andre interviewpersoner tog afstand fra normerne om mindsket fuldskab. Jan (murer, 26) sagde fx: "Der bliver set ned på fuldskab tror jeg, socialt [...] Jeg føler, jeg skal forsvare den måde, jeg drikker på, selvom der ikke er noget at forsvare, synes jeg". Steffen (håndværker, 25), beskrev hvordan folk omkring ham var begyndt at tage det mere roligt, men at han "behøvede" fuldskab, fordi hans krop var en smule "afhængig af at komme ud og blive dopet". Han mente, at folk burde mødes for at have det sjovt i stedet for at lave andre ting, når man drikker: "man skal bare være der og drikke".

Det er her relevant at påpege, at de fleste interviewpersoner var opmærksomme på normerne omkring fuldskab, uanset at nogle (som Jan og Steffen ovenfor) ikke ønskede – eller formåede – at

leve op til dem. Det er meget tydeligt i vore interviews, at en insisteren på fuldskab *hver* gang man drikker bliver mødt med skepsis, og at personer, der fortsætter med at "drikke hjernen ud", føler sig nødt til at forsvare det eller finde på måder (fx samvær med yngre studiekammerater, som i eksemplet med Niels), hvorigennem de kan undgå jævnaldrendes fordømmelse.

Tab af kontrol eller kontrol

Et tredje tema i interviewpersonernes beskrivelse af at vokse fra druk vedrører evnen til at bevare kontrollen under påvirkning af alkohol. Eftersom alle interviewpersonerne fortalte, at de drikker sig fulde nu og da – selvom mange sagde, at dette sker sjældnere (jævnfør det andet tema ovenfor) – opstår spørgsmålet om, hvordan man kan være fuld på en "moden måde". Igen var der tydelige forskelle mellem interviewpersonerne.

Nogle interviewpersoner tilkendegav klart, at man i midten af tyverne burde kunne kontrollere sin beruselse. Dette betyder ikke, at man helt skal undgå fuldskab: ingen interviewpersoner var af denne opfattelse. Det var snarere et ideal om at bære sin fuldskab på en værdig måde og undgå at tiltrække opmærksomhed, mens man er påvirket. Camille (studerende, 26) fortalte, at det var blevet "mere naturligt at reflektere over de ting du gør, når du er fuld":

Jeg tænker mere over det nu, hvilket jeg så sandelig ikke gjorde særlig meget, da jeg var yngre [...] Men det sker stadig... For eksempel var jeg til fest uden for byen med en god ven for et par uger siden. På vej hjem faldt jeg i søvn i toget, ikk'. Totalt akavet, en voksen person der sover i toget. Der skete ikke noget heldigvis, men det var bare virkelig akavet [...]. Jeg tror stadig, jeg har brug for lidt øvelse i ikke at miste kontrollen foran andre mennesker. Altså, det var det jeg gjorde i gymnasiet, drak hjernen ud, tissede alle steder, løb nogen rundt, kyssede så mange som muligt på en weekend, den slags dumme ting.

Andre interviewpersoner modsatte sig normen om at forblive i kontrol – selvom de fleste virkede bevidste om, at dette er "hvad folk forventer af én". Et eksempel var Morten (ingeniør, 26), som sagde følgende:

Jeg kan godt lide at miste kontrol, men ikke når jeg ikke selv har valgt det, vel. Der er nogle aftener, hvor jeg er sådan "jeg behøver ikke huske noget i morgen, så lad os bare fortsætte". Jeg giver slip, fordi jeg kender konteksten og folk og har nok tiltro til mig selv til at miste kontrol [...] Og jeg siger bevidst "lige nu, der overskrider jeg grænsen". Det er kontrol i mine øjne. Hvis man altid bliver inden for grænserne, er det ikke kontrol, men en form for undertrykkelse. Man kan sige, at jeg har en grænsebom, der kan åbnes eller lukkes, når jeg beslutter mig for det [...] Hvis jeg opfører mig som en abe, så er det fordi, jeg har besluttet at opføre mig som en abe.

Mortens interview var en smule ambivalent. Han præsenterede sig selv som omfavnende et kontroltab, men samtidig i kontrol over dette tab af kontrol. Han beskrev kontroltabet som en "grænseoverskridelse", der var mere refleksiv, og hermed mere moden, end hans tidligere

erfaringer med kontroltab – og ikke mindst erfaringer med kontroltab hos andre, som han opfattede som mindre gode til det ”bevidste, planlagte kontroltab”, end han selv var.

At leve for natten eller tænke over morgendagen

Et fjerde tema, som opstod i næsten alle interviews, var, at det at drikke sig fuld flere gange om ugen medførte negative konsekvenser for resten af ugens dage. Igen var logikken i interviewpersonernes beskrivelser, at det førhen havde været naturligt og uproblematisk – eller i det mindste ikke-problematisk – at feste flere gange om ugen, hvorimod tingene nu var under forandring. Signe (universitetsstuderende, 26) fortalte: “Jeg er blevet totalt -- gammel [...] Jeg tror bare, at dagen efter er begyndt at betyde mere, end den gjorde, da jeg var tyve, og man levede for natten”. På en lignende måde forklarede Søren (håndværker, 25):

I fortiden, og jeg ved, jeg lyder meget gammel, når jeg siger det her, men i fortiden kunne man komme hjem fra byen, stå op to timer senere og have en fuldstændig normal dag, nærmest [...] Men lidt efter lidt er tømmermændene blevet værre. Det er sikkert, fordi min krop var vant til at blive dopet med alkohol hele tiden [...] Jeg er nået et stadie, hvor jeg gerne vil tidligt op om morgenen og bruge mine weekender på noget andet, være udenfor, tage på museum, gå en tur i skoven, sådan noget.

Denne dimension af at ”vokse fra” var den eneste, som interviewpersonerne (somme tider) relaterede til at påtage sig voksne roller og ansvar. Interviewpersoner, som tidligere havde haft en vane med at gå på druk om torsdagen (dette var relativt almindeligt i stikprøven), indikerede, at dette var svært at kombinere med arbejde eller krævende studier. Af lignende årsager var nogle interviewpersoner stoppet med at drikke både fredag og lørdag, og de forklarede, at to druk-aftener i træk gjorde dem udmattede og uoplagte til mandagens arbejde eller studier.

Som med de tre ovenstående dimensioner om at vokse fra druk var der også interviewpersoner, som ikke udviste nogle tegn på forandring, og som forsat festede flere gange om ugen. Nogle af disse udtrykte en følelse af at være blevet ”efterladt” som individer, hvis behov ikke stemte overens med deres venners. Cecilie (26, universitetsstuderende) fortalte:

Hvis jeg har været ude fredag, så er der mange [af hendes venner], som siger, at de ikke vil ud om lørdagen, og så finder jeg bare sammen med nogen, som ikke har været ude om fredagen, ikk’, så på den måde går det op [...] Jeg diskuterede faktisk det her med mine veninder for nyligt, og de var sådan ”hey, vi har det her og det her, vi skal nå, og vi kan ikke klare at drikke så meget længere”. Og jeg er så træt af den samtale [...] Der er også lidt skam i det på en måde – ”Hvad! [siger de til mig] Går du stadig i byen?”

Coping eller chilling

I nogle interviews viste der sig en femte dimension af at vokse fra druk, som handlede om motivationen for at drikke alkohol. Med inspiration fra Bernstein et al. (2011) differentierer vi mellem ”chilling”, som betegner opstemt og nydelsesorienteret alkoholbrug, og ”coping”, som

indfanger alkoholbrug, der dulmer problemer og lindrer stress (se også Andersson et al. 2013 og Dupree et al. 2016 samt Østergaard & Østergaards kapitel i nærværende udgivelse). Selvom der var forskelle blandt de enkelte interviewpersoner – hvor nogle mere end andre beskrev coping som motivation for deres nuværende alkoholforbrug – anvendte interviewdeltagerne primært kontrasten mellem coping og chilling for at illustrere en udvikling over tid. I de tilfælde, hvor distinktionen opstod, beskrev interviewpersonerne, hvordan de førhen havde anvendt alkohol til at glemme problemer eller som virkelighedsflugt, og de forklarede, hvordan dette var uklogt og upassende, og hvordan de havde mindsket denne type drikkeadfærd.

Bjarke (studerende, 26) sagde, at der er to måder, man kan bruge alkohol på: "Alkohol er lidt som en slyngplante, som skal have fat i ting, før den kan vokse. I den dårlige version tager den fat i noget ubehageligt i dig... Og den anden vej rundt, der skal være noget positivt til at starte med, hvis du skal få det godt af at drikke". Bjarke sagde, at han var blevet bedre til at bruge alkohol "på den rigtige måde", som altså indebærer, at man bør drikke af positive grunde og ikke af negative. Camille (studerende, 26) var også af den opfattelse, at man ikke bør drikke, når man er nede eller for at glemme sine problemer, hvilket hun havde gjort, da hun var yngre. Hun sagde, at "grundene til, at man drikker, har ændret sig igennem årenes løb: Når jeg havde det dårligt, var det svært for mig ikke at drikke mig totalt fuld, hvilket i princippet giver god mening, ikk', men jeg har øvet mig meget for ikke at gøre det."

Dette havde ikke været nemt for Camilla: "Jeg kan godt se nu, at jeg havde et mønster... når virkeligheden bliver for tung, får jeg lyst til at drikke for at komme væk fra det [...] Det er svært at bekæmpe ekstrem adfærd, når den er en naturlig del af dig, tydeligvis". Hun sammenlignede sig selv med sine venner, som havde ændret deres drikkevaner "ret nemt og naturligt", og hun følte, at hun måtte arbejde hårdere end andre på at udvikle "fornuftige drikkevaner".

Afslutningsvist vekslede Morten (ingeniør, 26) mellem at beskrive, hvordan han brugte alkohol til både coping og chilling, og sagde, at man bør være meget forsigtig med at bruge alkohol til at cope. Tidligt i interviewet talte Morten om at drikke på denne måde: "Dårligt humør eller godt humør [...] Hvis du er nede, er det sådan lidt, du ved, det hjælper dig med at glemme". Senere uddybede han: "Jeg drikker meget mere, hvis jeg er i godt humør [...] Selvfølgelig, hvis jeg får en dårlig dag, kan tanken måske strejfe mig 'jeg har brug for en trøste-drik'. Men hvis det er en længere periode, hvor jeg er presset, stresset, bekymret, ville jeg aldrig begynde at drikke". Her og på andre tidspunkter i interviewet virkede Morten opmærksom på ikke at blive opfattet som en person med alkoholproblemer: "Jeg ved godt jeg drikker meget, ikk', men jeg har i hvert fald kontrol over det. Jeg føler mig ikke som en alkoholiker overhovedet."

Diskussion

Dette kapitel har analyseret indholdet i fænomenet at vokse fra druk (maturing out). Den normative udvikling, som interviewpersonerne beskrev, bestod af fem forandringsdimensioner: at vedligeholde og udvikle nuværende relationer fremfor at opsøge nye; at drikke på en differentieret måde fremfor altid at fokusere på fuldskab; at bære sin fuldskab med værdighed fremfor at

overskride grænser; at tage morgendagen seriøst og ikke kun "leve for natten"; og at drikke for at chille frem for at cope.

Der var ingen systematiske mønstre, der forbandt overholdelse af disse drikkeidealer til voksenlivets roller og ansvar. Vi fandt (fortsat) intensivt alkoholbrug blandt interviewpersoner, der besad fuldtidsjobs såvel som studerende, og blandt interviewpersoner i faste forhold såvel som singler. Ikke desto mindre nævnte mange interviewpersoner "voksenroller" (relateret til arbejde, forhold) som del af forklaringen på, hvorfor unge – både dem i deres egne vennegrupper og unge voksne generelt – vokser fra druk, og nogle af de mest aktive alkoholbrugere, som var i faste parforhold, sagde, at de drak mindre nu, end da de var enlige. Desuden forestillede alle interviewpersoner sig et mindsket, og mindre fuldsksabsorienteret, alkoholbrug i de kommende år, når man skal til at "overveje at få børn", som de formulerede det, ofte i forbindelse med at fylde 30.

"Typifikation" (Schultz 1970) – eller det at fortolke fænomener ved at opfatte dem som elementer af en given idealkategori – er ikke blot et spørgsmål om repræsentation eller kategorisering. Typifikation opsætter normative standarder for, hvordan man bør opføre sig tidsmæssigt korrekt, og hvordan man undgår at blive bedømt negativt, hvis man ikke tilpasser sig. Som Strauss (1959: 9) formulerer det i sin bog *Mirrors and Masks*: "Everyone presents himself to the others and to himself, and sees himself in the mirrors of their judgement. The masks he then and thereafter presents to the world and its citizens are fashioned upon his anticipations of their judgements". Ligesom forestillinger om typiske livsforløb generelt, kan forestillinger om modne/voksne drikkevaner fungere som en form for social kontrol, der tilskynder tilpasning. Strauss skriver om "status-forcering", som betyder, at mennesker, når de eksempelvis når en bestemt biologisk alder, formodes at følge specifikke adfærdsmønstre, og at de kan blive straffet, hvis deres adfærd afviger fra den lagte kurs. Selvom livsforandringer er komplekse og dynamiske – og mere varierende i dag end tidligere – kan repræsentationer af ideelle overgange således presse folk til socialt passende ændringer og stemple dem som afvigende, hvis de ikke formår at tilpasse sig.

I vores interviews lod det til, at flere af interviewpersonerne både tilsluttede sig og forsvarede sig selv imod de normative standarder for moden/voksen drikkeadfærd – såvel som imod de standarder som de oplevede, at vores undersøgelse repræsenterede. Hen mod afslutningen af hvert interview blev alle interviewpersoner spurgt, hvordan de havde oplevet interviewet, og hvad de syntes om de spørgsmål, der blev stillet. De fleste gav positive tilbagemeldinger om interviewet, men enkelte – typisk de interviewpersoner, som drak mest – fortalte, at en undersøgelse som vores (primært med reference til det forgående spørgeskema, men også delvist det kvalitative interview) er udfordrende eller endda provokerende. De sagde eksempelvis, at spørgsmålene om motivationen for at drikke alkohol eller konsekvenserne af alkohol, eller mere generelt en undersøgelse med fokus på unge voksnes drikkemønstre, opstillede alkoholforbrug som "noget dårligt". Som en af interviewpersonerne formulerede det: "At forklare, hvorfor og hvordan jeg drikker alkohol, er ligesom at skulle forklare, hvorfor jeg kan lide at gå en tur i skoven, bortset fra at ingen nogensinde ville stille mig så mange spørgsmål om det." Andre interviewpersoner mente, at der var for mange negative spørgsmål i spørgeskemaet/interviewet (eksempelvis til kontroltab og konsekvenser) og for lidt fokus på de positive aspekter af alkoholbrug (sjov, socialisering,

afslapning osv.). Desuden var de fleste interviewpersoner "overraskede" eller "havde svært ved at tro", at de tilhørte den gruppe af spørgeskema-respondenter, som drak mere end gennemsnittet.

Disse kommentarer indikerer, at den store optagethed af "vokse fra" normerne i interviewene delvist kan være udløst af undersøgelsens design. At udvælge en stikprøve af alkoholstorforbrugerende unge voksne og spørge dem, hvorfor de drikker, med hvilke konsekvenser og hvorvidt deres alkoholforbrug har ændret sig, er måske naturligt forbundet med en tendens til selvforsvar hos interviewpersonerne. Det implicite budskab i en sådan tilgang kan af interviewpersonerne være blevet tolket som en hentydning til, at de drak for meget, og at de ikke lever op til, hvad der forventes af dem. Som modsvar til sådanne anklager kan interviewpersonerne have følt et behov for at demonstrere, at de er vidende om de normer, som regulerer unge voksnes alkoholvaner, og at de til trods for spørgeskemaets klassifikation af dem som storkonsumenter, håndterer alkohol på en "moden" måde. Ikke desto mindre er det vigtigt at fremhæve, at det faktiske indhold i normerne, de fem dimensioner af at vokse fra druk, som vi har beskrevet ovenfor, opstod fra interviewpersonernes egne udtalelser og ikke blev introduceret af interviewguiden.

Vores stikprøve bestod af personer med forskellige adfærdsmæssige positioner over de forskellige vokse-fra dimensioner, men alligevel abonnerede næsten alle på de samme normer om teenage versus ung-voksen drikkeadfærd. Efter sigende var størstedelen af interviewpersonerne i færd med at forandre deres eget alkoholbrug i retning af de idealer, de beskrev. Dog var der en mindre gruppe af interviewpersoner (6-7 personer), som af alt at dømme havde store udfordringer med at give afkald på deres teenage drikkepraksis, særligt i forhold til dimensionerne fuldskabsfokus, kontroltab og at drikke for at cope. For denne gruppe af interviewpersoner er den normative regulering af overgange til voksenliv – og det tab af social anerkendelse som ikke-tilpasning kan være associeret med – tydeligvis ikke stærk nok som "stødpude" mod drikkemønstre, som muligvis kan medføre langsigtede alkoholproblemer.

Litteratur

- Andersson, C., Sundh, V., Waern, M. et al. (2013): Drinking context and problematic alcohol consumption in young Swedish women. *Addiction Research and Theory* 21(6), 457-68.
- Arnett, J.J. (2000): *Emerging Adulthood: The Winding Road From Late Teens through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.
- Bennett, M.E., McCrady, B.S., Johnson, V. & Pandina, R. (1999): Problem Drinking from Young Adulthood to Adulthood: Patterns, Predictors and Outcomes. *Journal of Studies on Alcohol* 60(5), 605-614.
- Bernstein, J., Graczyk, A., Lawrence, D., Bernstein, E. & Strunin, L. (2011): Determinants of Drinking Trajectories Among Minority Youths and Young Adults: The Interaction of Risk and Resilience. *Youth & Society* 43(3), 1199-1219.
- Blattener, H. (2007): Contemporary Adulthood. Reconceptualizing an Uncontested Category. *Current Sociology* 55(6), 771-792.
- Bradley, H. & Devadason, R. (2008): Fractured Transitions: Young Adults Pathways into Contemporary Labour Markets. *Sociology* 42 (1), 119-136.
- Bynner, J. (2005): Rethinking the Youth Phase of the Life-Course: The Case for Emerging Adulthood? *Journal of Youth Studies* 8(4), 367-384.
- Caswell, S., Pledger, M. & Pratap, S. (2002): Trajectories of drinking from 18 to 26 years: identification and prediction. *Addiction* 97, 1427-1437.
- Caswell, S., Pledger, M. & Hooper, R. (2003): Socioeconomic status and drinking patterns in young adults. *Addiction* 98, 601-610.
- Chen, K. & Kandel, D.B. (1995): The Natural History of Drug Use from Adolescence to the Mid-Thirties in a General Population Sample. *American Journal of Public Health* 85, 41-47.
- Côté, J. (2000): *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York: New York University Press.
- Demant, J. & Järvinen, M. (2010): Social capital as norms and resources. Focus groups discussing alcohol. *Addiction Research and Theory* 19(2), 91-101.
- Dupree, C.D., Magill, M. & Apodaca, T.R. (2016): The pros and cons of drinking: A qualitative analysis of young adult drinking discussions within motivational interviewing. *Addiction Research and Theory* 24(1), 40-47.
- Harnett, R., Thom, B., Herring, R. & Kelly, M. (2000): Alcohol in Transition: Towards a Model of Young men's Drinking Styles. *Journal of Youth Studies* 3(1), 61-77.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (2000): *Constructing the Life Course*. Plymouth: General Hall.
- Muthén, B.O. & Muthén, L.K. (2000): The Development of Heavy Drinking and Alcohol-Related Problems from Ages 18 to 37 in a U.S. National Sample. *Journal of Studies on Alcohol*, 61(2), 290-300.
- O'Malley, P.M. (2004/2005): Maturing out of problematic alcohol use. *Alcohol Research and Health* 28(4), 202-204.
- Schutz, A (1979): *On Phenomenology and Social Relations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Shulenberg, J., et al. (1996): Getting Drunk and Growing Up: Trajectories of Frequent Binge Drinking during the Transition to Young Adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 57(3), 289-304.

Strauss, A.L. (1959): *Mirrors and Masks. The Search for Identity*. Illinois: The Free Press of Glencoe.

KAPITEL 3

Udviklingen i unges alkohol- og stofbrug

Stine Vernstrøm Østergaard & Jeanette Østergaard

I dette kapitel går vi videre med at analysere de unge voksnes drikkemønstre og brug af illegale stoffer, fra de er 15 år, til de bliver 18-19 år, og frem til de er 25-26 år. International forskning viser, at unges fuldskabsorienterede drikkemønstre toppe i begyndelsen af 20'erne (Järvinen og Room 2007; Kandel 1980; Kuntsche, Rehm, og Gmel 2004; Muthén og Muthén 2000). Ligeledes toppe unges brug af hash først i 20'erne, mens brugen af andre illegale stoffer kan fortsætte til længere op i 20'erne, især for en mindre gruppe af unge voksne (Kandel og Logan 1984; Patton et al. 2007). Som vi vil belyse i det følgende, adskiller danske unge sig ikke væsentligt fra dette mønster.

Kapitlet er opdelt i analyser, som først belyser henholdsvis udviklingen i unges alkohol- og cigaretforbrug, og dernæst analyserer udviklingen i de unges brug af illegale stoffer, særligt hash. Vi har valgt at fokusere på rusmidlerne hver for sig, velvidende at der er et stort sammenfald mellem unges alkohol- og hashforbrug. I midten af 20'erne gør det sig således gældende, at dem, som fortsat drikker meget, også i højere grad ryger hash. Men ved at fokusere på rusmidlerne hver for sig kan vi bedre give et billede af, hvordan de unge drikker alkohol eller ryger hash i forhold til de tre alders-nedslagspunkter. Samtidig ser vi også udviklingen i deres alkohol- og hashforbrug i forhold til en række andre faktorer. I forhold til alkohol ser vi på, hvordan udviklingen hænger sammen med, at de unges hverdagsliv og weekender ændrer sig, herunder også, hvorvidt man nu drikker af andre årsager, end man gjorde tidligere, og om man måske har andre bekymringer forbundet med at drikke alkohol, end man havde som 15-årig. I forhold til hash og andre illegale stoffer ser vi på de unges brug og risikovurdering af stofferne. For at belyse de forskelle, der er i de unges brug af hash, deler vi de unge, der har prøvet at ryge hash, op i fire grupper alt efter omfanget og hyppigheden af deres brug af hash igennem årene samt deres debutalder. Vi analyserer derefter, hvordan de forskellige grupperinger begrundes, at de ryger hash, samt hvilke konsekvenser de har oplevet ved deres forbrug.

Data og metode

Dette kapitel anvender de samlede spørgeskemadata fra YODA. Forløbsundersøgelsen består af data indsamlet over en 10-årig periode, med tre nedslag i årene 2005, 2008 og 2015. Undersøgelsen startede i 2005, hvor der blev udsendt et spørgeskema til en repræsentativ stikprøve på 2.000 unge fra årgang 1989, der var 15 år på indsamlingstidspunktet. De samme unge blev inviteret til en ny spørgeskemainsamling, da de var 18-19 år i 2008. Desuden blev dataindsamlingen i 2008 udvidet med yderligere 3.000 unge fra årgang 1988-1991, der ligeledes var ca. 18-19 år på indsamlingstidspunktet. Den samlede gruppe af 5.000 unge blev i 2015 inviteret til en tredje spørgeskemainsamling, da de var ca. 25-26 år gamle.

Svarprocenten for undersøgelsen var blandt de 15-årige 72 pct., blandt de 18-19-årige 65 pct. og blandt de 25-26-årige 56 pct. Når vi sammenligner dem, der har deltaget i undersøgelsen i 2015,

med dem, der ikke har deltaget, kan vi se, at der er en systematisk skævhed i undersøgelsens bortfald. De, der deltager i undersøgelsen, adskiller sig ved, at en større andel er kvinder, og flere har en videregående uddannelse. I kapitlet afrapporterer vi derfor oftest tallene adskilt for kvinder og mænd eller kommenterer på, hvordan kønsforskellen er. Blandt dem, der deltog i 2015, var der desuden færre, der binge-drak og tog stoffer i 2005 og 2008, end blandt dem, der ikke deltog i 2015, men som har deltaget tidligere. Da vi ved, at et tidligt forbrug af alkohol og stoffer kan hænge sammen med et større forbrug senere, vil vi sandsynligvis have set et større rusmiddelbrug, hvis vi havde fået rekrutteret flere fra denne gruppe.

I kapitlet anvender vi primært simple beskrivende frekvenser for unges rusmiddelbrug og krydstabelanalyser, hvor vi ser på, hvordan fx mænds og kvinders brug af alkohol adskiller sig. Når vi udtaler os om forskellene mellem fx år eller køn, signifikanstester vi tallene med z-test eller Pearsons χ^2 -test. Vi sætter signifikansniveauet til 5 pct. ($p < 0,05$), hvilket betyder, at vi ikke udtaler os om forskelle, der ikke er signifikante på dette niveau. Desuden anvender vi metoden latent klasseanalyse til de mere uddybende analyser af hash for at undersøge mønsteret i de unges brug af hash. Metoden finder sammenhænge mellem et antal kategoriske variable, og på baggrund af de fundne sammenhænge estimeres et antal (latente) grupper af unge, som ryger hash på forskellige måder (Jæger 2006). Vi vurderer antallet af grupper i vores latente klasseanalyse på baggrund af en række statistiske tests, BIC- eller entropy-værdier. Når vi har en lav BIC-værdi og en høj entropy, indikerer det, at vi har opnået en høj grad af adskillelse mellem grupperne uden at overestimere antallet af grupper (Hagenaars og McCutcheon 2002). De estimerede grupper af hashbrugere anvender vi i forhold til at se på, hvilke grunde, unge har for at ryge hash, samt hvordan forskelligt hashbrug hænger sammen med negative konsekvenser af hash.

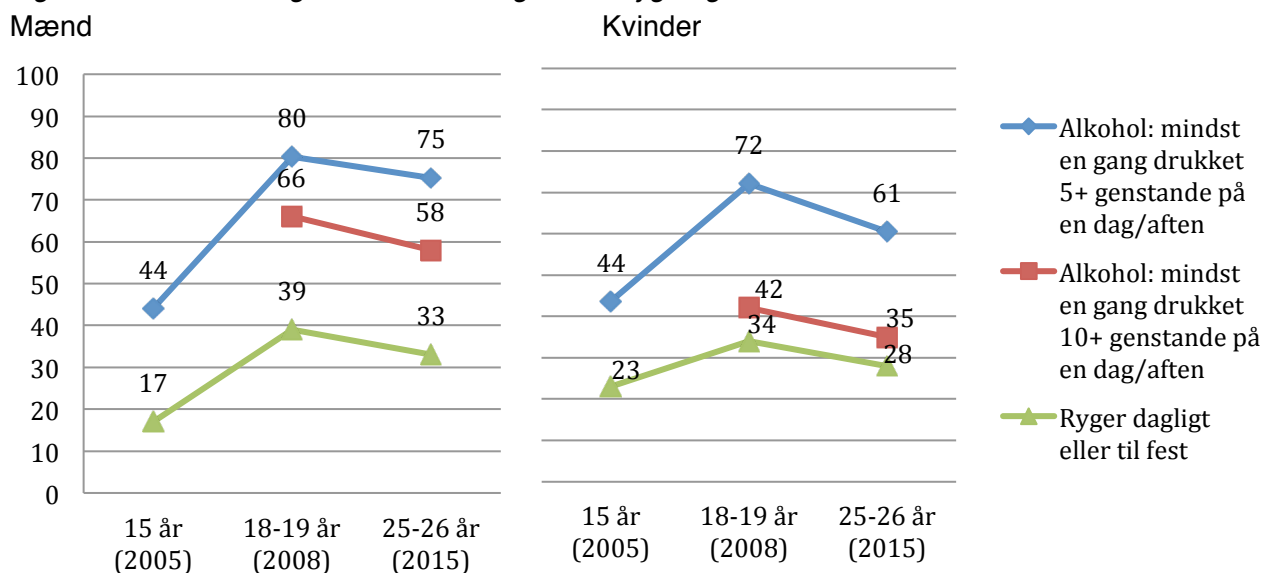
Unge alkoholforbrug over tid

Unge alkoholforbrug kan måles på forskellige måder. Hvis vi først ser på udviklingen i udbredelsen af alkohol, altså hvor tit de unge drikker noget, som indeholder alkohol, kan vi se, at alkoholforbruget generelt set mindskes i midten af 20'erne (Figur 1). På spørgsmålet om, hvorvidt de har drukket alkohol i ugen, før de svarer på undersøgelsen, svarer 74 pct. af mændene og 59 pct. af kvinderne, at de har drukket alkohol mindst én gang den sidste uge. I 18-19-års-alderen var det 78 pct. af mændene og 66 pct. af kvinderne. Faldet er signifikant for begge køn. Andelen af unge, som ryger cigaretter enten dagligt eller til fest, falder også. 39 pct. af mændene og 34 pct. af kvinderne røg cigaretter som 18-19-årige, mens det gælder for 33 pct. af mændene og 28 pct. af kvinderne, da de er 25-26 år.

På samme måde som hyppigheden af alkohol- og cigaretforbruget mindskes, reduceres også de unges fuldskabsorienterede drikkestil. Hvis vi tager afsæt i målet "binge"-drikning, her defineret som konsumtion af 5 genstande eller mere ved én drikkelejlighed, kan vi i Figur 1 se, at der forekommer en stigning i de unges fuldskab, fra de er 15 år, til de er 18-19 år, men at det falder, fra de er 18-19 år, til de er 25-26 år. Figuren giver således indtryk af, at de unges binge-drinking topper i 18-19-års-alderen, hvor der da også er en fremherskende norm om, at man drikker fuldskabsorienteret (Järvinen, Demant og Østergaard 2010). Men eftersom vi ikke har interviewet

unge hvert år, fra de er 18, og til de er 25 år, kan vi ikke præcist sige, hvornår unges binge-driking topper.

Figur 1. Alkoholforbrug de sidste 30 dage samt rygning. Procent.

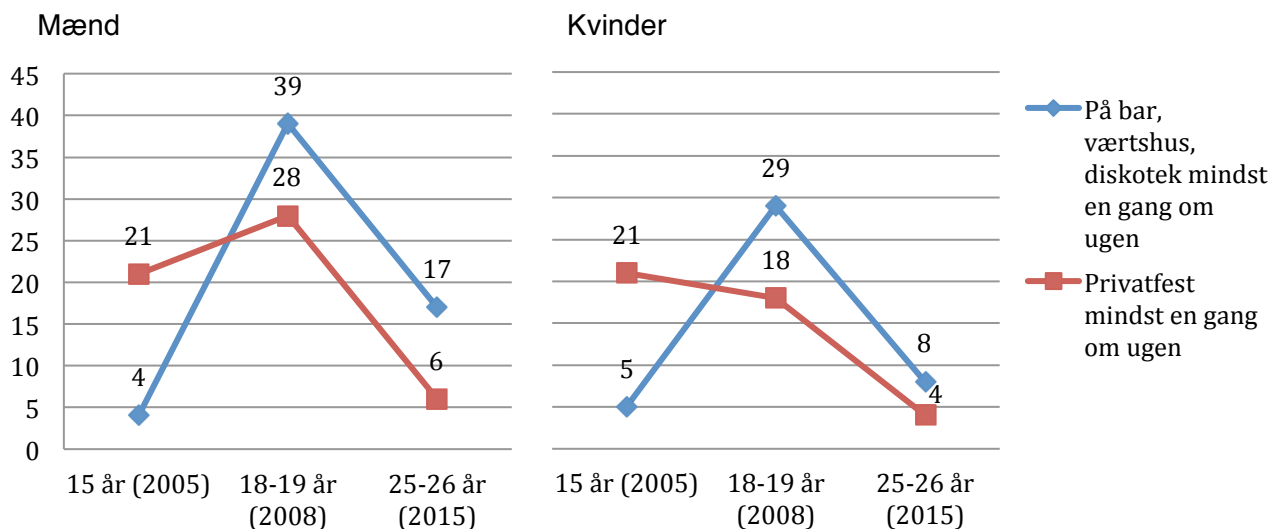

Bag udviklingen i binge-driking gemmer der sig markante kønsforskelle. 75 pct. af de 25-26-årige mænd har mindst en gang drukket 5 eller flere genstande ved samme lejlighed inden for de sidste 30 dage, og 58 pct. har mindst en gang drukket 10 eller flere genstande ved samme lejlighed. Blandt kvinder i alderen 25-26 år har 61 pct. mindst en gang drukket 5 eller flere genstande ved den samme lejlighed inden for de sidste 30 dage, mens 35 pct. mindst en gang har drukket 10 eller flere genstande. Kønsforskellene i 25-26-års-alderen er særlig interessant set i forhold til, at tidligere som 15-årige var der lige så mange kvinder, som binge-drak som mænd, mens der i 18-19-års-alderen begynder at være en tendens til, at færre kvinder set i forhold til mænd binge-drikker. Kønsforskellen blandt de 18-19-årige er dog ikke lige så udtalt som i midten af 20'erne, hvor især flere kvinder i forhold til mænd mindsker deres alkoholforbrug (jf. Jackson et al. 2001; Muthén og Muthén 2000, se også de to første kapitler i denne udgivelse)).

Hvor og med hvem drikker man alkohol?

Det ændrede og mindre alkoholforbrug er relateret til, at de unge ikke går i byen og til fester på samme måde, som de gjorde i 18-19 års alderen. Som Figur 2 viser, så falder andelen, der går i byen mindst en gang om ugen, fra 39 pct. for mænd og 29 pct. for kvinder, fra de er 18-19 år til henholdsvis 17 og 8 pct., da de er 25-26 år. Det samme fald i procentpoint ses blandt mænd i forhold til privatfester, men interessant nok begynder kvinderne at gå mindre til privatfest, allerede fra de er 15 år, til de er 18-19 år. Generelt set er der også færre kvinder end mænd, som ugentligt går til private fester eller i byen i midten af 20'erne. Dette er sandsynligvis én af forklaringerne på det større fald i andelen af kvinder, som binge-drikker i midten af 20'erne.

Figur 2. Hvor ofte man går på til privatfester og på bar, værtshus eller diskotek, opdelt på mænd og kvinder. Procent.

Der sker også ændringer i med hvem og hvornår, de unge drikker. Fx er der blandt de 25-26-årige 58 pct., der nogle gange eller ofte drikker alkohol med deres forældre eller andre familiemedlemmer i forbindelse med et måltid. Det samme gjorde sig gældende for kun 14 pct., da de var 15 år. Nogle unge voksne drikker desuden alkohol på hverdage. Blandt mændene er det 14 pct., der mindst en gang de sidste 30 dage har drukket sig fuld på en hverdagsaften/dag, hvor de skulle på deres fuldtidsjob eller uddannelse dagen efter, det samme har 9 pct. af kvinderne gjort. Blandt de 25-26-årige ser vi også en lille andel, som opgiver, at de drikker alene, hvilket tidligere analyser af de unge har vist var uacceptabelt som teenager (Demant og Järvinen 2011). Blandt mændene drikker 5 pct. "altid" eller "ofte" alkohol, hvor de ikke er i selskab med andre, og 12 pct. gør det "nogle gange". Disse tal er væsentlig lavere for kvinder, hvor 1 pct. altid eller ofte drikker alkohol alene, og 6 pct. gør det nogle gange. Vi har desværre ikke mulighed for at sammenligne andelen, der drikker alene, med tidligere år.

Grunde til at drikke alkohol

Unge voksne kan have forskellige motiver for at drikke alkohol alt afhængig af, hvilken situation og social sammenhæng, de er i. Den internationale forskning deler ofte motiverne op i "sociale" motiver (hvor man vil opnå sociale goder), "enhancement" motiver (hvor man vil forstærke positive følelser og opnå fx fornøjelse og rus), konformitetsmotiver (hvor man vil passe ind socialt) og "coping" motiver (hvor man vil reducere negative følelser) (Kuntsche et al. 2005, 2006). Undersøgelser finder, at forskellige motiver for at drikke alkohol hænger sammen med forskelle i, hvor meget de unge drikker. Unge, der drikker alkohol for at reducere negative følelser (coping), og i et vist omfang også unge, der drikker for at forstærke positive følelser (enhancement), drikker mere og oplever oftere alkoholrelaterede problemer, mens unge, der drikker af sociale motiver oftere har et mere moderat brug af alkohol (Kuntsche et al. 2005).

I vores undersøgelse ligner de unges motiver for at drikke, det, vi kender fra den internationale forskning. Vi finder tilsvarende i studier i andre lande, at det mest udbredte motiv er de sociale motiver. 70 pct. af de unge voksne har inden for det sidste år drukket alkohol for *at føle sig mere*

sociale. Men vi finder, at en lige så stor gruppe (70 pct.) drikker, fordi *det giver en behagelig følelse*. Det tredje mest udbredte motiv i vores undersøgelse er, at de unge voksne *vil være fulde*, som 66 pct. opgiver. Andre motiver er mindre udbredte, fx angiver 31 pct., at de drikker alkohol, fordi det *gør dem glade, hvis de er i dårligt humør*, og 29 pct., at de drikker alkohol for *ikke at føle sig uden for, når andre drikker*. Mænd opgiver signifikant oftere, at de drikker, fordi de vil være fulde, og fordi det giver dem en behagelig følelse, altså det, som forskningen kalder enhancement-motiver. Vi finder, at de fire motiver er relateret til et øget alkoholforbrug, og det er motivet *ikke at ville føle sig uden for* ikke. Blandt dem, der opgiver de fire øvrige drickemotiver, er der flere der binge-drikker ofte (fire gange inden for den sidste måned). I lighed med den internationale forskning finder vi, at især det at drikke, fordi det *gør en glad, hvis man er i dårligt humør* (altså et coping-motiv) hænger signifikant sammen med et problematisk brug af alkohol (jf. Järvinen og Boms kapitel i denne udgivelse). Flere, der opgiver dette motiv, har tidligere været i eller overvejet at gå i behandling for deres brug af alkohol.

Bekymringer i forbindelse med at drikke alkohol

At forstå hvilke risici, de unge voksne er bekymrede for i forbindelse med at drikke alkohol, er centralt i forhold til at forstå, hvordan deres drickemønster udvikler sig. Det at drikke alkohol er af mange unge omgivet af ambivalens og en balancegang mellem en bevidsthed om risici forbundet med at drikke og en neutralisering af disse risici (Järvinen og Room 2007). Gennem oplysningskampagner og undervisningsmaterialer bliver unge gjort opmærksom på, at alkohol kan være farligt, samtidig med at de selv konstant vurderer og håndterer de risici, de oplever ved at drikke alkohol (Andersson og Hibell 2007).

I løbet af de 10 år bliver unge mindre bekymrede omkring risici ved at drikke alkohol. I Tabel 1 kan vi se, at der, fra de unge er 15, til de er 18-19 år, sker et markant fald i samtlige bekymringer, og at de fleste bekymringer falder yderligere, fra de er 18-19 år, til de er i midten af 20'erne. Nærmere analyser viser imidlertid, at fra de er 18-19 år, til de er i midten af 20'erne, mindskes særligt bekymringer relateret til fysiske og fysiologiske risici (at komme i slagsmål, begå vold, dyrke ubeskyttet sex, komme galt af sted i trafikken, helbredsskader på længere sigt og afhængighed). Dog er de 25-26-årige unge voksne lige så bekymrede for at blive syge, som da de var 18-19 år, og det samme gælder i forhold til at miste kontrollen, ikke at kunne huske deres handlinger og at sige noget dumt.

Faldet i bekymringer omkring fysiske og fysiologiske risici kan evt. hænge sammen med, at mange 25-26-årige ikke i samme grad færdes i nattelivet, hvor man befinder sig steder, hvor der kan være en større sandsynlighed for at fx komme i slagsmål eller komme galt af sted i trafikken. Generelt er der både blandt de 18-19-årige og de 25-26-årige flest, der er bekymret for de sociale risici, ikke mindst kontroltab og "at sige noget dumt", som er de største bekymringspunkter i 18-19-årsalderen såvel som blandt de 25-26-årige.

Tabel 1. *Bekymringer i forbindelse med at drikke alkohol. Procent.*

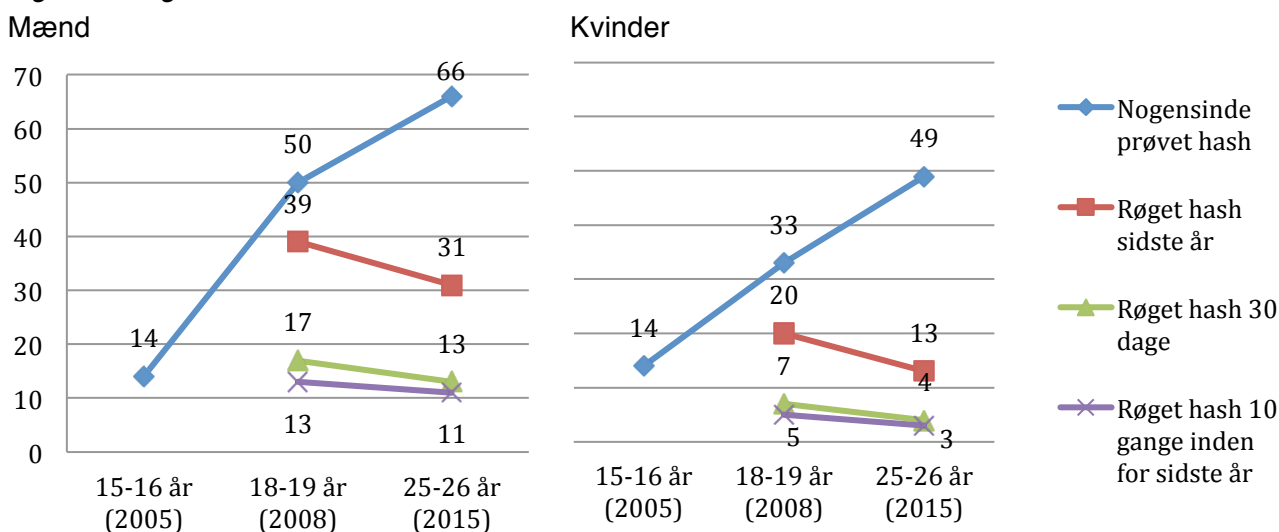
<i>I høj eller nogen grad bekymret for ...</i>	15 år (2005)	18-19 år (2008)	25-26 år (2015)
at komme i slagsmål	37	27	13
at begå vold	38	24	17
at dyrke ubeskyttet sex	*	38	17
at komme galt af sted i trafikken	60	47	34
helbredsskader på længere sigt	44	36	30
Afhængighed	31	17	12
at blive syg	48	40	39
ikke at kunne huske sine handlinger	51	42	42
at miste kontrollen	58	49	51
at sige noget dumt	*	56	55

* *Stjernen markerer, at spørgsmålet ikke er medtaget dette år.*

Hash og andre illegale stoffer

Hash er som bekendt det mest udbredte stof blandt danske unge, og andelen, der ryger hash i Danmark, er stor sammenlignet med andre europæiske lande. I Danmark har 18 pct. af de 15-34-årige røget hash inden for de sidste 12 måneder – til sammenligning har eksempelvis 3 pct. af de 15-34-årige i Grækenland, 7 pct. i Sverige, 11 pct. i Storbritannien og 12 pct. i Norge røget hash inden for de sidste 12 måneder (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA 2015, s. 79). Mellem 2010 og 2013 er andelen af unge 15-34-årige i Danmark, der har røget hash inden for de sidste 12 måneder, desuden steget (ibid., s. 40). Men hash er ikke på samme måde udbredt blandt de yngre teenagere (15-16-årige), og Danmark placerer sig, for denne aldersgruppe, lige omkring gennemsnittet i de europæiske rangeringer (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, The ESPAD group 2016). Hashen bliver altså først for alvor udbredt blandt danske unge, når de er ældre end 15-16 år. Kvalitative studier viser da også, at 15-årige opfatter hash som fremmed, farligt og/eller uinteressant, mens hash blandt de 17-19-årige betragtes som et relativt trygt stof, der er en integreret del af deres sociale liv med vennerne, et stof, som de sammenligner med alkohol (Järvinen og Demant, 2011). Internationale studier viser desuden, at brugen af hash allerede aftager i starten af 20'erne (Patton et al. 2007). Det er derfor ikke overraskende, at vi finder, at en relativ stor gruppe unge ryger hash som 18-19-årige, hvorefter gruppen, der er røget hash det seneste år er aftaget, når de bliver 25-26 år gamle (Figur 3). Blandt de 18-19-årige mænd er der 39 pct., der har røget hash inden for det sidste år, dette falder signifikant til 31 pct. af de 25-26-årige. Blandt kvinderne falder andelen signifikant fra 20 pct. til 13 pct. En lignende udvikling ses for brug af hash inden for de sidste 30 dage. Det mere jævnlige brug, hvor de unge voksne har røget hash 10 eller flere gange inden for det sidste år, falder også mellem de to aldre, og igen er der et markant lavere brug blandt kvinderne.

Figur 3. Brug af hash. Procent.

Unge voksnes risikovurdering af hash

Unge voksnes opfattelse af risiko ved at ryge hash er central for at forstå, om de ryger hash (Demant og Ravn, 2010). Vores analyser viser, at flere 25-26-årige end 18-19-årige mener, at der ingen skade vil ske ved at ryge hash en enkelt gang, stigningen er dog kun signifikant for mændene.

Tabel 2. Risiko for skade ved at ryge hash én gang

	Mænd		Kvinder	
	18-19 år (2008)	25-26 år (2015)	18-19 år (2008)	25-26 år (2015)
Ingen skade	52	63 ***	41	44
Lille skade	25	16 ***	30	29
Nogen skade	10	12	11	13
Stor skade	13	9 ***	18	15 *
N	1.403	1.203	1.602	1.340

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Tidligere forskning viser, at unges udvikling i brug af stoffer hænger stærkt sammen med deres risikoopfattelse (Best og Barrie 1997; Danseco, Kingery og Coggeshall 1999; Järvinen og Østergaard 2011; McDonald og Towberman 1993). Det tyder på, at retningen på sammenhængen går begge veje. Jo mindre farligt unge vurderer et bestemt stof, jo mere sandsynligt er det, at de vil bruge det – og når unge først har erfaring med et stof, så er de mere tilbøjelige til at vurdere det som mindre farligt end tidligere (Järvinen og Østergaard 2011). Hvis vi yderligere tager højde for, om de unge nogensinde har prøvet at ryge hash, når vi analyserer på sammenhæng mellem vurdering af risiko ved hash og alder, finder vi ingen signifikante udviklinger i andelen af unge, der mener, at det ingen skade vil give at ryge hash én gang. Hvilket betyder, at stigningen i andelen af

mænd, der mener, at det ryge hash én gang ingen skade har, formentlig kan forklares ved, at flere har prøvet hash. Men som vi tidligere har vist, sker der også en stigning i andelen af kvinder, der har prøvet hash mellem de to aldre, og vi ser ikke en tilsvarende ændring i risikovurdering for dem.

Forskellige erfaringer med hash

Det er meget forskelligt hvilke erfaringer, danske unge har med at ryge hash, både hvor ofte de ryger, samt hvornår de startede, og om de fortsætter med at ryge. For at analysere disse forskelle inddeler vi med latent klasseanalyse de unge, der har prøvet at ryge hash, i grupper på baggrund af fem forskellige spørgsmål om deres hashbrug. Analyserne laves altså udelukkende for de unge voksne, der som 25-26-årige har prøvet at ryge hash, hvilket vi tidligere viste er 66 pct. af mændene og 49 pct. af kvinderne. Til at danne grupperne bruger vi spørgsmålene om hashdebutalder (denne går fra 9 til 25 år, med en gennemsnitsalder på 17 år), om de har røget hash, da de var 15 år eller yngre, hvor mange gange, de som 18-19-årige røg hash både inden for de sidste 30 dage og inden for de sidste 12 måneder, samt hvor mange gange, de røg hash inden for de sidste 12 måneder som 25-26-årige. Vi har desværre ikke spurgt de unge om det præcise *antal gange*, de har røget hash som 15-årige, derfor indgår en variabel for hyppigheden af hashbrug i denne alder ikke i analysen. Metoden latent klasseanalyse ser efter, hvilke sammenhænge der er i de inddragne hashvariable og vurderer, hvor mange forskellige grupper af hash-erfaringer den finder i vores materiale. Vi vælger en model, der inddeler de unge i fire grupper, da denne model har den laveste BIC-værdi og en høj entropy værdi (0,88), hvilket viser, at vi har opnået en høj grad af adskillelse mellem grupperne uden at overestimere antallet af grupper. De fire gruppers størrelse varierer meget. Vi finder en stor gruppe (65 pct. af dem, som opgiver, at de har prøvet at ryge hash), to mindre grupper (der udgør 16 og 15 pct.) og en lille gruppe (der udgør 5 pct.). I Tabel 3 viser vi, hvad der kendetegner de fire forskellige grupper af hashbrugere.

Tabel 3. Grupperinger af hash-erfaringer fra latent klasse analyse. Gennemsnit og procent.

	Gruppe 1 (65 pct.)	Gruppe 2 (16 pct.)	Gruppe 3 (15 pct.)	Gruppe 4 (5 pct.)	Alle, der har røget hash
<i>Gennemsnitlig debutalder for hash</i>	18,5	15,8	14,4	14,0	17,3
<i>Hash-debut som 15 år eller tidligere</i>	0	39	100	96	25
<i>Hash 18-19 år, sidste 30 dage</i>					
0 gange	100	24	100	2	83
1 gang	0	44	0	0	7
2-3 gange	0	26	0	11	5
4-9 gange	0	7	0	36	3
10+ gange	0	0	0	56	3
<i>Hash 18-19 år, sidste 12 måneder</i>					
0 gange	70	0	59	0	54
1-3 gange	24	20	34	0	24
4-9 gange	5	44	5	0	11
10-39 gange	0	36	0	20	7
40+ gange	0	0	2	80	4
<i>Hash 25-26 år, sidste 12 måneder</i>					
0 gange	72	41	71	18	65
1-3 gange	20	21	13	9	18
4-9 gange	4	15	8	13	7
10-39 gange	2	14	3	9	5
40+ gange	2	9	4	51	6

Med vores undersøgelsesdesign kan vi desværre ikke sige noget om de unges brug af hash mellem vores tre nedslagspunkter. Vi vil kort opsummere, hvad der kendetegner gruppernes hashbrug, da de var 15, 18-19 og 25-26 år, før vi går videre med at beskrive gruppernes sociale baggrund.

Gruppe 1 er den største gruppe. De unge i denne gruppe har ofte begrænset erfaring med at ryge hash og er ældre, når de går i gang, end de øvrige grupper. De debuterer i gennemsnit med at ryge hash, når de er 18,5 år gamle. Da de er 18-19 år, har ingen af dem røget inden for de sidste 30 dage, men en mindre gruppe (29 pct.) har røget et mindre antal gange det sidste år. Som 25-26-årige er der kun en mindre gruppe (28 pct.), der har røget inden for det sidste år, oftest 1-3 gange.

Gruppe 2 er den næststørste gruppe. De har i gennemsnit røget hash første gang, da de er 15,8 år gamle, altså tidligere end gruppe 1. De unge i denne gruppe har i 18-19 års alderen alle røget hash i det sidste år, men ingen har et hyppigt forbrug (10+ gange inden for sidste 30 dage og 40+ gange inden for sidste år) i denne alder. I midten af 20'erne har 41 pct. ikke røget i det sidste år, mens resten fordeler sig over forskellige rygefrekvenser.

Gruppe 3 har i gennemsnit røget hash første gang, da de var 14,4 år gamle, de er altså startet i en tidlig alder. Som 18-19-årige har ingen af dem røget inden for de sidste 30 dage, mens 41 pct. har røget inden for det sidste år i denne alder. I midten af 20'erne har de fleste (71 pct.) ikke røget hash inden for det seneste år.

Gruppe 4 udgør den fjerde og mindste gruppe. De adskiller sig væsentligt fra de øvrige tre grupper ved, at de har et tidligt og stort forbrug af hash. De har i gennemsnit røget hash første gang, da de var 14 år gamle, og som 18-19-årige har de et meget hyppigt forbrug af hash både inden for de sidste 30 dage og de sidste 12 måneder – og som 25-26-årige ryger de fleste af dem fortsat meget hyppigt. Det er i gruppe 4, at vi ser mange af de unge, der som 18-19-årige har røget hash 10 eller flere gange inden for sidste måned, og som 25-26-årige har røget hash 40 eller flere gange inden for det sidste år. Et forbrug af denne størrelsesorden kan tyde på, at denne gruppe unge har et problematisk forhold til hash, der kan have konsekvenser for deres liv i øvrigt.

Baggrundsforhold for grupperne

Hasherfaringer varierer i forhold til de unges køn og primære beskæftigelse som 25-26-årige. Mænd er overrepræsenteret i gruppe 2 og 4, der er de to grupper, der har det største brug af hash som 25-26-årige. Gruppe 3 har den største andel kvinder og er altså karakteriseret af en relativt tidlig start med hashbrug, men også en klar mindsugning over tid. Blandt de unge voksne, der har prøvet at ryge hash, er de fleste som 25-26-årige under uddannelse (50 pct.) eller i arbejde (38 pct.). De mest hasherfarne unge voksne (den lille gruppe 4) er oftere arbejdsløse og langtidssygemeldte end de øvrige – dog er flertallet også i denne gruppe i job eller under uddannelse.

Tabel 4. Gruppernes baggrundsforhold (køn og primære beskæftigelse). Procent.

	Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3	Gruppe 4	Alle, der har røget hash
<i>Mand</i>	50	61	41	76 ***	52
<i>Primær beskæftigelse</i>				***	
Under uddannelse	50	55	46	43	50
I arbejde	40	36	37	28	38
Arbejdsløs/aktivering	6	5	7	15	7
Langtidssygemeldt/revalidering	1	1	4	9	2
Barsel/forældreorlov	2	2	6	0	2
Andet	1	1	0	4	1

Tallene er kun for de unge voksne, der som 25-26-årige har prøvet at ryge hash mindst en gang (n = 1.073).

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Omfanget og hyppigheden af unges hashbrug må forventes at være relateret til, hvordan de oplever det at ryge hash, deres begrundelser for at ryge, samt hvilke konsekvenser, de har oplevet. Derfor går vi videre med at analysere disse aspekter, tallene kan ses i tabel 5.

Grunde til at ryge hash

Ligesom med alkohol er de unge voksne spurgt til deres grunde til at ryge hash inden for de sidste 12 måneder. I alle fire grupper opgiver de unge voksne lige ofte begrundelserne, *at de ryger hash for at føle sig mere sociale og for ikke at føle sig uden for, når andre ryger* (der er ingen signifikante forskelle mellem grupperne). På de øvrige spørgsmål skiller gruppe 4 (de mest hashfarne) sig markant ud fra de øvrige grupper, de begrundede ofte deres brug som *lindrende og selvmedicinerende i forhold til smerter*, og siger, at de ryger, når de føler sig *deprimerede og angstede*, samt at det *gør dem glade, hvis de er i dårligt humør*. De selvmedicinerende grunde finder man også i studier af unge, der er i behandling for problematisk hashbrug (fx Järvinen og Ravn 2015). Ligeledes opgiver gruppe 4 ofte, at det at ryge hash *giver dem en behagelig følelse*, dette motiv er dog også udbredt i de øvrige grupper, særligt i gruppe 2.

Tabel 5. Grunde til at ryge hash (sidste 12 måneder,) negative konsekvenser ved at ryge hash (nogensinde) og reduktion af hash-brug som 25-26-årige. Procent.

	Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3	Gruppe 4		Alle, der har røget hash (sidste 12 mdr.)
<i>Grunde til at ryge hash (sidste 12 mdr.)</i>						
Føler sig mere social	41	48	42	49	Insign.	44
Ikke føle sig uden for, når andre ryger joint	21	26	30	20	Insign.	23
Lindrer fysiske smerter	12	23	22	56	***	21
Hjælper, hvis man føler sig deprimeret/angst	12	20	18	51	***	20
Blive glad, hvis i dårligt humør	26	35	33	71	***	34
Giver behagelig følelse	74	95	78	98	***	83
<i>Negative konsekvenser ved at ryge hash (nogensinde)</i>						
Glemte at komme til aftaler	3	15	13	60	***	9
Følt sig sløv og initiativløs	26	57	48	87	***	37
Ikke kommet i skole/på arbejde dagen efter	4	18	13	40	***	9
Følt, at man har præsteret dårligere i skolen/på arbejdet	10	28	26	58	***	18
Mistet venskaber	2	7	11	38	***	6
<i>Reduktion af hash-brug</i>						
Ønsket at skære ned på hash sidste 2 år	12	35	21	80	***	21
Tidligere i eller har overvejet behandling	1	4	3	40	***	4

Tallene er kun for de unge voksne, der som 25-26-årige har prøvet at ryge hash mindst en gang (n = 1.073).

*** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Negative konsekvenser

I undersøgelsen har vi spurgt de 25-26-årige, om de nogensinde har oplevet forskellige negative konsekvenser ved at ryge hash. Den lille gruppe 4, de mest hashfarne, skiller sig igen ud, da markant flere har oplevet negative konsekvenser (som fx at glemme aftaler, miste venskaber,

præstere dårligere på uddannelse eller arbejde). Dog skal det nævnes, at negative konsekvenser af hashbrug også forekommer i de øvrige grupper. Fx har omkring halvdelen i gruppe 2 og 3 "følt sig sløve og initiativløse" pga. hashbrug, mens 26-28 pct. i disse grupper oplever, at de har præsteret dårligere i skolen eller på arbejdet som følge af hash-brug.

Reduktion af hashbrug

I Tabel 5 kan vi desuden se, hvordan de forskellige hasherfaringer hænger sammen med et ønske om at reducere sit brug eller overveje/være i behandling for hashbrug. I den mest hasherfarne gruppe (den lille gruppe 4) er det hele 80 pct., der har ønsket at skære ned på deres brug af hash de sidste 2 år. I de øvrige grupper er det 12-35 pct., der har ønsket dette. Vi ser det største ønske om at skære ned i hashbrug de sidste to år i gruppe 2 og 4, dette hænger formentlig sammen med, at det er i disse grupper, vi finder de fleste, der har røget hash inden for det sidste år som 25-26-årige. Relativt få har tidligere modtaget behandling for deres brug af hash eller overvejet at søge behandling, det har 4 pct. af de unge, der har røget hash. Men denne andel varierer meget i forhold til hasherfaringer. I den mest hasherfarne gruppe (den lille gruppe 4) er det hele 40 pct., der har modtaget eller overvejet at søge behandling. Vi finder altså, at de unge i gruppe 4 ofte selv vurderer, at deres brug af hash er problematisk eller ønsker at reducere det.

Hasherfaringers sammenhæng med brug af andre rusmidler

Som vi nævner i indledningen, hænger brugen af forskellige stoffer ofte sammen. Derfor ser vi afslutningsvis på, hvordan hasherfaringer for de 25-26-årige hænger sammen med brug af alkohol og andre illegale stoffer end hash. På tværs af hashgrupper har størstedelen af alle, der har røget hash, binge-drukket inden for den sidste måned (80 pct.). Vi finder dog også signifikante forskelle mellem grupperne. I den mest hasherfarne gruppe (gruppe 4) er der 75 pct., der har binge-drukket, det er signifikant færre end i gruppe 2, hvor 88 pct. har gjort det samme. Brug af andre stoffer end hash er markant mere udbredt i den mest hasherfarne gruppe, hvor 42 pct. inden for det sidste år har taget et andet stof end hash, hvorimod det i de øvrige grupper er 7-23 pct. Vi ser altså især en stærk sammenhæng mellem brug af hash og andre illegale stoffer.

Tabel 6. Brug af andre rusmidler som 25-26-årig. Procent

	Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3	Gruppe 4	Alle, der har røget hash
<i>Binge-drukket sidste måned</i>	79	88	76	75 *	80
<i>Taget et andet stof end hash sidste år</i>	7	23	18	42 ***	13

Tallene er kun for de unge voksne, der som 25-26-årige har prøvet at ryge hash mindst en gang (n = 1.073).
 *** p < 0,001, ** p < 0,01, * p < 0,05.

Mens vores analyser altså viser, at færre 25-26-årige har røget hash inden for det sidste år end blandt de 18-19-årige, finder vi ikke en tilsvarende udvikling for andre illegale stoffer. Nogle tidligere internationale undersøgelser viser, at andelen af unge voksne, der bruger andre illegale stoffer end hash, fortsætter med at stige i midten af 20'erne (Kandel og Logan 1984; Patton et al. 2007). Vores analyser af alle unge (ikke blot dem, der har røget hash) viser en anden udvikling, hvor mænds og kvinders stofbrug udvikler sig forskelligt. For mændene er der ikke nogen signifikant udvikling i andelen, der har brugt stoffer det sidste år. Da de unge var 18-19 år, havde

13 pct. af mændene brugt et andet illegalt stof end hash det sidste år, denne andel stiger til 14 pct. blandt de 25-26-årige (dog er udviklingen ikke signifikant på et 5-procents-signifikansniveau). For kvinderne ser vi et fald i andelen, der har brugt stoffer det sidste år. Blandt de 18-19-årige kvinder havde 5 pct. brugt et andet illegalt stof end hash det sidste år, denne andel falder til 3 pct. blandt de 25-26-årige ($p < 0,05$).

Inden for de sidste 12 måneder er det mest brugte stof blandt de unge voksne kokain (6 pct.), dernæst MDMA/Ecstasy (3 pct.) og som det tredje, amfetamin (3 pct.). Og for alle stoffer finder vi, at mænd i højere grad end kvinder eksperimenterer med disse stoffer. Der er sket en ændring i, hvilket stof flest har brugt. Blandt de 18-19-årige var der flest, der inden for de sidste 12 måneder havde taget amfetamin, mens dette stof kun er det tredje mest brugte blandt de 25-26-årige.

Afrunding

I kapitlet har vi belyst danske unges drikkemønstre og brug af illegale stoffer over en 10-årig periode, fra de er 15 år i 2005, til de bliver 18-19 år, og frem til de er i midten af 20'erne i 2015. Mellem de unge er 15 og 18-19 år ser vi en stigning i brugen af samtlige rusmidler. Vi ser et fald i, hvor mange der binge-drikker og ryger hash, når de er 25-26 år i forhold til, da de var 18-19 år – samtidig ser vi ingen udvikling i hvor mange, der bruger andre illegale stoffer end hash blandt mændene, mens vi for kvinderne ser et fald mellem de to aldre.

Det ændrede og mindre alkoholforbrug i midten af 20'erne er relateret til, at de unge ikke længere i samme grad går til fester og i byen. Derimod er der flere, der drikker i selskab med familiemedlemmer og alene. Vi ser desuden en ændring i, hvilke bekymringer de unge har i forbindelse med at drikke alkohol. I midten af 20'erne er der færre, end da de er 18-19 år, der er bekymrede over fysiske og fysiologiske risici (fx helbredsskader eller at komme galt af sted i trafikken), mens der er lige så mange, der er bekymrede for de sociale risici (fx at sige noget dumt eller ikke at huske handlinger). Den mest fremherskende grund til at drikke alkohol blandt de unge voksne i midten af 20'erne er, at de føler sig mere sociale når de drikker, samt at det giver dem en god følelse.

Vores analyser af unges brug af hash viser, at langt de fleste unge, der har prøvet at ryge, har begrænsede erfaringer. Gruppe 1, der udgør 65 pct. af de unge, der har prøvet at ryge hash, debuterer når de er 18-19 år og ryger hash et par gange i denne alder, og som 25-26-årige er der meget få, der fortsat ryger. Ligeledes viser vores analyser, at særligt en mindre gruppe (5 pct.) der har startet med at ryge hash tidlig, har et omfattende brug af hash – et brug, som vores analyser kan tyde på giver dem problemer i deres øvrige liv. Denne gruppe oplever mange negative konsekvenser af deres brug af hash (fx har de ofte følt sig sløve og initiativløse). De bruger ofte hash for at lindre smerter og psykisk ubehag, og en stor andel har ønsket at skære ned på deres brug af hash de sidste 2 år. Dog rapporteres der også om negative konsekvenser af hashbrug (fx initiativløshed og problemer med at komme i skole eller på arbejde) i de to mellemgrupper af hashbrugere (16 pct. hhv. 15 pct. af alle, der har prøvet hash), mens negative konsekvenser mere sjældent forekommer i den største gruppe af unge, som kun har prøvet hash få gange.

Litteratur

- Andersson, B. og B. Hibell. 2007. "Drunken Behaviour, Expectancies and Consequences among European Students." Pp. 41–64 in *Youth Drinking Cultures. European Experiences*, edited by M. Järvinen and R. Room. Hampshire: Ashgate Publishing, Ltd.
- Best, D. og A. Barrie. 1997. "Impact of Illicit Substance Activity on Young People." *Journal of Substance Misuse* 2:197–202.
- Dansecu, E. R., P. M. Kingery, og M. B. Coggeshall. 1999. "Perceived Risk of Harm from Marijuana Use among Youth in the USA." *School Psychology International* 20(1):39–56.
- Demant, J. og M. Järvinen. 2011. "Social Capital as Norms and Resources: Focus Groups Discussing Alcohol." *Addiction Research and Theory* 19(2):91–101.
- EMCDDA. 2015. "European Drug Report 2015." *European Monitoring of Drugs and Drugs Addiction*. Retrieved December 14, 2017 (http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_239505_EN_TDAT15001ENN.pdf).
- Hagenaars, J. A. og A. L. McCutcheon. 2002. *Applied Latent Class Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, K. M., Sher, K. J., Gotham, H. J. og P. K. Wood. 2001. "Transitioning into and out of Large-Effect Drinking in Young Adulthood." *Journal of Abnormal Psychology* 110(3):378–91.
- Jæger, M. M. 2006. "Skaleringsteknikker – at Se Det Skjulte I Data." Pp. 49–66 in *Sociologiske metoder – Fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*, edited by O. Bjerg and K. Villadsen. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Järvinen, M. og Demant, J. 2011. "The normalization of cannabis use among young people: Symbolic boundary work among young people." *Health, Risk & Society* 13(2), 165–182.
- Järvinen, M., Demant, J. og J. Østergaard. 2010. *Stoffer og natteliv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, M. og S. Ravn. 2015. "Explanations and Expectations: Drug Narratives among Young Cannabis Users in Treatment." *Sociology of Health and Illness* 37(6):870–87.
- Järvinen, M. og R. Room. 2007. "Youth Drinking Cultures: European Experiences." Pp. 1–15 in *Youth Drinking Cultures: European Experiences.*, edited by M. Järvinen and R. Room. Hampshire: Ashgate Publishing, Ltd.
- Järvinen, M. og J. Østergaard. 2011. "Dangers and Pleasures: Drug Attitudes and Experiences among Young People." *Acta Sociologica* 54(4):333–50.
- Kandel, D. B. og J. A. Logan. 1984. "Patterns of Drug Use from Adolescence to Young Adulthood: I. Periods of Risk for Initiation, Continued Use, and Discontinuation." *Am J Public Health* 74(7):660–66. Retrieved (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/6611092>).
- Kandel, D. B. 1980. "Drug and Drinking Behavior Among Youth." *Annual Review of Sociology* 6:235–85.
- Kuntsche, E., J. Rehm, og G. Gmel. 2004. "Characteristics of Binge Drinkers in Europe." *Social Science and Medicine* 59(1):113–27.

- Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmel, G. og R. Engels. 2005. "Why Do Young People Drink? A Review of Drinking Motives." *Clinical Psychology Review* 25(7):841–61.
- Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmel, G. og R. Engels. 2006. "Who Drinks and Why? A Review of Socio-Demographic, Personality, and Contextual Issues behind the Drinking Motives in Young People." *Addictive Behaviors* 31(10):1844–57.
- McDonald, R. M. og D. B. Towberman. 1993. "Psychosocial Correlates of Adolescent Drug Involvement." *Adolescence* 28(112):925–36.
- Muscat, R. og G. Rapinett. 2002. *ESPAD. Students Survey in Secondary Schools. National Reports*.
- Muthén, B. O. og L. K. Muthén. 2000. "The Development of Heavy Drinking and Alcohol-Related Problems from Ages 18 to 37 in a U.S. National Sample." *Journal of Studies on Alcohol* 61:290–300.
- Patton, G. C., Coffey, C., Lynskey, M. T., Reid, S., Hemphill, S., Carlin, J. B. og W. Hall 2007. "Trajectories of Adolescent Alcohol and Cannabis Use into Young Adulthood." *Addiction* 102(4):607–15.
- The ESPAD group. 2016. "ESPAD Report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs." *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*. Retrieved December 14, 2017 (<http://www.espad.org/sites/espad.org/files/TD0116475ENN.pdf>).

KAPITEL 4

Mere risikabelt for nogle end for andre. Negative livsbegivenheder hos risikovillige unge

Stefan Bastholm Andrade og Margaretha Järvinen

Ungdommen forstås ofte som en periode i livet, der indebærer en høj grad af risikotagning og eksperimentering. Arnett (2000, 2004) betegner årene op til voksenlivet som det "emergerende voksenliv" (jf. Järvinen og Boms kapitel i nærværende publikation). Denne livsfase er en periode præget af identitetsudforskninger og afprøvninger af forskellige livsmuligheder, inden den unge voksne gradvist forventes at tage mere permanente valg i relation til såvel kærlighed som arbejde og uddannelse. Denne livsfase kan derfor anskues som en periode, hvor de unge afprøver forskellige valg, inden de "slår sig ned" i voksenlivets roller og ansvar. Dog er der mange forskere, der argumenter for, at ungdommen og det "emergerende voksenliv" ikke kan opfattes som generelle faser, som alle unge gennemgår på samme vis. Snarere, hævder disse forskere, følger unge mennesker forskellige livsbaner, som blandt andet er formet af køn, sociokulturel kontekst og familiebaggrund (MacDonald, 2011; Brannen & Nilsen, 2002; Furlong & Cartmel, 2006; Bradley & Devadason, 2008). I dette livsbane-perspektiv er unge meget forskelligt positioneret hvad angår identitetsudforskninger, både i forhold til uddannelse og arbejde, og i forhold til mere risikofyldt adfærd, som eksempelvis tidlig brug af alkohol og stoffer.

Kapitlet bidrager til forskningslitteraturen om overgangen fra teenager til voksen ved at analysere ungdomsfasen som en eksperimenterende og potentielt risikofyldt periode. Vi undersøger forholdet mellem tidlig risikotagning og senere negative livsbegivenheder, og hvordan dette forhold varierer med forskellige baggrundsfaktorer. Vi viser, at livsstilsudforskninger i de tidlige ungdomsår kan være risikable for nogle unge, mens de tydeligvis ingen konsekvenser har for andre unge.

Med inspiration fra tidligere forskning om unges livsstil måler vi de unges risikoadfærd ud fra følgende mål: tidlig fuldsksdebut, tidlig gåen-i-byen, tidlig cigaretrykning, tidligt hashbrug og tidlig seksuel debut. I det følgende præsenterer vi de studier, der især har motiveret vores valg af mål for risikoadfærd.

I et systematisk review af kohortestudier om alkoholforbrug undersøger McCambridge, McAlaney & Rove (2011) konsekvenserne i voksenlivet af tidligt alkoholbrug. De finder, at tidlig alkoholdebut er associeret med højt alkoholforbrug igennem ungdomsårene samt forhøjet risiko for alkoholproblemer senere i livet. I forhold til andre negative forhold, såsom kriminalitet, psykiske problemer og lavt uddannelsesniveau, er der svagere evidens for sammenhænge. McCambridge et al. (2011) konkluderer, at der er behov for yderligere longitudinel forskning om relationerne mellem tidligt alkoholbrug og forskellige ulemper senere i livet.

Tidlig rygning er, ligesom tidligt alkoholbrug, blevet identificeret i forskningslitteraturen som en potentiel markør for forskellige problemer senere i livet. Ellickson, Saner & McGuigan (1997) viser

for eksempel, at unge rygere har større sandsynlighed end ikke-rygere for at droppe ud af skolen, bruge illegale stoffer og tage del i kriminelle aktiviteter (se også Orpinas, Lacy & Nahapetyan 2016).

Med hensyn til hashbrug er der en omfattende forskning, der demonstrerer en sammenhæng mellem hashrygning i de tidlige ungdomsår og senere problemer. Lynskey & Hall (2000) konkluderer i et review af longitudinelle studier på dette område, at tidligt hashbrug signifikant øger risikoen for efterfølgende at klare sig dårligt i skolen og særligt risikoen for at droppe ud af skolen (se også Fergusson, Horwood & Beautrais 2003; Horwood, Fergusson & Hayatbakhsh 2010). Longitudinelle studier finder desuden, at hashbrug i de tidlige ungdomsår er relateret til øget risiko for arbejdsløshed, lavere indkomst og afhængighed af velfærdsydelser som voksen (Pedersen, 2011; Fergusson & Boden, 2008; Danielsson, Falkstedt & Hemmingson 2015), og at denne risiko er særlig høj i gruppen, der mest aktivt ryger hash som unge.

Tidlig seksuel debut er en sidste variabel, som man i forskningen har defineret som risikoadfærd. I tidligere årtier blev tidlig påbegyndelse af seksuelle aktiviteter forbundet med kriminalitet, problemer i familien og negative sundhedskonsekvenser (Jessor & Jessor 1997). Nyere forskning viser derimod svagere sammenhænge, eller slet ingen sammenhæng, mellem tidlig seksuel debut og senere problematiske adfærdsmønstre (Udell, Sanfort & Reitz 2010; Heywood, Patrick, Smith & Pitts 2015), og forskningen viser også, at tidlig seksuel debut kan være en markør på normovertrædelse i nogle kulturer og ikke i andre.

Kapitlet analyserer følgende tre forskningsspørgsmål:

1. Hvordan er tidlig risikoadfærd (fuldskab, rygning, hashbrug, tidlig seksuel debut) relateret til køn og social klasse?
2. I hvilken grad kan tidlig eksperimentering med alkohol, hash og sex forudsige negative livsbegivenheder i aldersintervallet 16-24 år, såsom risikoen for ikke at være i uddannelse, arbejde eller lære (herefter omtalt med den engelske forkortelse NEET, "not in education, employment or training") og for at blive dømt for kriminalitet eller blive hospitalsindlagt?
3. Er relationen mellem tidlig risikoadfærd og efterfølgende negative livsbegivenheder forskellig for mænd og kvinder og/eller for unge fra forskellige socioøkonomiske baggrunde?

For at besvare disse spørgsmål anvender vi en kombination af spørgeskemadata og årlige registerdata fra Danmarks Statistik. Tidlig risikoadfærd måles med data fra YODA-spørgeskemaet fra 2005 med unge, der blev født i 1989 (hvormed de fleste var 15 år, da de udfyldte spørgeskemaet). Forældrenes socioøkonomiske status og de unges erfaringer med negative livsbegivenheder fra de var 16-24 år måles ved hjælp af befolkningsregistre, som indeholder information om NEET, kriminalitet og hospitalsindlæggelser blandt respondenterne.

Data og metode

I januar 2005 modtog 2.000 unge det første YODA-spørgeskema med posten. Spørgeskemaet, som 72 % besvarede, indeholdt spørgsmål om alkohol- og stofbrug, rygning, sociale relationer, fritidsaktiviteter, holdninger til skolen mv.. Inspireret af tidligere forskning (se ovenfor) har vi valgt at anvende følgende spørgeskemavariabler som risikoindikatorer: Tidlig *fuldskabsdebut* defineres som at have drukket sig fuld som 13-årig eller yngre. *Binge drikning* indikerer, at den unge har indtaget 5+ alkoholgenstande i løbet af en drikkebegivenhed minimum to gange de sidste 30 dage, før han/hun har udfyldt skemaet. *At gå tidlig i byen* defineres som at besøge diskoteker, barer eller pubber på ugentlig eller månedlig basis som 15-årig. Tidligt *hashbrug* er livserfaring med cannabis som 15-årig, og *cigaretrygning* kombinerer daglige rygere og festrygere til én kategori. Afslutningsvist inkluderer spørgeskemaet et ja-nej spørgsmål om respondentens *seksuelle debut* ("Har du nogensinde været i seng med nogen?").

Vi kombinerer spørgeskemadata med registerdata fra Danmarks Statistik. For det første anvender vi registerdata til at få information om den socioøkonomiske status hos respondenternes forældre. I overensstemmelse med Det Internationale Socioøkonomiske Indeks (Ganzeboom, de Graaf & Treiman, 1992) kombinerer vi familiernes uddannelsesniveaue, indkomst og erhvervsmæssige status til en endimensionel score. Med inspiration fra tidligere forskning i økonomisk ulighed (Grusky & Hill, 2017) inddeler vi herefter familierne i tre socioøkonomiske kategorier: familier, der placerer sig i de nederste 40 % af den totale socioøkonomiske fordeling, middelklassefamilier (placeret mellem >40 % og < 80 % i fordelingen), og øvre middelklassefamilier, som placerer sig i fordelings øverste 20 %.

For det andet anvender vi registerdata til at måle negative livsbegivenheder i løbet af en ni-årig periode efter 2005-spørgeskemaet: oplevelsen af NEET (ikke at være i uddannelse, arbejde eller lære); at blive dømt for kriminalitet eller blive hospitalsindlagt. NEET måles ved hjælp af registerdata om løn, skat, uddannelse og velfærdsydelse. Individuer klassificeres som NEET, hvis deres primære indkomst stammer fra velfærdsydelser, og hvis de ikke er indskrevet på en uddannelse. Domfældelser dækker over alle former for lovovertrædelser (ejendomsforbrydelser, vold, seksualforbrydelser og andre), trafikforseelser og forbrydelser mod anden særlovgivning. Vi inkluderer ikke information om mindre bøder, fx for mindre trafikforseelser. Information om hospitalsindlæggelser stammer fra Det Nationale Patientregister og inkluderer årlige data om alle behandlinger, somatiske såvel som psykiatriske, på offentlige hospitalsafdelinger.

Vi anvender latent klasseanalyse (LKA) til at identificere grupper af unge mænd og kvinder med særlige mønstre i deres spørgeskemabesvarelser i forhold til de seks risikoadfærdsvariable. Disse særlige besvarelsesmønstre kaldes i LKA-termer for latente klasser. For eksempel kunne én latent klasse beskrive respondenter med høj sandsynlighed for cigaret- og hashrygning, mens en anden kunne bestå af respondenter, der ikke er involveret i nogle af de undersøgte risikoadfærdsvariable. Vi estimerer modeller med forskellige antal latente klasser, og anvender jævnfør metodelitteraturen det Bayerske Informationskriterium (Bayesian Information Criterion, BIC) til at vælge den bedste model, dvs. modellen med den laveste BIC-værdi (McCutcheon 1987).

En anden metode, som vi også bruger i undersøgelsen, er individuelle vækstkurvemodeller (Gelman & Hill, 2000). Vi anvender vækstkurvemodeller til at kortlægge overgangen fra teenager til ung voksen (dvs. fra 16 til 24 års alderen) hos mænd og kvinder i forskellige risikogrupper i relation til NEET, domfældelser og hospitalsindlæggelser. Vækstkurvemodellerne illustrerer individets udvikling i den afhængige variabel over tid, i vores tilfælde individets registrerede prævalenser af negative livsbegivenheder. Individuelle vækstkurvemodeller tillader en række specifikationer af de unges livsbaner, såsom at vise temporaliteten og varigheden af de negative begivenheder. Eksempelvis kan én gruppe af respondenter have en særlig høj risiko for negative livsbegivenheder i en kort periode i deres teenageår, mens en anden gruppe er karakteriseret ved at have stødt stigende risiko for negative begivenheder over hele perioden. I mere tekniske termer er vækstkurvemodellerne i analysen defineret ved at indeholde et tidsvarierende konstantled, samt aldersdummyer for 17 til 24 år. For at analysere unges "livsbegivenhedskarrierer" set i forhold til baggrundsvariable estimerer vi individuelle vækstkurvemodeller separat for hver risikogruppe og på tværs af køn og socioøkonomisk baggrund.

Resultater

Til at starte med undersøger vi sammenhængen mellem de 15-åriges risikoadfærd og deres familiebaggrund og køn. Baseret på χ^2 -statistik viser Tabel 1, at der ikke er signifikante forskelle mellem unge fra forskellige socioøkonomiske kategorier, hvad angår tidlig alkoholdebut, rygning og hashbrug. Den eneste variabel, der viser signifikante klasseforskelle er "tidlig seksuel debut", hvor andelen af 15-årige piger fra den øvre middelklasse med seksuel erfaring er noget lavere end andelen af piger med seksuel erfaring fra andre socioøkonomiske baggrunde. Et lignende, men ikke-signifikant, socioøkonomisk mønster for piger kan ses for "tidlig i byen" og "tidlig bingedrikning". Tabel 1 viser også, at mange af de tidlige risikoadfærdsmønstre (undtagen binge og tidlig fuldsksdebut) er mere hyppige blandt 15-årige piger end blandt 15-årige drenge.

Derudover beskriver Tabel 1 sandsynlighederne for negative livsbegivenheder over aldrene 16-24 for mænd og kvinder på tværs af forskellige socioøkonomiske baggrunde. Tabellen viser, at sandsynligheden for NEET og domfældelser er størst i de nederste 40 % af den socioøkonomiske fordeling og mindst for mænd og kvinder fra den øvre middelklasse. Forskellene mellem køn og klassekategorier er ikke signifikante med hensyn til hospitalsindlæggelser.

Tabel 1 Deskriptiv statistik over tidlige risikoindikatorer, socioøkonomisk baggrund og negative livsbegivenheder

	Mænd (n = 704)				Kvinder (n = 735)			
	Laveste 40%	Middel	Øverste 20%	Sig.	Laveste 40%	Middel	Øverste 20%	Sig.
Tidlige risiko-indikatorer i 15-års alderen								
Tidlig fuldstkabsdebut	17.08	16.14	20.29	N.S.	17.41	14.24	17.69	N.S.
Tidlig binge drikning	18.96	18.77	18.52	N.S.	13.03	12.32	8.33	N.S.
Tidlig gåen-i-byen	13.88	12.63	10.87	N.S.	21.50	19.66	14.29	N.S.
Tidlig cigaretrygning	17.79	16.14	18.12	N.S.	23.89	21.36	20.41	N.S.
Tidligt hashbrug	13.17	13.33	14.49	N.S.	14.33	12.20	15.65	N.S.
Tidlig seksuel debut	28.57	25.47	22.14	N.S.	37.32	36.81	25.87	*
Negative livsbegivenheder i aldrene 16-24 år								
NEET	12.77	8.77	5.48	**	11.91	7.08	6.2	***
Kriminalitet	11.16	7.19	2.97	**	2.24	1.42	0.66	**
Hospitalsindlæggelser	32.24	32.86	27.12	N.S.	39.59	33.94	26.5	N.S.
%	39.91	40.48	19.60		39.86	40.14	20.00	
N	878	783	323		779	712	332	

Alle sammenhænge er testet med χ^2 -statistik

* p < 0.05; ** p < 0.001

Analysen, som følger, er inddelt i to dele. I den første del anvender vi latent klasseanalyse til at konstruere homogene grupper af unge med ens risikoadfærdsmønstre. Disse risikogrupper medtages dernæst i en analyse, hvor vi undersøger i hvilken grad køn og familiens socioøkonomiske baggrund er relateret til risikoadfærd tidligt i livet. I den anden del af analysen anvender vi risikogrupperne sammen med individuelle vækstkurvemodeller til en kortlægning af sandsynligheden for negative livsbegivenheder blandt mænd og kvinder med forskellig socioøkonomisk baggrund.

Latent klasse-analyse af tidlig risikoadfærd

I dette afsnit anvender vi latent klasseanalyse til at bestemme mønstre for de seks indikatorer for tidlig risikoadfærd. Formålet er med andre ord at skabe homogene grupper af unge med ens mønstre af alkohol-, cigaret- og hashbrug i 15 års alderen. Tabel 2 viser, at indikatorerne for tidlig risikoadfærd, i følge BIC-værdien, bedst bliver forklaret af en model med tre latente klasser.

Tabel 2 Latent klasseanalyse af tidlige risikoindikatorer i 15 års alderen

Model	BIC	Δ BIC	Latent Klasse Prævalens				
			1 st	2 nd	3 rd	4 th	5 th
1	7,367.67	-	100	-	-	-	-
2	6,437.23	-930.44	76.03	23.97	-	-	-
3	6,412.58	-24.65	57.20	31.39	11.41	-	-
4	6,444.62	32.04	61.94	26.72	5.97	5.36	-
5	6,485.10	40.48	67.99	11.26	8.04	7.96	4.75

Det mest fremtrædende risikoadfærdsmønster blandt 15-årige repræsenteres af 56,2 % af stikprøven (Tabel 3). Vi kalder denne gruppe "lavrisikotagere". Sammenlignet med andre respondenter har lavrisikotagerne meget lave sandsynligheder for alle former for risikoadfærd i 15-års alderen, såsom bingedrikning (2,1 %), rygning (3,3 %) og hashbrug (0,1 %). Den næste gruppe, de "moderate risikotagere", udgør 32 % af stikprøven, og inkluderer individer, som har større sandsynlighed for eksempelvis at have haft tidlig seksuel debut (59,8 %) og tidlige fuldsksoplevelser (24 %), samt relativt høj sandsynlighed for at gå i byen (barer, diskoteker, pubber) (26,7 %) som 15-årige. Den tredje og sidste gruppe, som navngives "højrisikotagere", udgør 11,8 % af stikprøven. Disse unge har høj sandsynlighed for samtlige former for risikoadfærd målt ved de seks spørgeskemaspørgsmål. Det er bemærkelsesværdigt, at medlemmerne i denne gruppe har særlig høj sandsynlighed for at ryge cigaretter (88,9 %) og hash (83,1 %) som 15-årige.

Tabel 3 Indikator-sandsynligheder for de tre risikogrupper i 15 års alderen

	Gruppe I: Lavrisiko- tagere	Gruppe II: Moderate risikotagere	Gruppe III: Højrisiko- tagere
Tidlige risikoindikatorer			
Tidlig fuldsksdebut	3.13	23.98	59.55
Tidlig binge drikning	2.08	21.20	57.13
Tidlig gåen-i-byen	2.74	26.65	45.52
Tidlig cigaretrygning	3.30	23.36	88.94
Tidlig hashbrug	0.05	11.38	83.06
Tidlig seksuel debut	4.73	59.83	76.62
Andel	56.18	32.01	11.81
Procent mænd	50.74	45.61	42.95

De seks former for risikoadfærd er tæt sammenvævet. Eksempelvis ser vi, at hashbrug som 15-årig viser en høj korrelation med rygning af cigaretter (0,8) samt med tidlig fuldsksdebut (0,6) og bingedrikning (0,5). En mere detaljeret analyse af de interne sammenhænge mellem de seks risikoadfærdsformer blandt mænd og kvinder kan ses i bilagstabel A1.

Med afsæt i litteraturen om latent klasseanalyse (heriblandt Linzer & Lewis, 2011) genestimerer vi nu vores tre-klasse latente model som en strukturel model med forklarende variable, der antages at påvirke sandsynligheden for at tilhøre én af de tre latente klasser. Dette gøres ud fra en såkaldt tre-trins multinomiel model (dvs. vi estimerer den basale latente klassemodel, beregner det forudsagte gruppemedlemskab og anvender så disse værdier som afhængige variable i en regressionsanalyse). Formålet er at undersøge, hvorledes medlemskab i de tre risikogrupper er associeret med de unges socioøkonomiske familiebaggrund. Resultaterne viser, at

familiebaggrund ikke er signifikant associeret med risikogrupper. Ved at anvende deskriptiv statistik uddyber vi vores fund i Tabel 4, hvor vi viser det kombinerede niveau af forældrenes uddannelse, indkomst og erhverv, og også skelner mellem forældrenes uddannelses- og indkomstniveau. Disse socioøkonomiske variable relateres til de unges køn og tilhører til risikogrupper.

Tabel 4 Latente risikogrupper og socioøkonomisk baggrund. Standardafvigelse i parentes.

	Mænd			Kvinder		
	Lavrisiko- tagere	Moderate risiko- tagere	Højrisiko- tagere	Lavrisiko- tagere	Moderate risiko- tagere	Højrisiko- tagere
Forældres socioøkonomiske statusgruppe						
Laveste 40%	37.73	40.11	42.19	39.13	39.91	41.18
Middel 40%	41.69	40.11	39.06	38.04	44.84	38.82
Øvre 20%	20.58	19.79	18.75	22.83	15.25	20.00
Total	100	100	100	100	100	100
Forældres højest fuldførte uddannelse						
Grundskole	10.29	9.63	10.93	7.61	6.28	8.24
Gymnasial	1.85	0.53	3.13	2.45	1.35	4.71
Erhvervs	47.23	53.48	45.31	45.11	55.61	48.24
Mellemlang (?)	25.07	20.32	17.19	26.63	26.91	29.41
Lang videregående	15.07	15.51	23.44	17.39	9.42	9.41
Ikke kendt	0.00	0.53	0.00	0.82	0.45	0.00
Total	100	100	100	100	100	100
Gennemsnitlig hustandsindkomst (i 1000 DKK)	421.48 (176.84)	454.14 (365.03)	492.21 (466,83)	440.00 (235.81)	448.34 (258.91)	410.05 (123.71)
Andel	60.16	29.68	10.16	54.44	32.99	12.57

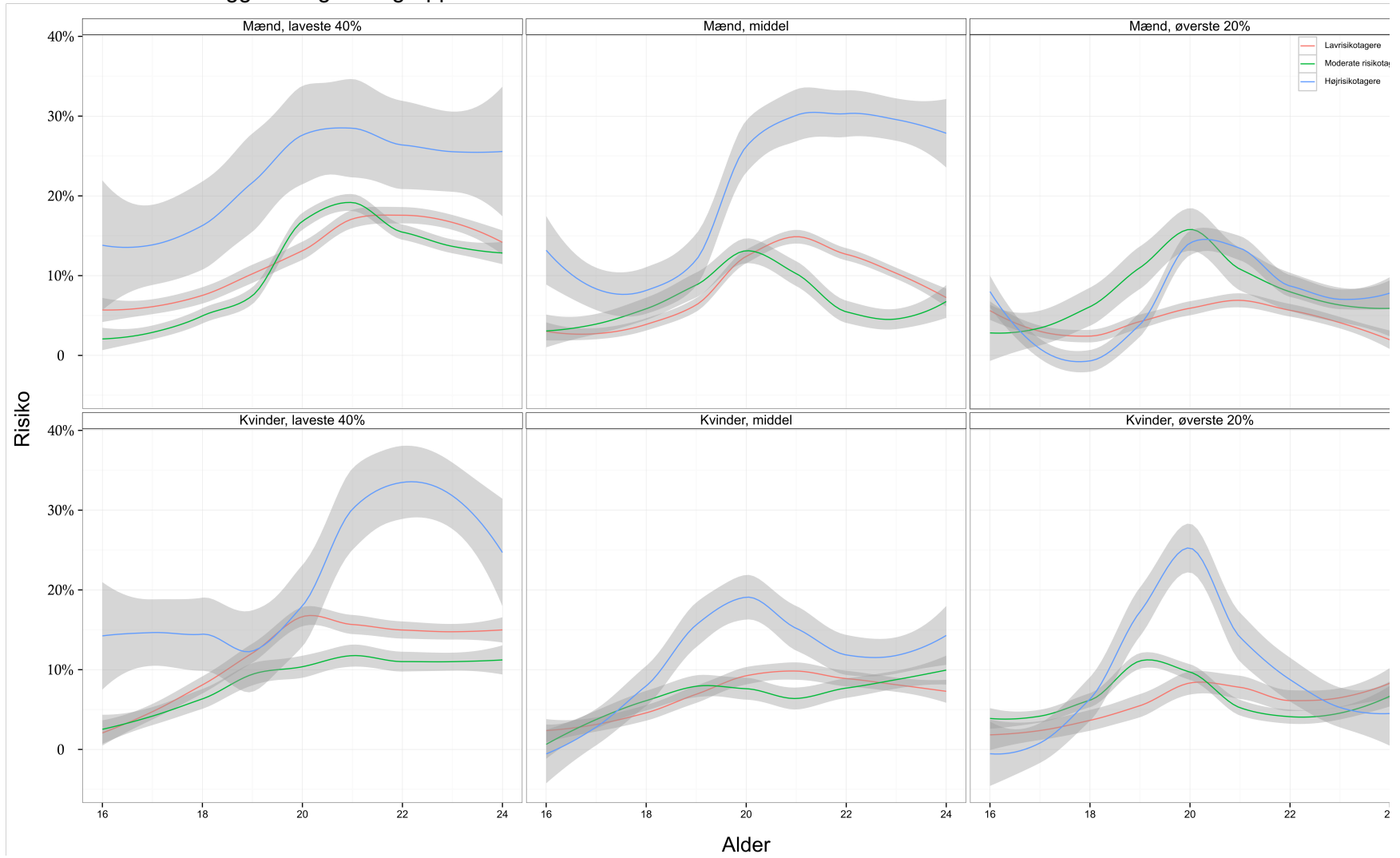
Ligesom tre-trins tilgangen viser χ^2 -testet af de bivariate associationer, at hverken den endimensionelle score for socioøkonomiske statusgrupper eller forældrenes uddannelsesniveau kan forklare fordelingen af unge mænd og kvinder i de tre risikogrupper. En T-test statistik viser endvidere, at kvinder, der tilhører den øverste risikogruppe, har tendens til at have mindre velhavende forældre end kvinder i de andre risikogrupper ($p < 0,05$). Dette forhold mellem risikogruppetilhør og forældres indkomst er imidlertid ikke signifikant for mænd.

Individuelle vækstkurvemodeller

Eftersom de individuelle vækstkurvemodeller besidder høj kompleksitet, præsenteres analysens resultater i grafer. Vi inddeler stikprøven af unge mænd og kvinder i seks underkategorier, baseret på de tre risikogrupper (lavrisiko, moderat, højrisiko) og de tre grupper for familiens socioøkonomiske baggrund. For hver af de tre uafhængige variable NEET, domme og hospitalsindlæggelser, estimerer vi derefter individuelle vækstkurvemodeller og beregner de forudsagte sandsynligheder. Figur 1-3 opsummerer sandsynlighederne for mænd og kvinder fra

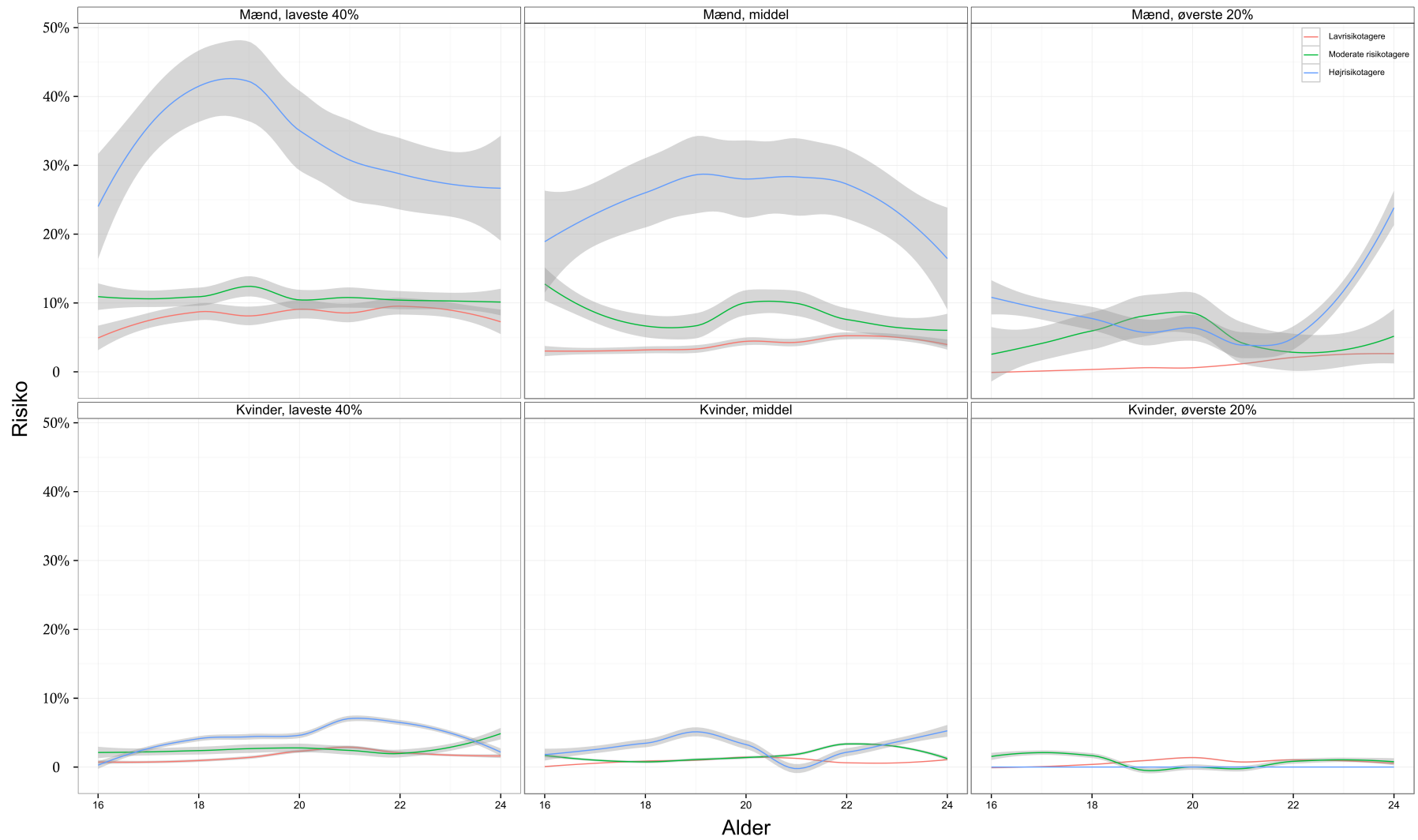
forskellige socioøkonomiske baggrunde for at være i NEET-kategorien på forskellige tidspunkter fra de var 16-24 (fig. 1), for at blive dømt for kriminalitet (fig. 2) og for at blive indlagt på hospital (fig. 3). En mere detaljeret beskrivelse af koefficienter og modelspecifikation fremgår af bilagstabel A2.

Figur 1 Udglattede kurver for forudsagte risici for at være i NEET kategorien fra 16 til 24 års alderen for mænd og kvinder, kontrolleret for socioøkonomisk familiebaggrund og risikogruppe i 15 års alderen

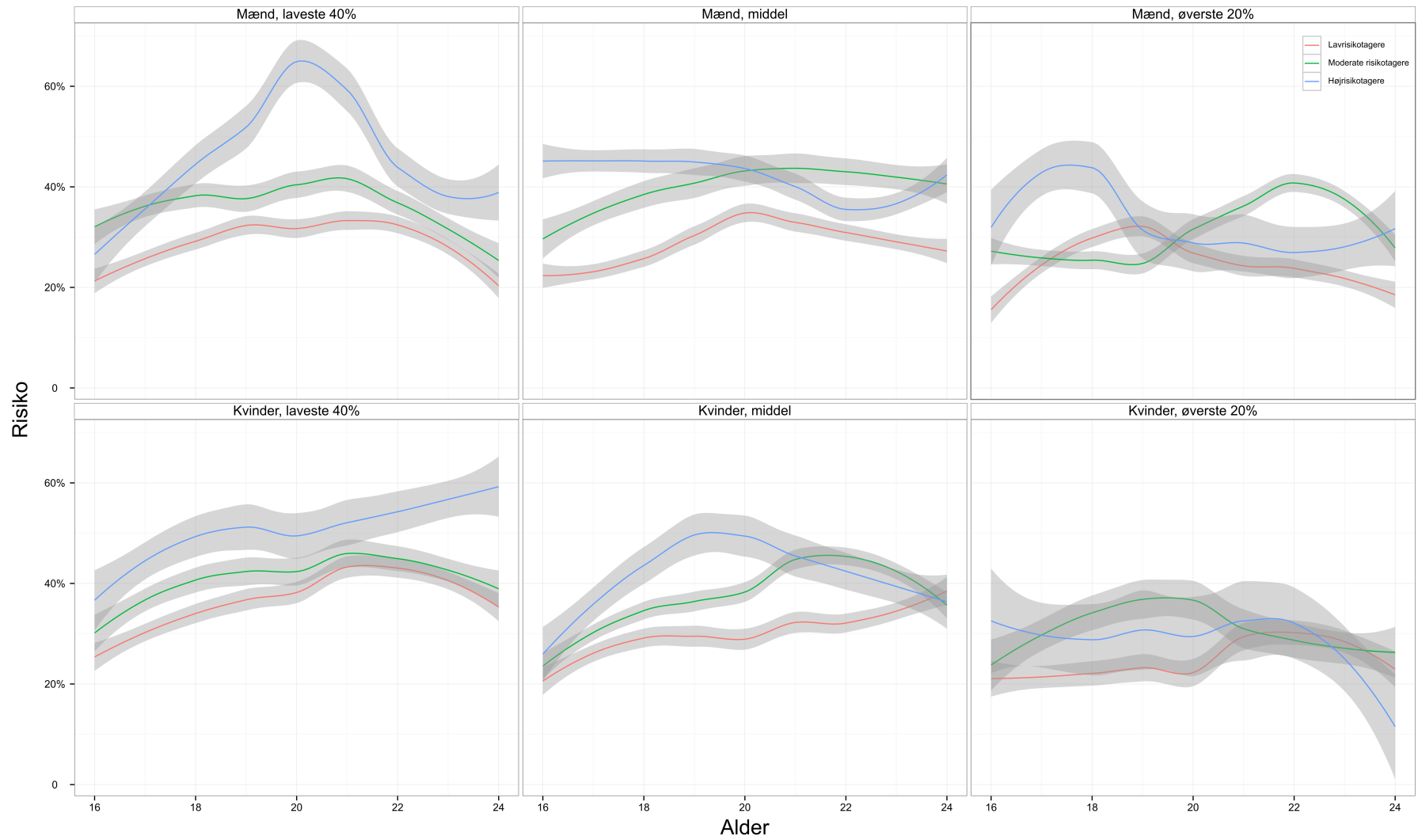
Figur 1 viser sandsynligheden for at tilhøre gruppen af unge, der hverken er i uddannelse, arbejde eller lære (NEET) over aldersperioden fra 16 til 24 år, alt efter hvilken socioøkonomisk familiebaggrund og risikoadfærd den unge har i 15 års alderen. For mænd er risikoadfærd som 15-årig (gruppe 3, høj risiko) associeret med en øget sandsynlighed for at opleve NEET mellem 16 og 24 års alderen. Denne sammenhæng ser vi dog ikke blandt mænd fra den højeste socioøkonomiske kategori, som på trods af tidlig risikoadfærd ikke har en øget risiko for NEET. For kvinder er tidlig risikoadfærd relateret til en forhøjet sandsynlighed for NEET i alle socioøkonomiske kategorier, men kun midlertidigt; kurven falder igen efter 20-22 års alderen. Mens unge kvinder, som har eksperimenteret med alkohol, cigaretter, hash og sex i en tidlig alder lader til at "vokse fra" deres forhøjede NEET risikoniveauer i 20-22 års alderen, forbliver eksperimenterende mænd altså på høje NEET-niveauer godt ind i voksenlivet.

Figur 2 Udglattede kurver for forudsagte risici for at blive dømt for kriminalitet fra 16 til 24 års alderen for mænd og kvinder, kontrolleret for socioøkonomisk familiebaggrund og risikogruppe i 15 års alderen

Figur 2 illustrerer den forudsagte sandsynlighed for at blive dømt for kriminalitet mellem aldrene 16 og 24 for forskellige risikogrupper og på tværs af køn og socioøkonomiske baggrunde. Vi finder her en klar sammenhæng for mænd mellem risikoadfærd som 15-årige og sandsynligheden for kriminalitetsdomme i aldersgrupperne 16 til 24. Igen gælder sammenhængen for mænd fra lavere- og middelklasse-baggrunde men ikke for mænd fra den øvre middelklasse. Forskellene i registreret kriminalitet mellem risikogrupperne er særligt store i 18-22 års alderen, hvorefter de bliver mindre. Sandsynligheden for at blive dømt for kriminalitet er meget lav for kvinder i alle tre risikogrupper og på tværs af socioøkonomiske baggrunde, og forskellene mellem risikogrupperne er små og usystematiske.

Figur 3 Udglattede kurver for den forudsagte risiko for at blive hospitalsindlagt mellem 16 og 24 års alderen for mænd og kvinder, kontrolleret for socioøkonomisk familiebaggrund og risikogruppe i 15 års alderen

Afslutningsvist viser Figur 3 sandsynligheden for hospitalsindlæggelser mellem 16 og 24 års alderen for mænd og kvinder i forskellige socioøkonomiske kategorier i de forskellige risikogrupper. De mest bemærkelsesværdige fund i Figur 3 er, at højrisikotagere i den laveste socioøkonomiske kategori har en signifikant højere sandsynlighed for at blive hospitalsindlagt over hele perioden, og at dette gør sig gældende for både mænd og kvinder. I andre socioøkonomiske kategorier er dette mønster mindre tydeligt for begge køn, og de (små) forskelle, der ses mellem risikogrupper, lader til at forsvinde omkring 20 års alderen – særligt for kvinder, hvor der igen identificeres et ”vokse fra”-mønster.

Diskussion

I dette kapitel har vi vist, at risikoadfærd i teenageårene ikke er lige risikabelt for alle grupper af unge. Vi har demonstreret, at sammenhængen mellem tidlig risikoadfærd og senere negative livsbegivenheder er forskellig for unge mænd og kvinder og for personer fra forskellige socioøkonomiske baggrunde. Gennem at identificere specifikke intersektionelle punkter i forhold til køn, alder og socioøkonomisk baggrund kan vi eksempelvis se, at 19-20 årige mænd fra den laveste socioøkonomiske kategori, som startede tidligt med alkohol, cigaretter og hash, i gennemsnit har 40 procents sandsynlighed for at blive dømt for kriminalitet og 60 procents sandsynlighed for at blive hospitalsindlagt. De tilsvarende tal for 19-20 årige i den øverste socioøkonomiske kategori er mindre end 10 procent for domfældelser for mænd (og tæt på 0 procent for kvinder) og omkring 30 procent for hospitalsindlæggelser for både mænd og kvinder.

Forskning om at vokse fra teenageårenes risikoadfærd, såsom bingedrikning og eksperimenteren med stoffer, har peget på forskelle i livsbaner mellem forskellige grupper af unge mennesker. Studier af ”maturing out” har blandt andet vist, at udfasningen af risikoadfærd er mere markeret for kvinder end for mænd og for personer med højere uddannelsesniveau, end personer med lavere uddannelsesniveau (Caswell, Pledger & Hooper, 2003; Wells, Horwood & Fergusson, 2006; Stone, Becker, Huber & Catalano, 2012). Vores resultater understøtter disse fund, selvom designet af denne undersøgelse er meget forskelligt fra den generelle litteratur om at ”vokse fra”. De negative livsbegivenheder blandt højrisikotagere var ikke blot mere hyppige i de lavere socioøkonomiske kategorier, de var også synlige over en længere tidsperiode. Desuden mindskedes kvindelige højrisikotageres sandsynlighed for NEET tidligere end for mandlige højrisikotagere. Med andre ord: tidlig risikoadfærd var ikke blot relateret til *flere*, men også til *flere langsigtede* negative livsbegivenheder hos individer (særligt mænd) fra lavere socioøkonomiske kategorier.

Der er flere væsentlige metodologiske begrænsninger i vores undersøgelse. De unge, som analysen handler om, blev rekrutteret gennem en survey; studiet lider derfor af de traditionelle surveysvagheder, der relaterer sig til manglende besvarelser. Svarprocenten i 2005 var relativt høj (72 %). Ikke desto mindre har vi muligvis mistet et uforholdsmæssigt stort antal af personer, der ”startede tidligt”, allerede ved studiets begyndelse, eftersom det er sandsynligt, at nogle grupper af unge er mindre tilbøjelige til at deltage i spørgeskemaer (fx unge, der bruger meget tid uden for hjemmet eller kommer fra ustabile hjem).

En sammenligning baseret på registerdata af gruppen af respondenter i stikprøven og gruppen af personer, der valgte ikke at besvare spørgeskemaet i 2005, viser en højere svarprocent blandt piger end drenge; blandt unge med højtuddannede forældre sammenlignet med unge fra lavtuddannede familier; og blandt drenge (men ikke piger) fra højindkomstfamilier sammenlignet med drenge fra lavindkomstfamilier. For at teste robustheden af vores analyse i lyset af disse forskelle anvendte vi en særlig imputationsmetode (kaldet "multiple imputation using chained equations") på alle variablene i undersøgelsen (Buuren & Groothuis-Oudshoorn, 2011). Resultaterne fra analysen af den imputerede stikprøve viser meget små forskelle fra resultaterne, der blev opnået i den originale ikke-imputerede stikprøve (tabeller og figurer fra den imputerede stikprøve er ikke inkluderet i bilagene af pladshensyn, men kan fremsendes på forespørgsel).

En anden metodologisk overvejelse er, at sammenhængen mellem tidlig risikoadfærd og senere negative livsbegivenheder – i lav- og middelklasserne, men ikke blandt de mest privilegerede unge – kan være ikke-kausal og afhængig af selektionsfaktorer. Det er altså muligt, at tidlig risikoadfærd og sandsynligheden for negative livsbegivenheder er påvirket af faktorer, der ikke analyseres i denne undersøgelse (fx personlighedstræk og/eller familie-dysfunktionalitet), og at disse faktorer kan hænge sammen med respondenternes socioøkonomiske familiebaggrund. Dermed anskuer vi tidlig risikoadfærd som *prædiktive* for senere negative livsbegivenheder, og ikke nødvendigvis som *årsagerne* til disse begivenheder.

En metodologisk styrke i vores undersøgelse er, at opfølgningen på respondenternes senere livsbegivenheder hverken var afhængig af deres deltagelse i et senere spørgeskema eller af nøjagtigheden af spørgeskemabesvarelsene. Registerdata tilbyder høj kvalitetsdata, der dækker respondenternes uddannelses- og erhvervmæssige karrierer, deres årlige kontakt med sundhedssystemet og deres registrerede kriminalitet. Hermed gav undersøgelsens registerdata os mulighed for at følge de unge fra år til år, fra det tidspunkt de som 15-årige deltog i spørgeskemaet, med en nøjagtighed som ingen longitudinelle spørgeskemaer kan bidrage med. Yderligere kunne vi, netop fordi registerdata indeholder den fulde information om familiebaggrunden hos respondenter såvel som ikke-respondenter, udføre en imputeret stikprøveanalyse og derved kontrollere studiets fund.

Intersektionel forskning har opfordret forskere til ikke kun at undersøge underprivilegerede positioner i samfundet, men også at undersøge de privilegerede positioner. En privilegeret gruppe i denne undersøgelse er unge mænd fra den øvre middelklasse, som på trods af deltagelse i en række risikoadfærdsformer i ungdommen (binge drikning, cigaretrykning, hashbrug) ikke udviser forhøjede NEET-niveauer, domme for kriminalitet eller hospitalsindlæggelser. Unge kvindelige risikotagere fra den øvre middelklasse havde forhøjet sandsynlighed for at opleve NEET, men kun midlertidigt (omkring 20 års alderen); herefter var deres oplevelser med NEET, domfældelser og hospitalsindlæggelser mindre frekvente end hos alle andre grupper i analysen. Vores studie finder altså, at tidlig risikoadfærd forudsiger senere livsbegivenheder på forskellig måde for mænd og kvinder og for unge fra forskellige socioøkonomiske baggrunde. Disse forskelle viser, at der er behov for yderligere forskning, både kvantitativ og kvalitativ, der undersøger hvilke mekanismer, der binder risikofaktorer til fremtidige negative begivenheder for nogle unge og ikke for andre. Særligt to dimensioner kræver yderligere forskning.

For det første kan der fokuseres på de *kulturelle* dimensioner i risikofaktorer og deres sammenhæng med senere livsbegivenheder. Det er fx muligt, at den tidlige "risikoadfærd," som vi her har analyseret (med inspiration fra international forskning), ikke er entydigt negative former for ungdomsadfærd i en dansk kontekst. Vores egen tidligere forskning om 15-årige indikerer eksempelvis, at binge-drikning er forbundet med popularitet og social integration, og at det snarere er unge, der ikke drikker, som risikerer at blive anset som "afvigende" (Demant & Järvinen 2006; Järvinen & Gundelach 2007). Dette kunne ligeså vel forestilles at gøre sig gældende for andre former for teenage-eksperimentering, hvilket måske kan forklare, hvorfor unge fra de mest privilegerede socioøkonomiske baggrunde deltager i risikoadfærd i ligeså stort omfang som andre unge. Imidlertid er den danske liberale tilgang til eksperimenterende adfærd i ungdomsårene ikke en "alt er tilladt" tilgang. Der er afgjort kulturelle normer, der regulerer intensiteten og temporaliteten af både druk, hashbrug og seksuel eksperimentering. Der er derfor brug for mere forskning om, hvordan sådanne normer er relateret til klasse og køn, og hvordan normerne – samt overskridelsen af dem – opleves af de unge selv.

Den anden dimension, der kræver yderligere forskning, er de *strukturelle* dimensioner af unges overgange til voksenlivet, og hvordan risikoadfærd relateres hertil. Der er tydeligvis mekanismer – i familien, uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet – som gør det muligt for privilegerede unge at afprøve forskellige livsstile (også livsstile, der forbindes med risiko), uden at det får langsigtede konsekvenser. På den anden side lader det til, at risikoadfærden hos unge fra underprivilegerede baggrunde er sammenvævet med marginaliseringsprocesser (udsatte positioner i forhold til uddannelse og arbejde, kriminalitet, sundhedsrelaterede problemer). Der mangler forskning om såvel beskyttende som undergravende processer i unges "voksen fra", og om hvordan disse processer indvirker på forskellige ungegrupper. Fremtidig forskning kunne hermed undersøge den gensidige konstitution af risiko og social ulighed, og hvad præcis, der gør risikoadfærd risikabel for nogle unge, men ikke for andre.

Litteratur

- Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Arnett, J.J. (2004). *Emerging Adulthood: The Winding Road from Late Teens through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.
- Bradley, H. & Devadason, R. (2008). Fractured Transitions: Young Adults' Pathways into Contemporary Labour Markets. *Sociology*, 42(1), 119-136.
- Brannen, J. & Nielsen, A. (2002). Young People's Time Perspectives: From Youth to Adulthood. *Sociology* 36(3), 513-537.
- Buuren, S., & Groothuis-Oudshoorn, K. (2011). mice: Multivariate imputation by chained equations. *R. Journal of statistical software* 45(3), 1-66.
- Caswell, S., Pledger, M. & Hooper, R. (2003). Socioeconomic status and drinking patterns in young adults. *Addiction* 98(5), 601-610.
- Danielsson, A-K., Falkstedt, D., Hemmingson, T. et al. (2015). Cannabis use among Swedish men in adolescence and the risk of adverse life course outcomes: results from a 20 year-follow-up study. *Addiction* 110(11), 1794-1802.
- Demant, J. & Järvinen, M. (2006). Constructing Maturity through Alcohol Experience. Focus Groups with Teenagers. *Addiction Research & Theory* 14(6), 589-602.
- Ellickson, P.L., Saner, H., & McGuigan, K.A. (1997). Profiles of Violent Youth: Substance Use and Other Concurrent Problems. *American Journal of Public Health* 87(6), 985-991.
- EMCDDA (2009). *Annual report on the state of the drug problem in Europe*. Lisbon: European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction.
- EMCDDA (2015). *European Drug Report 2015*. Luxembourg: European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction.
- ESPAD (2005). *Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Lisbon: European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction.
- Fergusson, D.M., Horwood, L.J. & Beautrais, A.L. (2003). Cannabis and educational achievement. *Addiction* 98 (12), 1681-1682.
- Fergusson, D. & Boden, J. (2008). Cannabis use and later life outcomes. *Addiction* 103(6), 969-976.
- Furlong, A. & F. Cartmel (2006). *Young people and social change*, McGraw-Hill Education.
- Ganzeboom, H.B.G., de Graaf, P.M. & Treiman, D.J. (1992). A Standard International Socio-Economic Index of Occupational Status. *Social Science Research* 21, 1-56.
- Gelman, A., & Hill, J. (2006). *Data analysis using regression and multilevel/hierarchical models*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grusky, D.B. & Hill, J. (2017). *Inequality in the 21st Century: A Reader*. Boulder, CO: Westview Press.
- Heywood, W., Patrick, K., Smith, AM. & Pitts, M.K. (2015). Associations Between Early First Sexual Intercourse and Later Sexual and Reproductive Outcomes: A Systematic Review of Population-based Data. *Archives of Sexual Behaviors* 44(3), 531-69.
- Horwood, L.J., Fergusson, D.M., Hayatbakhsh et al. (2010). Cannabis use and educational achievement: Findings from three Australasian cohort studies. *Drug and Alcohol Dependence* 110(3), 247-253.

- Järvinen, M. & Gundelach, P. (2007). Teenage Drinking, Symbolic Capital and Distinction. *Journal of Youth Studies* 10(1), 55-71.
- Linzer, D. A., & Lewis, J. B. (2011). polCA: An R package for polytomous variable latent class analysis. *Journal of Statistical Software* 42(2), 1–29.
- Lynskey, M. & Hall, W. (2000). The effects of adolescent cannabis use on educational attainment: a review. *Addiction* 95(11), 1621-1630.
- MacDonald, R. (2011). Youth transitions, unemployment and underemployment. Plus ça change, plus c'est la même chose? *Journal of Sociology* 47(4), 427-444.
- McCambridge, J., McAlaney, J. & Rowe, R. (2011). Adult Consequences of Late Adolescent Alcohol Consumption. *PLoS medicine* 8(2), 1-11.
- McCutcheon, A.L. (1987). *Latent Class Analysis*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Orpinas, P., Lacy, B., Nahapetyan, L. et al. (2016). Cigarette Smoking Trajectories From Sixth to Twelfth Grade: Associated Substance Use and High School Dropout. *Nicotine & Tobacco Research* 18(2), 156-162.
- Pedersen, W (2011). Cannabis and social welfare assistance: a longitudinal study. *Addiction* 106(9), 1636-1643.
- Stone, A.L., Becker, L.G., Huber, A.M. & Catalano, R.F.(2012). Review of risk and protective factors of substance use and problem use in emerging adulthood. *Addictive Behaviors* 37(5), 747-775.
- Udell, W., Sandfort, T., Reitz, E. et al. (2010). The Relationship Between Early Sexual Debut and Psychosocial Outcomes: A Longitudinal Study of Dutch Adolescents. *Archives of Sexual Behavior* 39(5), 1133-1145.
- Wells, J.E., Horwood, L.J. & Fergusson, D.M. (2006). Stability and instability in alcohol diagnosis from ages 18 to 21 and ages 21 to 25 years. *Drug and Alcohol Dependence* 81(2), 157-165
- WHO (2013). Core Health Indicators in the WHO European Region. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/216703/RC63-Core-Health-Indicators-in-the-WHO-EURO-Eng.pdf?ua=1

KAPITEL 5

Hvad betyder regler? Et forløbsstudie af forældres indflydelse på unges alkoholbrug

Jeanette Østergaard, Margaretha Järvinen og Asger Graa Andreasen

Indledning

Dette kapitel analyserer forholdet mellem forældrenes alkoholregler i 2005 og udviklingen i deres børns binge-drikning fra 15 til 25/26 års alderen. Vi tester følgende hypotese: Unge fra familier med "strenge" alkoholregler binge-drikker mindre hyppigt end unge fra familier med mere lempelige regler. Kapitlet bygger på de tre spørgeskemaundersøgelser med unge (i 2005, 2008 og 2015), et forældrespørgeskema (i 2005) og registerdata.

Der findes en lang forskningstradition, der undersøger forældres indflydelse på deres børns forhold til alkohol. I tidligere årtier var denne forskning domineret af amerikanske studier, der undersøgte, hvorvidt forældreregler (ofte forbud mod alkoholbrug blandt teenagere) kunne udskyde alkoholdebut hos de unge og/eller bremse intensiteten af deres forbrug (Reifman et al. 1998; Turrisi et al. 2001; Abar et al. 2009). Selvom størstedelen af denne forskning er baseret på tværsnit, ser vi også et par enkelte forløbsstudier. Eksempelvis fulgte Guo et al. (2001) en stikprøve på 808 unge i Seattle fra 10 til 21 års alderen. De identificerer en række faktorer i 10-, 14- og 16-års-alderen, som var beskyttende i forhold til intensivt alkoholbrug i 21-års-alderen – heriblandt forældremonitorering og familieregler i 16-års-alderen. Andre beskyttende faktorer var tilknytning til skole, høje uddannelsesforventninger og lavt alkoholbrug blandt venner (Guo et al. 2001).

I løbet af de sidste ti år er der blevet publiceret et stigende antal europæiske studier, der undersøger, hvorvidt forældres alkoholregler også har en beskyttende effekt i lande, hvor ungdoms-alkoholbrug er lovligt, og hvor fuldskab er en integreret del af mainstream-ungekulturen. I et hollandsk studie analyserer Van der Vorst et al. (2007a) data om drikke regler og alkoholbrug i en stikprøve bestående af forældre og deres børn (13-16-årige). Studiet viser, at forældres alkoholregler (deres ikke-accept af teenage alkoholbrug) mindskede sandsynligheden for unges alkoholdebut, men at betydningen af reglerne faldt, så snart de unge havde etableret drikkevaner med deres venner. I et andet hollandsk studie bekræfter Janssen et al. (2014), at alkoholregler udsætter alkoholdebut, samt at striks alkohol-specifik opdragelse mindsker sandsynligheden for, at 13-16-årige drikker intensivt (se også Van der Vorst et al. 2007b; Van den Eijnden et al. 2011). I modsætning til studierne af Van der Vorst et al. (2007a, b) og Janssen et al. (2014), som blot følger de unges alkoholvaner over et par år, dækker studiet af Mares et al. (2012) en længere periode. Her blev en stikprøve af unge fra 428 hollandske familier fulgt, fra de var 13 til 20 år. Studiet viser for det første, at unges alkoholbrug gradvist steg fra tidlig til sen ungdom, og for det andet, at strengheden af de alkoholspecifikke regler på et givent tidspunkt forudsagde intensiteten af drikkeadfærden det efterfølgende år gennem hele perioden (Mares et al. 2012).

Britiske forskere har også undersøgt betydningen af forældreregler. I et studie af 12-16-årige i Nordirland finder McKay (2015), at unges opfattelser af forældres alkoholregler er signifikant forbundet med deres selvrapporterede alkoholbrug, også når der kontrolleres for variable såsom forældretilknytning, tilknytning til venner, skoletrin og køn. Ligeledes viser Miller & Plant's (2009) britiske studie, at unge, hvis forældre tillader alkoholbrug, har flere erfaringer med fuldskab end unge, der fortæller, at deres forældre fraråder alkoholbrug. Generelt var forældrenes retningslinjer relateret til mindre binge-drikning, også når der blev kontrolleret for baggrundvariable som forældres uddannelse og tætheden af forældre-barn-relationen. Ligesom anden forskning på området var dette britiske studie baseret på de unges egne beskrivelser af forældrenes alkoholregler og holdninger, og ikke på spørgeskemabesvarelser fra forældrene selv.

Med inspiration fra denne forskningstradition undersøger vi her effekten af forældres alkoholregler i Danmark, et land med en fuldskabsorienteret alkoholkultur. Komparativ forskning viser, at danske unge er i den internationale top, når det kommer til fuldskab. Eksempelvis rapporterede 34 % af danske 15-årige i 2003 (omtrent den samme kohorte som vi undersøger), at de havde været fulde 10 eller flere gange i løbet af de sidste 12 måneder, mens dette tal fx lå på 7 % i USA, 11 % i Tyskland, 15 % i Sverige og 25 % i England (Hibell et al. 2004). Komparativ forskning på lejlighedsvis binge-drikning blandt voksne viser et lignende internationalt mønster. Et Eurobarometer-studie af alkoholbrug i 27 europæiske lande placerer Danmark i toppen (sammen med Irland og Finland), hvad angår binge-drikning i befolkningen (15+). 23 % af danskerne svarer, at de almindeligvis drikker 5+ genstande på spørgsmålet "På en dag hvor du drikker alkohol, hvor meget drikker du almindeligvis?". De samme tal i ikke-fuldskabsorienterede lande såsom Italien, Belgien, Spanien og Tyskland varierer mellem 0 % og 8 %. Disse tal indikerer, at danske forældre må modstå usædvanligt stærke kulturelle kræfter, når de forsøger at begrænse deres børns binge-drikning.

Vi anvender longitudinelle spørgeskemaer fra 2005, 2008 og 2015 for at undersøge, hvorvidt danske forældres forsøg på at begrænse deres børns alkoholindtag i 2005 er relateret til lavere binge-drikningsniveauer i 2005-2015. For at opnå så præcis information som muligt om de unges familiebaggrund kombinerer vi data fra spørgeskemaer med registerdata om familiens indkomst og forældrenes uddannelse. I modsætning til meget tidligere forskning på dette område anvender vi forældrenes beskrivelser af alkoholregler (og ikke børnenes rapporteringer om disse regler). Vi kan altså adskille forældrenes spørgeskemabesvarelser omkring regler fra de unges selvrapporterede drikkevaner. Vi definerer binge-drikning som forbruget af fem eller flere genstande ved samme drikkelejlighed.

Unge drikke-niveauer kan selvfølgelig være influeret af en lang række andre faktorer end alkoholregler (familierelaterede og andre). Tidligere studier har udpeget variable såsom forældrenes uddannelse og indkomst, skilsmisse, forældrenes holdning til alkohol, forældrenes eget alkoholbrug, de unges uddannelse, og deres civil- og familiestatus (for reviewstudier se Hawkins et al. 1992; Ryan et al. 2010, Stone et al. 2012). Når vi undersøger forholdet mellem forældreregler og unges alkoholmønstre, kontrollerer vi for disse faktorer.

Data og metode

YODA-projektet (Youths, Drugs and Alcohol) bygger på en repræsentativ stikprøve af omtrent 2.000 unge født i 1989, som blev interviewet over tre omgange (i aldrene 15, 18/19 og 25/26), samt et spørgeskema med disse unges forældre, som også blev interviewet ved baseline (2005). Gennem respondenternes CPR-numre blev spørgeskemaerne forbundet til registerdata. Ved baseline (2005) blev spørgeskemaerne til de unge og deres forældre gennemført som post-spørgeskemaer. I 2008 og 2015 blev spørgeskemaet gennemført både som post- og online-spørgeskema. Svarraten for de unge var på 72 % (n = 1445) i 2005. Efter at vi have ekskluderet personer, som ikke kunne nås pga. ukendte adresser, eller fordi de havde forladt landet, blev svarraten for de ubalancerede data 63 % (n = 1144) i 2008 og 57 % (n = 1056) i 2015. Svarraten for forældrenes spørgeskema var på 72 % i 2005. Unge, som deltog i forløbsundersøgelsen i 2008 eller 2015, var sammenlignet med baseline med større sandsynlighed kvinder ($\chi^2=12.4$, $p=0.000$) eller fra familier, hvor faren har en relativt høj uddannelse (målt ved hjælp af registerdata fra 2005) ($\chi^2=20.5$, $p=0.000$). Vi fandt ingen statistiske forskelle mellem opfølgings-deltagerne og andre i forhold til binge-drikning ($\chi^2=6.7$, $p=0.25$), fuldskab ($\chi^2=0.0$, $p=0.95$) eller afholdenhed fra alkohol ($\chi^2=0.1$, $p=0.71$). Frafaldet var heller ikke relateret til forskelle i forældrenes alkoholregler ($\chi^2=9.3$, $p=0.054$).

Mål

Forældres alkoholregler i 2005: I forældreskemaet i 2005 blev respondenterne spurgt: "Hvor meget må din søn/datter ifølge dig drikke, hvis han/hun er til fest med andre unge?" Svarkategorierne var 0 genstande, 1 genstand, 2 genstande, 3-4 genstande, 5+ genstande, har ingen regler, ved ikke. I analysen kombineres 0-2 genstande til én kategori – referencekategorien – da vores data viste en betydelig skillelinje for unges binge-drikning i 15 års alderen, hvis deres forældre tillod dem at drikke 3 eller flere genstande. Svarkategorierne "har ingen regler" eller "ved ikke" blev inkluderet separat. På baggrund af tidligere analyser af 2005-spørgeskemaet anskuer vi disse svar som afspejling af forskellige typer regelsætning. Svarkategorien "har ingen regler" afspejler mere lempelige regler, hvorimod "ved ikke" er mest hyppig blandt forældre, hvis børn endnu ikke er begyndt at drikke.

Holdninger til opdragelse 2005: Vi inkluderede fem udsagn om opdragelse og holdninger til unges alkoholbrug i forældreskemaet i 2005. Udsagnene var: 1) Forældre skal fremstå som en autoritet over for deres teenagebørn; 2) Så længe teenagebørn bor hjemme, kan forældre forbyde dem at drikke sig fulde; 3) Teenagebørn, der har fået en god opdragelse, kan selv sætte grænser for, hvad de må og ikke må; 4) Det er naturligt, at teenagebørn lærer at drikke alkohol sammen med deres venner; og 5) Unge lærer kun grænsen, for hvor meget alkohol de kan tåle ved at overskride den. Til alle fem spørgsmål var svarkategorierne en Likert-skala fra meget enig, enig, uenig til meget uenig. Da en eksplorativ faktoranalyse viste, at disse fem items om opdragelse ikke blev indfanget af en enkelt latent variabel (Järvinen & Østergaard 2009), blev svarene omkodet til binære variable (dummy variable) til den statistiske analyse.

Forældres alkoholbrug og rygning i 2005: For at måle forældrenes alkoholbrug anvendte vi spørgsmålet: "Tænk tilbage på sidste uge. Hvor mange genstande drak du på hver af dagene?"

Dette blev målt ved at tælle det totale antal genstande for hver af ugens dage. I forhold til cigaretrykning blev forældrene spurgt, hvorvidt de var nuværende rygere, tidligere rygere eller ikke-rygere. Vi inkluderede dette som en dummy variabel der målte "aldrig røget" eller "ryger"/"har røget".

Forældres uddannelse 2005: Vi indhentede information om forældrenes uddannelse fra nationale registre. For at undgå multikollinearitet inkluderede vi faderens højst fuldførte uddannelse i modellen, og anvendte fire uddannelseskategorier: 1) gymnasial uddannelse, 2) erhvervsuddannelse, 3) kort- eller mellemlang videregående uddannelse og 4) lang videregående uddannelse. Kategori 1 anvendes som referencekategori.

Forældres indkomst 2005: Vi anvender registerdata til at estimere forældres indkomst, der defineres som familiens kombinerede bruttoindkomst i 2005. I analysen blev indkomst inkluderet som en log-transformeret kontinuert variabel.

Skilsmisse 2005: Information om forældrenes skilsmisse blev indhentet i spørgeskemaet med de 15-årige, hvor omtrent 25 % angav, at deres forældre var skilt i 2005.

Unge erhvervmæssige status 2015: Vi inkluderede spørgeskema-information om respondenternes erhvervmæssige status i 25/26 års alderen (i arbejde, ikke i arbejde, studerende eller andet), eftersom tidligere forskning har vist, at drikkemønstre kan være relateret til eksempelvis at være studerende eller have fast arbejde (Muthén & Muthén 2000; Caswell et al. 2002; Caswell et al. 2003; Wellman et al. 2014).

Unge i forhold 2015: Da tidligere forskning også har vist, at faste parforhold kan påvirke unges drikkevaner (Schulenberg et al. 1996; O'Malley 2004/2005; Staff et al. 2014), kontrollerer vi for, hvorvidt respondenter er i et forhold i 2015. De unge voksne blev altså spurgt, om de på nuværende tidspunkt havde en kæreste eller ægtefælle.

Binge-drikning 2005, 2008, 2015: Den afhængige variabel blev målt med et identisk spørgsmål i de tre unge-spørgeskemaer: "Tænk tilbage på de sidste 30 dage. Ved hvor mange lejligheder (fester, hyggeaftener, familiesammenkomster eller lignende) har du drukket mere end 5 genstande på en dag/aften"? Svarkategorierne var 0 gange, 1 gang, 2 gange, 3 gange, 4-5 gange, 6+ gange.

Statistisk analyse

For at teste om unges binge-drikning udvikler sig forskelligt afhængigt af forældreregler foretager vi en multi-levelanalyse, i Stata 13.1. Den afhængige variabel måles som en ordinal variabel med stigende kategorier af binge-drikning. Fordi unge varierer betydeligt i forhold til hyppigheden af binge-drinking både ved baseline (2005) og over tid, anvender vi en kumulativ ordnet probit-model med random intercepts og random slopes. Vi estimerer modellen ved hjælp af GLLAMM-metoden (Generalized Linear Latent and Mixed Models) (Rabe-Hesketh & Skrondal 2012).

I analysen af binge-drikning tillader vi, at hvert individ har et skæringspunkt (random intercept) og en hældningskurve (random slope), som estimerer forskellen i binge-hyppighed for de unge fra 2005 til 2015. Da det er usandsynligt, at udviklingen i binge-drikning er den samme for alle individer over tid, antager vi, at en random-intercept-model vil være for simpel. Desuden, og som vi viser herunder, er unges drikkemønstre mere ens ved de to senere tidspunkter end ved baseline-målingen. Det vil sige, at unges alkoholbrug udvikler sig forskelligt over tid. For at tage højde for, at der kan være en sammenhæng mellem unges alkoholbrug i udgangspunktet og udviklingen i alkoholbrug over tid, inkluderer vi en korrelation mellem random intercept-parameteret og random slope-parameteret. Ved hjælp af en likelihood-ratio test tester vi, om en model, der inkluderer random slopes og kovariansparameteret, producerer et bedre fit på data set i forhold til random-intercept-modellen (testen er ikke vist her, men kan sendes på forespørgsel). Den konservative³ χ^2 -værdi er $LR \chi^2(2) = 24,12$ og den naive p-værdi er $p < 0,000$. For at opnå den rette p-værdi, dividerer vi den med to. Da p-værdien er meget tæt på 0, kan vi afvise random-intercept-modellen til fordel for modellen, der inkluderer random-slopes og kovarians.

Vores analyser viser, at unges udviklinger i binge-drikning ikke er en lineær funktion af tid. Vi tilføjer derfor tid i anden til modellen (Singer & Willet 2003:215) for at tage højde herfor. Derudover grupperer vi standardfejlene i vores model på individniveau, hvilket tillader os at tage højde for den individuelle effekt af gentagne mål uden at foretage yderligere parametriske antagelser.

For at begrunde valget af den kumulativt ordnede probit model med random-intercept og random-slopes estimerer vi en Inter Class Correlation-koefficient (ICC) af to forskellige modeller: én uden forklarende variable og én, hvor forældreregler inkluderes. ICC-koefficienten giver et udtryk for den del af variationen i binge-drinking, der skyldes forskelle mellem individer. I multi-level-probit-modeller defineres ICC som intercept-variansen delt med den totale varians, som består af intercept-variansen plus residualvariansen (Bosker & Snijders 2012:305). Residualvariansen er fastsat til værdien 1 i probit-modeller. ICC-værdien i en model uden forklarende variable udover tid estimeres til 0,617. I udgangspunktet er der altså en betydelig variation i hyppigheden af binge-drikning mellem individer. Når vi kontrollerer for forældres alkoholregler, reduceres ICC-værdien til 0,547. Inklusionen af alle kontrolvariable ændrer ikke ICC-værdien synderligt. Med andre ord bidrager forældres alkoholregler til en reduktion på 11 % i variationen i binge-drikning hos individer i udgangspunktet og medvirker til at forklare en del af forskellene mellem individers binge-drikningsvaner.

³ Fordelingen i likelihood-ratioteststatistikken er ikke χ^2 -fordelt, fordi nul hypotesen er på grænsen af parameterområdet (Rabe-Hesketh & Skrondal 2012:88). Hermed er den konventionelle likelihood-ratio test konservativ. For at opnå den rigtige p-værdi, dividerer vi p-værdien med 2.

Resultater

Deskriptiv statistik

I tabel 1 ses de observerede stikprøvestørrelser og svarandele for vores afhængige variabel i løbet af de sidste ti år med tre dataindsamlings-tidspunkter. For at forsimple og for at undgå små celler i de kommende analyser slår vi binge-drikning 4-5 gange og 6+ gange sammen til én kategori.

Tabel 1. Binge-drikning over tid: Procenter og stikprøvestørrelser

	Alder 15 (tidspunkt=0)	Alder 18/19 (tidspunkt=1)	Alder 25/26 (tidspunkt=2)
0 gange	55,2	20,8***	29,4***
1 gang	18,8	20,2	28,4***
2 gange	11,2	19,3***	19,4***
3 gange	6,5	17,7***	10,9***
4+ gange	8,3	22***	11,9*
N	1085	787	687

Note: *** p-værdi<0,001; ** p-værdi<0,01; * p værdi<0,05

t-tests: år 2005 testet imod hhv. år 2008 og 2015.

Vi kan se, at unge over et 10-årigt interval først øger og derefter sænker deres binge-drikningsfrekvens. Dette betyder, at cirka halvdelen af respondenterne i 15-årsalderen har drukket 5 genstande eller flere på minimum én aften i løbet af de sidste 30 dage; i 18/19 års alderen er denne andel næsten 80 %, og i 25/26 års alderen er den lidt lavere igen (omkring 70 %). Ligeledes er andelen, der angiver binge-drikning 4 eller flere gange inden for de sidste 30 dage, steget fra 8 % i 15 års alderen til 22% som 18/19 årige, hvorefter vi ser et fald til 12 % i 25/26 års alderen. Hermed viser Tabel 1, at binge-drikning er noget, som en majoritet af både 18/19- og 25/26 årige deltager i, men at hyppig binge-drikning (3-4 eller flere gange om måneden) mindskes fra 18/19 til 25/26 års alderen (fra 40 % til 22 %).

Tabel 2 viser den deskriptive statistik for de kontrolvariable, som er signifikante ved et 5 % niveau, og som er inkluderet i den endelige model.

Tabel 2. Beskrivelse af uafhængige variable der inkluderes i den endelige model

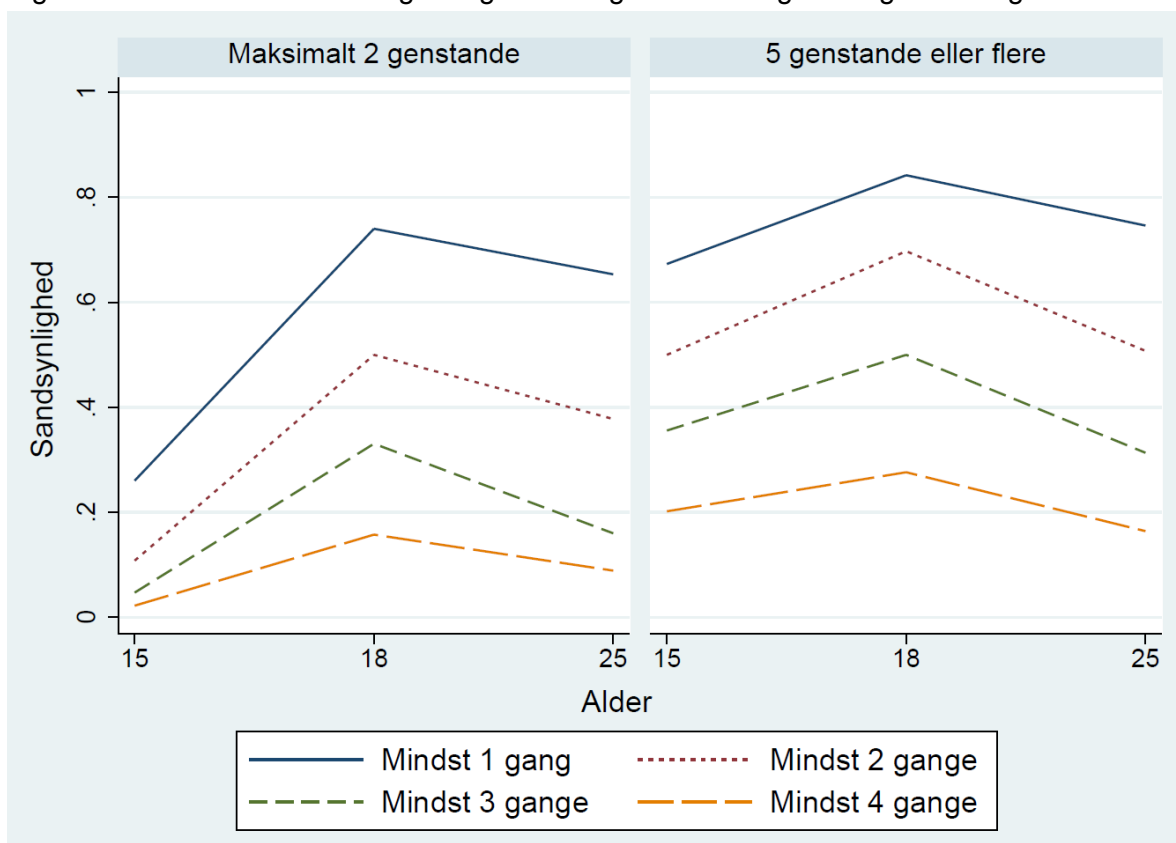
Forældreskema 2005	Procent
<i>Forældres alkoholregler 2005</i>	
0-2 genstande	33,3
3-4 genstande	29,3
5+ genstande	9,6
Ingen regler	24,5
Ved ikke	3,3
 <i>Forældres holdninger 2005</i>	
Enig i at unge, der er blevet opdraget godt, kan sætte deres egne grænser	75,9
 <i>Forældres alkoholbrug 2005</i>	
Gennemsnitligt antal genstande (min værdi= 0; max værdi = 30)	3,47
Standardafvigelse	3,82
 Ungeskema 2015	
Mænd	49,9
I et forhold 2015*	68,3
<hr/> Registerdata 2005 <hr/>	
<i>Faderens højst fuldførte uddannelse 2005</i>	
Gymnasial	23,9
Erhvervsuddannelse	51,7
Kort- eller mellemlang videregående uddannelse	13,3
Lang videregående uddannelse	11,1
N	1085

Note: * Procenter baseret på 687 observationer i 2015

I 2005, da de unge var 15 år, havde en tredjedel af forældrene "strenge" alkoholregler (maksimalt 2 genstande). Omkring 10 % af forældrenes havde "lempelige" regler (5+ genstande), og en stor andel (25 %) angav, at de slet ikke havde nogle regler for deres børns alkoholbrug.

Hypotesen i dette kapitel var, at unge fra familier med strenge alkoholregler i 2005 ville have lavere binge-niveauer i 2005, 2008 og 2015 end unge fra familier med lempelige regler. Figur 1 illustrerer betydningen af strenge versus lempelige alkoholregler for udviklingen i unges binge-drikning.

Figur 1: Forældres alkoholregler og udviklingen i de unges binge-drikning fra 15 år til 25 år

Figuren viser sandsynligheden for at deltage i binge-drikning, der klassificeres i forhold til: binge-drikning mindst 1 gang; binge-drikning mindst 2 gange; binge-drikning mindst 3 gange; og binge-drikning mindst 4 gange i den seneste måned i 2005, 2008 og 2015. Grafen til venstre viser udviklingen i binge-drikning for unge, som maksimalt måtte drikke 2 genstande i 15 års alderen, hvorimod grafen til højre viser udviklingen i binge-drikning for unge med mere lempelige regler (5+ genstande). Sammenligner vi de to grupper, ser vi, at unge med strengere regler ved alle tre nedslag binge-drikker mindre hyppigt end unge med mere lempelige regler. Det underbygger umiddelbart vores hypotese. Imidlertid ser unge, som kommer fra hjem med strengere regler, ud til at opleve en stejlere stigning i binge-drikning fra 2005 til 2008 (indikeret af en stejlere vækst på alle kategorier af den afhængige variabel). At tendensen er mest markant for de unge, der binge-drikker mindst hyppigt i 18/19 års alderen afspejler, at binge-drikning i denne alder er normativ og udbredt adfærd (se tabel 1). Dog forbliver gruppen med strenge regler på lavere niveauer end gruppen med lempelige regler. I det følgende viser vi, at konklusionerne fra disse deskriptive resultater stort set forbliver uændrede, når vi kontrollerer for en række andre faktorer, som har betydning for udviklingen i unges binge-drikning.

Multi-level analyse

Analysen af probit-modellen viser, at lempelige regler er relateret til højere niveau af binge-drikning over tid, også når der kontrolleres for socioøkonomisk baggrund, forældres alkoholbrug og opdragelsesholdninger (se Tabel 3). Vi finder også, at binge-drikning er associeret med en række andre faktorer i modellen, hvor den mest tydelige er, at mænd angiver et højere binge-niveau over

tid sammenlignet med kvinder. Kun ét ud af fem udsagn, der måler forældrenes holdninger til opdragelse i 2005, har signifikant sammenhæng med de unges binge-drikning. Unge, hvis forældre fremhæver betydningen af "en god opdragelse for at unge selv kan sætte grænser", har lavere binge-frekvenser end andre unge. Vi finder også, at forældres uddannelsesmæssige baggrund har signifikant betydning for hyppigheden i deres børns binge-drikning. Hvis de unge kommer fra familier, hvor faderen har en langvarig videregående uddannelse sammenlignet med ingen formel uddannelse, er der større sandsynlighed for, at de angiver hyppig binge-drikning. Der ses desuden en positiv sammenhæng mellem forældrenes eget alkoholbrug (som blev angivet i forældreskemaet i 2005) og de unges binge-drikning. På den anden side er forældrenes indkomst (i 2005), skilsmisse og de unges erhvervmæssige status ikke signifikant relateret til binge-drikning.

Tabel 3: Mixed effects ordnede probit modeller. Random intercept model og random slope model med kovarians-antagelse.

	Random slope model med kovarians- antagelse	
Tid	2,170***	(0,137)
Tid ²	-0,878***	(0,0600)
Mand	0,420***	(0,0709)
Forældres forbrug af alkohol i weekenden (alkoholgenstande)	0,0203*	(0,00857)
Maksimalt fire genstande	0,670***	(0,0906)
Tilladt at drikke fem genstande eller flere	0,707***	(0,147)
Ingen regler om alkoholbrug	0,330***	(0,0945)
Ved ikke om der er sat regler	-0,0378	(0,246)
Faderen er faglært	0,146	(0,0838)
Faderens uddannelse er kort eller mellemlang	0,198	(0,118)
Faderen har en lang videregående uddannelse	0,305*	(0,128)
Den unge er i et forhold	-0,140*	(0,0707)
Forældrene er enig i at med god opdragelse kan børn selv sætte grænser	-0,212*	(0,0851)
<i>Tærskler (τ)</i>		
τ_1	0,701***	(0,125)
τ_2	1,547***	(0,135)
τ_3	2,213***	(0,148)
τ_4	2,820***	(0,160)
<i>Random effekter</i>		
Random skæringspunkt	1,222***	(0,222)
Random hældningskurve	0,230**	(0,082)
Kovariansparameter	-0,402***	(0,112)
N	2559	

Standardfejl i parentes. * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$. Variable inkluderes kun hvis de er signifikante ved et 5 % niveau.

Endelig er random intercept-parameteret statistisk signifikant og viser, at unge drikker forskelligt (dvs. har forskellige binge-hyppigheder) ved baseline. Random slope-parameteret er også signifikant, hvilket betyder, at den tidlige udvikling i unges binge-drikningsmønstre er forskellig. Når korrelationsparameteret desuden er signifikant og negativt (-0,40), kan vi konkludere, at unge, som drikker mest heftigt ved baseline, oplever et større fald i deres binge-drikning sammenlignet med dem, der drikker mindre heftigt ved baseline. Med andre ord har unge i udgangspunktet meget forskellige drikkemønstre, men over tid bliver de mere ens.

Diskussion

Vi har analyseret udviklingen af unges binge-drikning (5+ genstande på én aften) ved hjælp af longitudinelle spørgeskemaer (2005, 2008, 2015). Det generelle mønster er, at binge-drikning stiger fra det første (15 år) til det andet (18/19 år) måletidspunkt, hvorefter det falder igen (i 25/26 års alderen). Særligt er hyppig binge-drikning (3 eller flere gange om måneden) mere normalt blandt 18/19-årige (40 %) end blandt 25/26-årige (22 %). Udviklingen fra 2008 til 2015 stemmer overens med fænomenet "maturing out", som i den internationale forskning beskriver, at unges binge-drikning toppe tidligt i 20'erne, hvorefter det falder, når de påtager sig nye ansvar, eksempelvis i forhold til arbejde og familierelationer (Labouvie 1996; O'Malley 2004/2005; Lee et al. 2013; Staff et al. 2014, se også Järvinen og Boms kapitel i denne udgivelse). I modsætning til fund fra tidligere forskning er binge drikning i vores undersøgelse ikke signifikant relateret til de unge voksnes erhvervsmæssige status (i arbejde, uden arbejde, studerende), og heller ikke til baggrundskaraktistikker såsom lav familieindkomst eller forældreskilsmiss.

Vores analyse viser, at "strenge" alkoholregler i 15/16 års alderen er beskyttende for binge-drikning på alle tre tidspunkter (2005, 2008 og 2015) og på alle niveauer af binge-hyppighed. Altså har unge, hvis forældre kun tillader dem at drikke maksimalt 2 genstande i 15 års alderen, over et tidsinterval på 10 år konsistent et mere moderat alkoholbrug end unge, hvis forældre tillader dem at drikke 5 eller flere genstande.

Imidlertid er forskellene mellem de unge større ved baseline end på de to senere tidspunkter, fordi unges drikkemønstre bliver mere og mere ens, jo ældre de bliver. Dette gælder også de to grupper, som var i fokus i denne undersøgelse: unge med strenge regler versus unge med lempelige alkoholregler. Over tid nærmer den første gruppe sig den anden (jævnfør figur 1), en indhentning som er særlig markant i forhold til mindre hyppig binge-drikning.

Afslutningsvis vil vi nævne de væsentligste styrker og svagheder i vores studie. En styrke er, at undersøgelsen er baseret på en længere opfølgingsperiode (10 år) end de fleste studier, der undersøger forholdet mellem forældreregler og binge-drikning i ungdommen. Som nævnt i indledningen er størstedelen af disse studier baseret på tværsnit eller longitudinale data, som kun dækker en 2-3 årig periode. En anden styrke i vores undersøgelse er, at vi både gennemførte spørgeskemaer med de unge og deres forældre i 2005, hvilket betyder, at informationen om alkoholregler og holdninger til forældreopdragelse, såvel som forældrenes eget alkoholbrug, stammer fra en anden kilde (forældreskemaet i 2005) end informationen om unges drikkeadfærd (som kom fra spørgeskemaerne med de unge i 2005, 2008 og 2015). Fordi information om

uddannelse og indkomst ofte er utilstrækkelig i spørgeskemaer, supplerede vi desuden vores spørgeskemaer med registerdata, hvor informationerne om socioøkonomiske faktorer er detaljerede og præcise.

En svaghed i undersøgelsen er frafald. Svarprocenten i det første ungespørgeskema (2005) og forældreskemaet (2005) var relativt høje (72 % i begge), men over tiden blev svarprocenterne mindre, særligt blandt mænd. Vi fandt dog ikke, at respondenter, der havde højere binge-hyppighed i 2005 eller respondenter fra familier med lempelige alkoholregler havde lavere sandsynlighed for at deltage i spørgeskemaerne i 2008 og 2015.

En anden svaghed i studiet er, at vi kun spurgte forældrene til deres regler og holdninger til opdragelse i første bølge. Selvom forskning har vist, at 15 års alderen er et signifikant tidspunkt for hvordan danske unge "lærer at drikke alkohol" (Østergaard 2009), er det også sandsynligt, at variationer i, hvornår og hvordan forandringer i forældreregler sker, har betydning for den videre udvikling af unges drikkevaner. Hermed kan fremtidig forskning undersøge, hvordan ændringer i forældreregler påvirker unges binge-drikning over tid. Desuden har dette studie ikke undersøgt, hvordan lempelige alkoholregler evt. kan være relateret til decideret problematiske drikkevaner (fx afhængighed og/eller alkoholbrug med alvorlige fysiske, psykiske og sociale konsekvenser), når de unge når midt-tyverne.

I lyset af vores resultater kan man sætte spørgsmålstegn ved, hvorvidt det er reglerne i sig selv, der har en effekt på de unges binge-drikning, eller om sammenhængen mellem regler og binge-drikning afspejler andre forhold, såsom familiens generelle socialiseringsmønstre, personlige karakteristika hos barnet, eller tæthed/afstanden i forældre-barn relationen. Tidligere forskning har adresseret flere af disse faktorer, såsom den unges personlighedstype, tilknytning til forældre, venne-relationer osv., og viser, at forældres alkoholregler har en effekt, selv når der kontrolleres for disse faktorer (Janssen et al. 2014; McKay 2015; Miller & Plant 2009). Vores undersøgelse inkluderede spørgsmål til forældrenes holdninger til opdragelse, som skulle indfange familiens socialiserings-idealere mere generelt, ikke kun deres holdning til alkohol (se metodeafsnit ovenover). Dog havde kun ét af disse spørgsmål signifikant sammenhæng med unges drikkevaner fra 2005-2015, nemlig udsagnet "Teenagebørn, der har fået en god opdragelse, kan selv sætte grænser for, hvad de må og ikke må". Dette indikerer, at forældre, som har succes med at begrænse deres børns binge-drikning, ikke kun opsætter alkoholspecifikke regler; de er også karakteriseret af en generel tiltro til opdragelse (i forhold til alkohol såvel som andre livsområder), ikke mindst for at hjælpe barnet med at udvikle selvkontrol (for yderligere diskussion af dette, se Järvinen & Østergaard 2009).

I diskussionen af forældres alkoholregler i Danmark er det vigtigt at pointere, at binge-drikning er normaliseret adfærd blandt unge (noget som 80 % af vores respondenter angav i 2008 og 70 % i 2015), og at det også er relativt udbredt blandt voksne i Danmark (European Commission 2010). Vi anser det derfor som usandsynligt, at forældreregler (uanset hvor strenge) i sig selv kan forhindre unges binge-drikning – og vi tror også, at mange forældre ville tøve i deres forsøg herpå. I Danmark eksisterer der en stærk kulturel sammenhæng mellem binge-drikning, fester, socialt samvær og "at have det sjovt", som de fleste forældre ikke vil forhindre deres børn at tage del i.

Det vi har vist i denne undersøgelse er dog, at forældreregler muligvis kan forebygge de mest overdrevne former for binge-drikning, ikke mindst kontinuerlig binge-drikning hver weekend, som for nogle unge kan være forbundet med langvarige konsekvenser.

Konklusion

Denne analyse har vist, at forældres alkoholregler for 15-årige har en beskyttende effekt for unges binge-drikning i aldrene 15 år, 18/19 år og 25/26 år. Strenge alkoholregler er relateret til mindre binge-drikning – og særligt mindre hyppig binge-drikning – også når der kontrolleres for faktorer såsom socioøkonomisk baggrund, forældrenes alkoholbrug og forældrenes holdninger til opdragelse. Over tid indhenter de unge fra familier med strenge alkoholregler alkoholbruget hos deres jævnaldrende, men aldrig helt. Konklusionen er dermed, at forældreregler har en betydning også i en fuldskabsorienteret alkoholkultur som den danske.

Litteratur

- Abar, C., Abar, B., & Turrisi, R. (2009): The impact of parental modeling and permissibility on alcohol use and experienced negative drinking consequences in college. *Addictive Behaviors* 34, 542-547.
- Snijders, T.A. B. & Bosker, R.J. (2012): *Multilevel Analysis: An Introduction to Basic and Advanced Multilevel Modeling*. London: Sage Publications.
- Caswell, S., Pledger, M. & Pratap, S. (2002): Trajectories of drinking from 18 to 26 years: identification and prediction. *Addiction* 97, 1427-1437.
- Caswell, S., Pledger, M. & Hooper, R. (2003): Socioeconomic status and drinking patterns in young adults. *Addiction* 98, 601-610.
- European Commission (2010): EU citizens' attitudes towards alcohol. Brussels: *Eurobarometer* 72:3.
- Guo, J. , Hawkins, J.D., Hill, K.G. & Abbott, R.D. (2001): Childhood and Adolescent Predictors of Alcohol Abuse and Dependence in Young Adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 754-762.
- Hawkins, J.D., Catalano, R.F. & Miller, J.Y. (1992): Risk and Protective Factors for Alcohol and Other Drug Problems in Adolescence and Early Adulthood: Implications for Substance Abuse Prevention. *Psychological Bulletin* 112, 1, 64-105.
- Hibell, B., Andersson, B., Bjarnason, T. et al. (2004): *The 2003 Espad-report: Alcohol and other drug use among students in 35 European countries*. Stockholm: Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs.
- Janssen, T., Larsen, H., Peeters, M. et al. (2014): Interactions between Parental Alcohol-Specific Rules and Risk Personalities in the Prediction of Adolescent Alcohol Use. *Alcohol and Alcoholism* 49, 5, 579-585.
- Järvinen, M. & Østergaard, J. (2009): Governing adolescent drinking. *Youth & Society* 40, 3, 377-402.
- Labouvie, E. (1996): Maturing out of substance use: selection and self-correction. *Journal of Drug Issues* 26, 2, 457-476.
- Latendresse, S.J., Rose, R.J., Viken, R.J. et al. (2008): Parenting Mechanisms in Links Between Parents' and Adolescents' Alcohol Use Behaviors. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 32, 2, 322-330.
- Lee, M.R., Chassin, L. & Villalta, I.K. (2013): Maturing out of alcohol involvement: Transitions in latent drinking statuses from late adolescence to adulthood. *Development and Psychopathology* 25, 1137-1153.
- Mares, S.H.W., Lichtwark-Aschoff, A., Burk, W.J. et al. (2012): Parental alcohol-specific rules and alcohol use from early adolescence to young adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53, 7, 798-805.
- McKay, M.T. (2015): Parental Rules, Parent and Peer Attachment, and Adolescent Drinking Behaviors. *Substance Use & Misuse* 50, 184-188.
- Miller, P. & Plant, M. (2009): Parental guidance about drinking: Relationship with teenage psychoactive substance use. *Journal of Adolescence* xxx,

- Muthén, B. O. & Muthén, L.K. (2000): The Development of Heavy Drinking and Alcohol-related Problems from Ages 18 to 37 in a U.S. National Sample. *Journal of Studies on Alcohol* 61, 2, 290-300.
- O'Malley, P.M. (2004/2005): Maturing out of problematic alcohol use. *Alcohol Research and Health* 28, 4, 202-204.
- Rabe-Hesketh, S. & Skrondal, A. (2012): *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata. Third Edition*. Texas: Stata Press.
- Reifman, A., Barnes, G., Dintcheff, B.A. et al. (1998): Parental and peer influences on the onset of heavier drinking among adolescents. *Journal of Studies on Alcohol* 59, 311-317.
- Ryan, S.M., Jorm, A.F. & Lubman, D.I. (2010): Parenting factors associated with reduced adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 44, 774-783.
- Schulenberg, J. O'Malley, P.M., Bachman, J.G. et al. (1996): Getting Drunk and Growing Up: Trajectories of Frequent Binge Drinking during the Transition to Young Adulthood. *Journal of Studies on Alcohol* 57, 3, 289-303.
- Staff, J., Greene, K.M., Maggs, J.L. & Schoon, I. (2014): Family transitions and changes in drinking from adolescence through mid-life. *Addiction* 109, 2, 227-236.
- Stone, A.L., Becker, L.G., Huber, A.M. & Catalano, R.F. (2012): Review of risk and protective factors of substance use and problem use in emerging adulthood. *Addictive Behaviors* 37, 747-775.
- Turrissi, R., Jaccard, J., Taki, R. et al. (2001): Examination of the short-term efficacy of a parent intervention to reduce college student drinking tendencies. *Psychology of Addictive Behaviors* 15, 366-372.
- Van Den Eijnden, R., Van De Mheen, D., Vet, R. et al. (2011): Alcohol-specific parenting and adolescents' alcohol-related problems: the interacting role of alcohol availability at home and parental rules. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 72, 408-17.
- Van Der Vorst, H., Engels, R.C.M.E., Dekovic, M. et al. (2007a): Alcohol-specific rules, personality and adolescents' alcohol use: a longitudinal person-environment study. *Addiction* 102, 1064-1075.
- Van Der Vorst, H., Burk, W.J. & Engels, R.C.M.E. (2007b): The role of parental alcohol-specific communication in early adolescents' alcohol use. *Drug and Alcohol Dependence* 111, 183-190.
- Wellman, R.J., Contreras, G.A., Dugas, E. et al. (2014): Determinants of Sustained Binge Drinking in Young Adults. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 38, 5, 1409-1415.
- Østergaard, J. (2009): Learning to become an alcohol user: Adolescents taking risks and parents living with uncertainty. *Addiction Research and Theory* 17, 1, 30-5

KAPITEL 6

Unge og stoffer: Hvordan er unges stofbrug relateret til deres uddannelsesveje?

Stefan Bastholm Andrade & Jakob Demant

Indledning

Unge bruger illegale stoffer af mange forskellige årsager. Mens nogle studier eksempelvis påpeger, at de unge gør det som en form for hedonistisk nydelse (Hunt et al. 2007), peger andre studier på, at der også kan være tale om en form for selvmedicinering (Bolton et al. 2006). En af de mest tydelige sammenhænge, der er belyst i forskningen, er imidlertid, at brugen af illegale stoffer har en stærk social slagside. Højt forbrug af illegale stoffer skal således findes blandt unge fra socialt udsatte familier med lav indkomst og uddannelsesniveau (Room 2005). Dermed er der en risiko for, at problemer med illegale stoffer er en medvirkende årsag til at fastholde uligheden i samfundet: illegale stoffer fungerer som en barriere for udsatte unges sociale mobilitet.

Konsekvenserne af unges brug af illegale stoffer har altid påberåbt sig interesse i såvel den brede offentlighed som i forskningen (EMCDDA 2017). Det skyldes ikke mindst, at et højt stofbrug i ungdommen – også for unge fra familier karakteriseret ved høj uddannelse og indkomst – i forskningslitteraturen er blevet sammenkædet med en lang række negative konsekvenser senere hen i livet som fx øget risici for personlige problemer som angst og depression (Volkow et al. 2014) og kriminalitet (Monahan et al. 2014). Studier har også fundet, at brug af stoffer kan have negative konsekvenser for de unges uddannelseschancer (Kandel et al. 1986). Det gælder imidlertid for de fleste surveybaserede studier, at det er vanskeligt at skelne mellem konsekvenserne af *forskellige* former for stofbrug hos de unge. Således viser et studie af australske 9. klasseelever, at brug af alkohol og illegale stoffer (polystofbrug) påvirker de unges evner til senere at gennemføre uddannelser, selv når man kontrollerer for relevante faktorer som venners brug, social baggrund mv. (Kelly et al. 2015). En tidligere dansk undersøgelse har i den forbindelse vist, at en særlig sårbar gruppe er unge, der ryger hash mere end 20 gange om måneden (Pedersen 2014). Denne gruppe oplevede tydelige konsekvenser af deres rusmiddelforbrug i forhold til fastholdelse af deres skolegang. Et metastudie underbygger disse resultater i forhold til hashbrug (Lynskey og Hall 2000). Efter at have nærlæst den nyeste internationale forskning konkluderer forskerne bag metastudiet, at hash påvirker de unges uddannelseschancer ved dels at medføre en svækkelse af de kognitive evner hos de unge og dels ved at lede til en form for "demotiveringssyndrom" – eller uddannelsestræthed (se også Järvinen & Ravn 2017 og Järvinen & Ravns kapitel i denne udgivelse). Yderligere kan de negative konsekvenser forstærkes, fordi hashbrug kan være knyttet til en anti-konventionel eller subkulturel livsstil, hvor de unge vender ryggen til mainstream samfundets normer og værdier (se også Becker 1953). Imidlertid konkluderer metastudiet, at der mangler mere empirisk viden til at underbygge konklusionerne om en sammenhæng mellem hash og uddannelseschancer, da studierne ikke i tilstrækkelig grad bruger longitudinelle data, hvorved de samme unge følges over en længere periode (Lynskey & Hall 2000).

I dette kapitel undersøger vi, hvordan danske unges brug af stoffer (både hash og andre stoffer) er relateret til deres vej igennem uddannelsessystemet. Vi kombinerer surveydata fra YODA-undersøgelsen med registerdata fra Danmarks Statistik til at analysere udviklingen i unges stofbrug og deres veje igennem uddannelsessystemet (fra de er 16 til 24 år). Vi inddeler illegalt stofbrug i to kategorier: brug af hash og brug af andre stoffer end hash (MDMA, kokain, amfetamin mv.) og kortægger mønstrene i de unges forbrug. Endvidere anvender vi strukturelle ligningsmodeller til at bestemme, hvorledes stofbrug er relateret til de unges sandsynlighed for optag på eller gennemførelse af en ungdomsuddannelse ved 18-19 årsalderen og en videregående uddannelse ved 25-26 årsalderen. I analyserne kontrollerer vi for relevante baggrundskarakteristika i form af variable, der måler, hvorvidt de unge er akademisk motiverede og deres forældres socioøkonomiske baggrund.

Vores analyser viser, at stofbrug blandt unge har en meget heterogen karakter. Eksempelvis er der stor forskel på, hvordan og hvor ofte de unge anvender stoffer. De unges besvarelser fra YODA spørgeskemaundersøgelsen (se også kapitel 3 i denne udgivelse) viser i tråd med anden dansk forskning, at mere end halvdelen af de unge i midten af 20'erne har prøvet at bruge hash, men at blot et fåtal har et regelmæssigt brug. Hvad angår andre stoffer end hash, ser vi en markant lavere prævalens af stofbrug - og følgelig en endnu lavere andel, der har et regelmæssigt brug. Den lave prævalens af regelmæssigt stofbrug har den betydning, at det ikke altid er muligt at inkludere mere nuancerede kvantitative mål på brugsintensitet. Men i dette kapitel vil vi – i den udstrækning det er muligt – skelne mellem det at have prøvet hash og andre stoffer og det at have et mere regulært brug, og vi vil også beskrive de interne sammenhænge mellem forskellige former for stofbrug. Resultaterne af modelanalyserne viser, at selv når vi kontrollerer for forskellige individuelle og sociale forhold (herunder forældrebaggrund), er der en sammenhæng mellem erfaring med illegale stoffer og lavere uddannelsesniveau. Denne sammenhæng gælder for unge med et mere jævnligt brug af hash og brug af andre stoffer men ikke for unge, som kun sporadisk har ”prøvet” hash.

Data og metode

Til dette kapitels analyser kombinerer vi de unges besvarelser fra YODA spørgeskemaundersøgelsen i 2005, 2008 og 2015 med data fra Danmarks Statistik. Fra spørgeskemaundersøgelsen har vi medtaget de unges besvarelser i forhold til, hvorvidt de har prøvet hash og/eller andre illegale stoffer, når de er henholdsvis 15 år, 18-19 år og 25-26 år gamle. Vi måler jævnligt hashbrug med en binær indikator, der angiver, om de unge har indtaget hash mere end 10 gange de sidste 12 måneder, mens jævnligt brug af andre stoffer end hash er målt til brug mere end fire gange de sidste 12 måneder. Fra spørgeskemaundersøgelsen med de 15-årige har vi desuden konstrueret en variabel, der måler de unges motivation for at gå i skole. Variablen er baseret på et spørgsmål, hvor de unge skal svare på en skala fra 1-7, om de mener, at det at gå i skole er ”spild af tid” eller ”lærerigt”. Variablen er kodet således, at en positiv værdi angiver høj motivation for uddannelse. Vi anvender data fra Danmarks Statistik til at kode de unges uddannelsessituation målt ved hver af de tre aldersperioder. Dog skal det bemærkes, at de unges uddannelsessituation ved 25-26 års alderen er målt et år før (i 2014), da nyere data fra Danmarks Statistik på det tidspunkt, hvor analyserne blev påbegyndt, endnu ikke var blevet gjort tilgængelig. Da vi måler de unges uddannelsessituation ved både at medtage færdiggjort og påbegyndt

uddannelse, anser vi dog ikke denne databegrænsning for at have stor betydning for kapitlets konklusioner. De unges familiebaggrund bliver også målt ud fra data fra Danmarks Statistik, hvor vi har data for forældrenes højeste uddannelsesniveau.

Analyserne er opdelt i tre afsnit. I det første afsnit kortlægger vi udviklingen i de unges brug af illegale stoffer fra de er 15 år i 2005 til de er 25-26 år i 2015. Kortlægningen er baseret på bivariate tabelanalyser. I andet afsnit benytter vi ligeledes bivariate tabelanalyser til her at undersøge sammenhængen mellem de unges stofbrug og deres uddannelsesveje. I det tredje afsnit benytter vi strukturelle ligningsmodeller til at kortlægge sammenhængen mellem familiebaggrund, de unges erfaringer med stoffer og deres uddannelseschancer. Strukturelle ligningsmodeller er oplagte til at kortlægge sammenhængen mellem de tre forhold, da denne type model tillader, at vi kan bestemme sammenhængen mellem de unges sociale baggrund og deres brug af illegale stoffer *samtidigt* med, at vi både bestemmer sammenhængen mellem social baggrund og uddannelse og mellem brug af illegale stoffer og uddannelse. Endelig skal det bemærkes, at de strukturelle ligningsmodeller ikke er baseret på nogle kausale antagelser og dermed skal ses som en deskriptiv multivariat analyse. Det betyder, at vi ikke kan udelukke, at relationen mellem illegale stoffer, de unges sociale baggrund og uddannelse er påvirket af andre (spuriøse) forhold.

For at lette fortolkningen er familiebaggrund i forbindelse med modelanalyserne operationaliseret som forældrenes uddannelsesniveau kodet i to kategorier, henholdsvis grundskole og højere end grundskole (gymnasial uddannelse og kompetencegivende uddannelse). Ligeledes for at lette fortolkningen er de unges uddannelsessituation i modelanalyserne kodet til binære variable for henholdsvis påbegyndt/gennemført en ungdomsuddannelse (gymnasial uddannelse eller erhvervsskole) og påbegyndt/gennemført en videregående uddannelses (kort-, mellemlang eller lang videregående uddannelse).

Analyser

Unge brug af stoffer

Tabel 1 viser andelen af unge, som har prøvet stoffer, når de er henholdsvis 15 år, 18-19 år og 25-26 år. Af tabellen fremgår det, at der for alle alderstrin er en højere andel mænd end kvinder, som har prøvet hash eller andre stoffer. Der er dog en relativt lille kønsforskel i 15 årsgruppen både, når det gælder at have prøvet hash og andre stoffer. De største kønsforskelle i alle aldersgruppe er ved jævnligt brug af hash såvel som andre stoffer. Eksempelvis er der 11 pct. af de 25-26 årige mænd mod 3 pct. af kvinderne, der har et jævnligt brug af hash. Endelig viser tabel 1, at andelen af unge mænd og kvinder med et hyppigt forbrug af hash er højst ved 18-19 årsalderen. Samme mønster går igen for både mænd og kvinder for andre stoffer end hash, om end andelen af kvinder, der jævnligt indtager andre stoffer end hash, er markant lavere end hos mændene.

Tabel 1 Prøvet at tage stoffer (angivet i procent)

	Hash			Andre stoffer end hash		
	15 år	18-19 år	25-26 år	15 år	18-19 år	25-26 år
Alle						
Nej	86,17	59,31	43,09	97,86	85,88	78,34
Ja, har prøvet	12,78	32,10	50,30	1,85	8,58	18,25
Ja, bruger jævnligt	1,05	8,59	6,61	0,28	5,54	3,41
Total	100	100	100	100	100	100
N	1.424	3.062	2.527	1.405	3.066	2.548
Mænd						
Nej	86,23	50,18	33,81	97,66	80,52	68,81
Ja, har prøvet	12,48	37,35	55,54	1,90	11,46	25,10
Ja, bruger jævnligt	1,29	12,47	10,65	0,44	8,02	6,09
Total	100	100	100	100	100	100
N	697	1.419	1.192	683	1.422	1.199
Kvinder						
Nej	86,11	67,19	51,39	98,06	90,51	86,81
Ja, har prøvet	13,07	27,57	45,62	1,80	6,08	12,16
Ja, bruger jævnligt	0,83	5,23	3,00	0,14	3,41	1,04
Total	100	100	100	100	100	100
N	727	1.643	1.335	722	1.644	1.349

Tabel 2 giver et detaljeret overblik over sammenhængen mellem de unges brug af forskellige typer stoffer ved alderstrinene 18-19 år og 25-26 år. For overblikkets skyld er stofbruget aggregeret til fire overordnede stofgrupper: hash, kokain og amfetamin, ecstasy (herunder pulver MDMA og flydende former) samt andre (svampe, LSD, ketamin, heroin mv.). Sammenhængen mellem de unges brug af de fire stofgrupper er målt ud fra Pearsons korrelationskoefficient, hvor 0 indikerer ingen sammenhæng, mens henholdsvis -1 er perfekt negativ sammenhæng, og 1 angiver perfekt positiv sammenhæng.

Blandt de 18-19 årige fremgår det af tabel 2, at den stærkeste sammenhæng mellem erfaring med stoffer er i grupperne kokain og ecstasy (korrelation på 0,64 for mænd og 0,60 for kvinder). Dermed bekræfter vores analyse tidligere studier fra dansk og international forskning, der netop viser, at disse to stoffer ofte knytter sig til samme festrelaterede begivenheder (se fx Pedersen & Skorndal 1999). Herefter følger sammenhænge mellem ecstasy og andre stoffer samt mellem kokain og andre stoffer, der begge har korrelationskoefficienter på omkring 0,5 for både mænd og kvinder. Der er også en sammenhæng mellem hash og andre stoffer, men denne er en smule lavere. Eksempelvis er sammenhængen mellem hash og kokain for mænd målt til 0,41, mens den for kvinderne er på 0,30. For brug af hash ved 25-26 års alderen er sammenhængene mellem de forskellige stofgrupper stort set de samme for mændene, mens sammenhængene er blevet en smule højere for kvinderne i forhold til brug af hash med andre stoffer. Eksempelvis er sammenhængen for hash og kokain for kvinder steget fra en korrelationskoefficient på 0,18 ved 18-19 årsalderen til en koefficient på 0,24.

Tabel 2 Korrelationsmatrice for stofbrug blandt unge

	18-19 år (n = 528)				25-26 år (1.189)			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
Mænd								
1. Hash	1				1			
2. Kokain	0,41	1			0,40	1		
3. Ecstasy	0,30	0,64	1		0,29	0,63	1	
4. Andre	0,28	0,55	0,61	1	0,28	0,54	0,60	1
Kvinder								
	18-19 år (n = 603)				25-26 år (1.328)			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
1. Hash	1				1			
2. Kokain	0,30	1			0,34	1		
3. Ecstasy	0,18	0,60	1		0,24	0,60	1	
4. Andre	0,19	0,48	0,54	1	0,20	0,44	0,53	1

Et ofte stillet spørgsmål i forskningslitteraturen er, hvorvidt tidligt brug af stoffer fører til et højt forbrug senere hen i livet. Tabel 3 viser de unges overgange i stofbrug, fra de er 15 år til de er 18-19 år. Tabellen skal ses i lyset af, at der i flere af cellerne er under fem observationer, hvilket betyder, at man bør være varsom med fortolkningen. Ikke desto mindre viser tabellen, at størstedelen af både mænd og kvinder med tidlig erfaring med hash hverken har erfaring med andre stoffer eller jævnligt hashbrug som 18-19 årige (for mænd er andelen på 60 pct., mens den for kvinder er på 68 pct.). Dog er tendensen også den, at unge med hasherfaring i 15-års alderen har en større sandsynlighed for brug af andre stoffer i 18-19-års alderen end unge uden tidlig erfaring med hash. Hertil kommer, at de tidlige hashbrugere har en forhøjet risiko for at have et jævnligt forbrug af hash 10 år senere.

Tabel 3 Overgange i stofforbrug fra 15 år til 18-19.

	18-19 år				Total
	Aldrig prøvet	Alene prøvet hash	Prøvet stoffer	Jævnligt hashbrug	
Mænd, 15 år					
1. Aldrig prøvet stoffer	52,27	28,00	12,53	7,20	100
2. Alene prøvet hash	0,00	60,42	12,50	27,08	100
3. Prøvet stoffer	0,00	0,00	57,14	42,86 ^A	100
Kvinder, 15 år					
1. Aldrig prøvet stoffer	72,71	20,36	4,70	2,24	100
2. Alene prøvet hash	0,00	67,86	21,43	10,71	100
3. Prøvet hash eller hårde stoffer	0,00	0,00	33,33 ^A	6,67 ^A	100

^A Celle med under 5 besvarelser

I tabel 4 viser vi de unges overgange i stofbrug fra 18-19 år til 25-26 år. Tabellen viser, ligesom tabel 3 for overgangen fra 15 år til 18-19 år, at størstedelen af mænd og kvinder med hash erfaring hverken har erfaring med andre stoffer eller har et jævnlige forbrug af hash i 25-26 års alderen (for kvinder er andelen på 90 pct. mens den er lavere for mændene med 61 pct.). Dog viser tabel 4 også, at regelmæssigt hashbrug og brug af andre stoffer i 25-26 års alderen stort set kun forekommer blandt personer, som har prøvet hash eller andre stoffer før 18-19-års alderen – det vil sige, at der er meget lidt ”rekruttering” til stofbrug efter dette alderstrin. Tabel 4 viser også klare kønsforskelle. Mænd med hash erfaring i 18/19-års alderen har en større risiko end kvinder for at have et jævnlige hashforbrug som 25-26 årige. Det at være mand viser sig således ikke overraskende at være en risikofaktor for både påbegyndelse af stofbrug og for at forsætte med et jævnlige hashbrug. Omvendt er det også vigtigt at pointere, at der blandt både mænd og kvinder er en meget stor gruppe af dem, der bare har prøvet hash, som ikke eskalerer deres brug senere.

Tabel 4 Overgange i stofforbrug fra 18-19 år til 25-26 år.

	25-26 år				Total
	Aldrig Prøvet	Alene prøvet hash	Prøvet stoffer	Jævnlige hashbrug	
Mænd, 18-19 år					
1. Aldrig prøvet stoffer	59,29	32,38	6,90	1,43	100
2. Alene prøvet hash	0,00	64,98	26,58	8,44	100
3. Prøvet stoffer	0,00	0,00	84,42	15,58 ^A	100
4. Jævnlige hashbrug	0,00	20,45	32,95	46,59	100
Kvinder, 18-19 år					
1. Aldrig prøvet stoffer	73,80	21,97	3,52	0,70	100
2. Alene prøvet hash	0,00	89,21	5,81	4,98	100
3. Prøvet hash eller hårde stoffer	0,00	0,00	90,00	10,00	100
4. Jævnlige hashbrug	0,00	38,64	43,18	18,18	100

^A Celle med under 5 besvarelser

Stofbrug og uddannelse

Vi vil nu arbejde os videre imod en forståelse af sammenhængen mellem de unges erfaring med illegale stoffer og deres uddannelsesveje. Tabel 5 viser de unge mænd og kvinders brug af stoffer i forhold til deres uddannelsessituation som 18-19 årige. Unge med erfaring i brug af henholdsvis hash og andre stoffer end hash er opdelt i to grupper, alt efter om disse unge har et jævnlige forbrug. Tabellen viser, at der er flere unge med erfaring med hash, som har et lavere uddannelsesniveau end unge uden stoffer erfaring. Forskellene er dog små. Forskellene i uddannelsesniveaue mellem unge med mere jævnlige brug af hash og unge, der aldrig har prøvet stoffer, er til gengæld markante. Således er der en betydeligt mindre andel med gymnasieuddannelse og en større andel unge med kun grundskole blandt de hashfarne end blandt andre unge. En endnu mere markant forskel ses for gruppen af unge, som har erfaring med andre stoffer end hash. Her har over halvdelen af de unge som 18-19 årige hverken påbegyndt eller gennemført en uddannelse efter grundskolen, og en betydeligt mindre del af gruppen end blandt ikke-stofbrugere har eller er i gang med en gymnasieuddannelse.

Tabel 5 18-19 åriges stofforbrug og uddannelse (i gangværende og afsluttet)

	Aldrig prøvet stoffer	Hash		Andre stoffer end hash	
		Prøvet	Jævnligt	Prøvet	Jævnligt
Mænd					
Grundskole	30,13	31,63	47,83	43,75	64,06
Gymnasial	57,87	52,71	35,87	37,50	18,75
Faglært	7,20	11,14	15,22	16,07	17,19
Videregående	4,27	4,52	-	1,79	-
Ukendt	0,53	-	1,09	0,89	-
Samlet andel	48,84	37,42	12,47	11,53	8,02
Kvinder					
Grundskole	12,74	22,30	30,23	44,64	57,58
Gymnasial	68,85	60,63	53,49	39,29	15,15
Faglært	11,53	10,80	13,95	10,71	24,24
Videregående	6,88	6,27	2,33	5,36	3,03
Ukendt	-	-	-	-	-
Samlet andel	65,90	27,94	5,23	6,08	3,41

Tabel 6 viser de unge mænd og kvinders brug af stoffer i forhold til deres uddannelsessituation som 25-26 årige. Forskellene i uddannelsesniveau blandt unge mænd og kvinder i gruppen, der aldrig har prøvet stoffer, i forhold til gruppen, der har prøvet hash er meget små og ikke statistisk signifikante. Eksempelvis er andelen af mænd, som er optaget på eller har gennemført en videregående uddannelse stort set lige høj for gruppen, der aldrig har prøvet stoffer som for gruppen, der har prøvet hash (for begge grupper er andelen på mellem 46-47 pct.). Sammenlignet med disse to grupper, er uddannelsesniveauet for både mænd og kvinder med jævnligt brug af hash og brug af andre stoffer end hash væsentligt lavere. Uddannelsesniveauet for unge 25-26 årige med erfaring med andre stoffer end hash er dog væsentlig forbedret i forhold til det niveau, denne gruppe havde som 18-19 årige. Faglærte uddannelser (afsluttede eller igangværende) er mere udbredt i gruppen med erfaring af andre stoffer end hash end i gruppen af 25-26-årige, som aldrig har prøvet stoffer eller kun har prøvet hash.

Tabel 6 25-26 åriges stofbrug og uddannelse (i gangværende og afsluttet)

	Aldrig prøvet stoffer	Hash		Andre stoffer end hash	
		Prøvet	Jævnligt	Prøvet	Jævnligt
Mænd					
Grundskole	12,67	9,00	18,92	16,49	18,18
Gymnasial	9,95	7,75	10,81	5,15	13,64
Faglært	27,15	34,75	32,43	44,33	47,73
Videregående	46,61	46,25	35,14	31,96	15,91
<i>Ukendt</i>	3,62	2,25	2,70	2,06	4,55
Samlet andel	30,54	57,38	10,65	27,44	6,09
Kvinder					
Grundskole	6,30	6,84	11,76	15,89	16,67 ^A
Gymnasial	6,30	6,84	5,88	4,67	33,33 ^A
Faglært	24,11	22,11	35,29	35,51	33,33 ^A
Videregående	61,92	61,58	47,06	40,19	16,67 ^A
<i>Ukendt</i>	1,37	2,63	-	3,76	-
Samlet andel	48,43	47,64	3,00	14,16	1,04

^A Celle med under 5 besvarelser

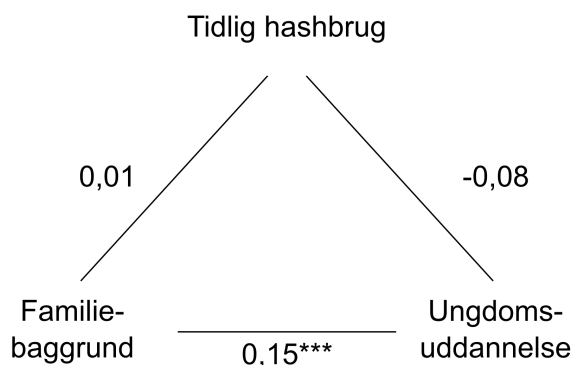
Analysér med brug af strukturel ligningsmodel

I denne tredje del af analysen benytter vi en strukturel ligningsmodel. Fordelen ved denne type model er, at den tillader test af flere sammenhænge samtidigt. Vi benytter modellen til at undersøge tre sammenhænge på én gang: (1) hvorledes de unges uddannelseschancer er relateret til deres familiebaggrund, (2) hvorledes de unges brug af illegale stoffer er relateret til deres uddannelseschancer og endelig (3) hvorvidt de unges brug af stoffer er relateret til familiebaggrund.

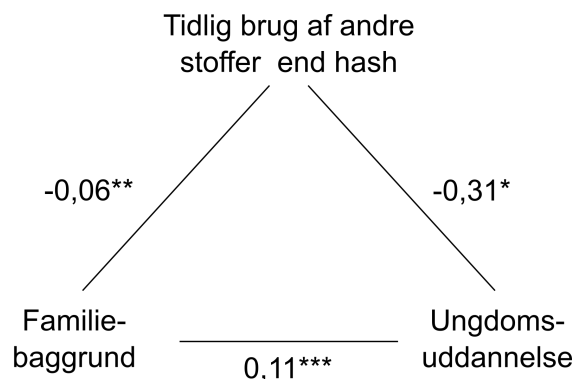
Figur 1 afrapporterer resultaterne af analyserne for sammenhængene mellem familiebaggrund, erfaring med stoffer som 15-årig samt påbegyndelse /gennemførsel af en ungdomsuddannelse (fx gymnasial uddannelse eller erhvervsskole) som 18-19 årig. For en præsentation af samtlige modelkoefficienter henviser vi til appendikstabel A1. Figuren viser, at for både mænd og kvinder, er der ikke en signifikant sammenhæng mellem familiebaggrund og tidlig brug af hash. Til gengæld er der en signifikant negativ sammenhæng for kvinder mellem tidlig brug af hash (det vil sige erfaring med hash ved 15 årsalderen) og påbegyndelse/gennemførsel af ungdomsuddannelse som 18-19 årig. Kvinder, der har prøvet hash, har således ifølge modellen 10 pct. mindre sandsynlighed for at have påbegyndt eller gennemført en ungdomsuddannelse som 18-19 årig. For begge køn er der en signifikant sammenhæng mellem familiebaggrund og ungdomsuddannelse, hvilket stemmer overens med tidligere forskning (se Thomsen & Andrade 2017).

Figur 1 Sammenhænge for 18-19 årige mænd og kvinder mellem familiebaggrund, tidlig brug af stoffer (som 15-årig) og optag på eller gennemførelse af ungdomsuddannelse.

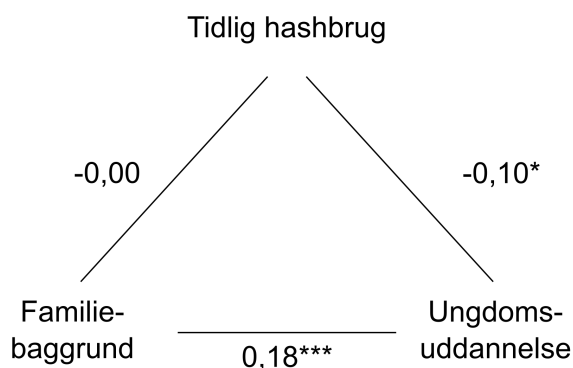
A1. Mænd, 18-19 år (n = 671)

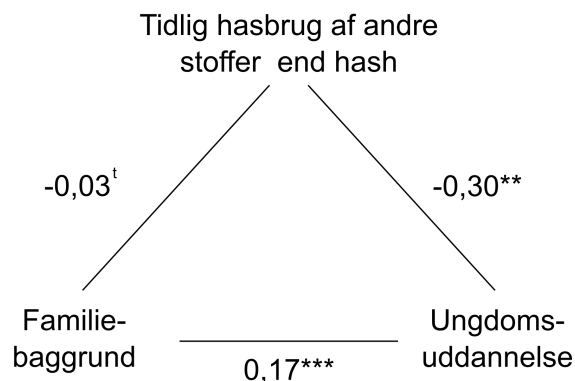
A2. Mænd, 18-19 år (n = 657)

B1. Kvinder, 18-19 år (n = 710)

B2. Kvinder, 18-19 år (n = 705)

I analyserne har vi også medtaget en kontrolvariabel i form af de unges uddannelsesmotivation (ej vist i figuren, men fremgår af appendiks tabel A1). Koefficienten for kontrolvariablen i forhold til tidlig hashbrug er for begge relationer lav, men statistisk signifikant, hvilket betyder, at unge motiveret for uddannelse har en mindre sandsynlighed for at have tidlig erfaring med hash (koefficienten er på -0,02 for mænd og -0,03 for kvinder). Koefficienten for uddannelsesmotivation er dog noget større for kvinder, når det gælder relation til ungdomsuddannelse, hvor den er målt til en 8 pct. i sandsynligheden for hvert skalaniveau på motivationsvariablen. Variablen er ikke signifikant for mændene.

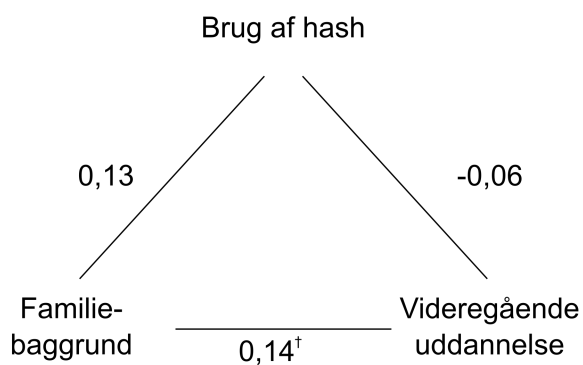
Endelig viser figur 1, at der er en stærk negativ sammenhæng mellem erfaring med andre stoffer end hash, og hvorvidt de unge har påbegyndt eller gennemført en ungdomsuddannelse som 18-19 årige. Unge mænd og kvinder med erfaring med andre illegale stoffer end hash har således godt 30 pct. mindre sandsynlighed for at have enten påbegyndt eller gennemført en ungdomsuddannelse som 18-19 årige. Relationen mellem familiebaggrund og tidlig erfaring med

andre stoffer end hash er signifikant for mænd og målt til -0,06, mens den for kvinderne er på -0,03, men alene er signifikant på et 10-procentsniveau.

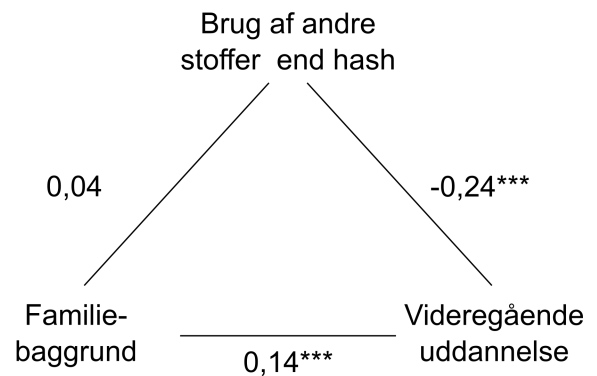
I figur 2 illustrer vi resultaterne for analyserne af sammenhængen mellem familiebaggrund, brug af stoffer som teenager samt gennemførelse af en videregående uddannelse, når de unge mænd og kvinder fra årgang 1989 er 25-26 år gamle. Ligesom ved modellerne vist i figur 1 har vi også her kontrolleret for de unges uddannelsesmotivation, da de var 15 år i 2005. Fordi vi dermed har medtaget variable fra spørgeskemabesvarelsen i både 2005 og 2008 har vi færre observationer end i foregående analyse vist i figur 1. Vi har dog foretaget analyser uden kontrolvariablen fra 2005-undersøgelsen og ikke fundet væsentlige forskelle, som eksempelvis ændringer på koefficienternes fortegn.

Figur 2 Sammenhænge for 25-26 årige mænd og kvinder mellem familiebaggrund, brug af stoffer som teenager samt gennemførelse af en videregående uddannelse.

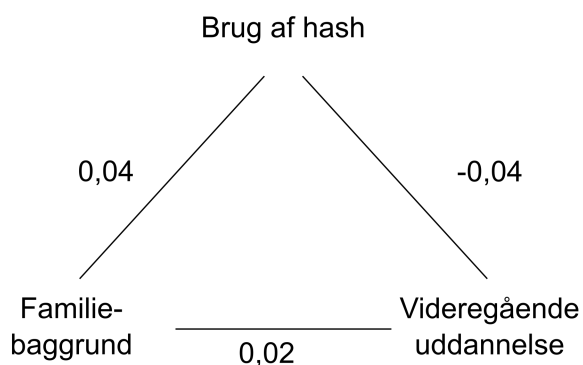
A1. Mænd, 25-26 år (n = 412)

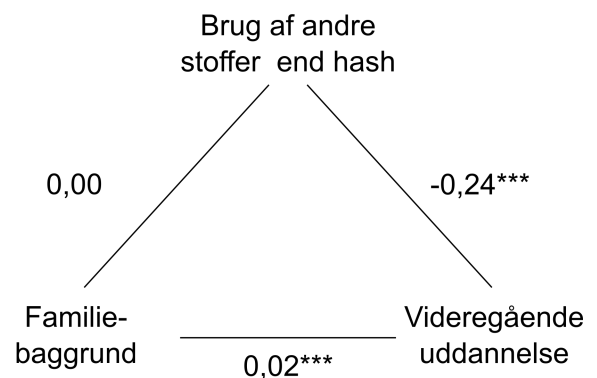
A2. Mænd, 25-26 år (n = 411)

B1. Kvinder, 25-26 år (n = 490)

B2. Kvinder, 25-26 år (n = 487)

Figur 2 viser, at der heller ikke ved dette alderstrin er en sammenhæng mellem familiebaggrund og brug af hash. Erfaring med hash som 18-19 årig er ifølge modellerne ikke signifikant relateret til hverken de unge mænds eller de unge kvinders sandsynlighed for at have påbegyndt eller gennemført en videregående uddannelse i 25-26 års alderen. Erfaring med andre stoffer end hash

som 18-19 årig er derimod signifikant relateret til uddannelsesstatus som 25-26 årig for både mænd og kvinder. Sammenhængen er for begge køn målt til -0,24, hvilket betyder, at de unge med erfaring med andre stoffer end hash som 18-19 årige – alt andet lige – har 24 procent lavere sandsynlighed for at have påbegyndt/gennemført en videregående uddannelse. Vi finder i analyserne ingen signifikante sammenhænge mellem familiebaggrund og stofbrug. I modellerne for hashbrug er sammenhængen mellem familiebaggrund (opgjort binært, se tidligere) og videregående uddannelse ikke signifikante for $p < 0,05$. Dette resultat kan primært forklares ved, at familiebaggrund her alene er målt ved en binær variabel, og at vi kontrollerer for de unges uddannelsesmotivation (for mere herom se Thomsen, 2015). Dog observerer vi i modellerne for andre stoffer end hash en signifikant sammenhæng mellem familiebaggrund og videregående uddannelse for både mænd og kvinder.

Diskussion

Vores undersøgelse i dette kapitel bidrager med ny viden ved at kortlægge udbredelsen af unges brug af illegale stoffer over tid samt se på sammenhængen mellem stofbrug og uddannelse. Et centralt fund i vores analyser er, at det at have "prøvet" at ryge hash ikke i sig selv synes at have en sammenhæng til de unges uddannelse – hverken ved 18-19 årsalderen eller ved 25-26 årsalderen. Derimod har unge med et mere jævnlige hashbrug (defineret som brug mere end 10 gange de sidste 12 måneder) et lavere uddannelsesniveau (færre med gymnasieuddannelse, færre med videregående uddannelser) end unge, som ikke har erfaring med illegale stoffer. Endvidere viser analyserne, at forældrenes uddannelsesniveau ikke er signifikant relateret til, hvorvidt de unge har eksperimenteret med hash som 15-årige.

Som vi viser i den indledende deskriptive undersøgelse, er der forskel på de unges uddannelsesveje alt efter, om de kun har prøvet hash, om de har brugt hash mere jævnlige, eller om de også har brugt andre stoffer end hash. Det er vist i kvalitative studier, at der er en afgørende moralsk og værdimæssigt skelen mellem disse former for stofbrug (Demant & Ravn 2010). Danske 18-19-årige har en tilbøjelighed til at forstå hashbrug – og specielt sporadisk brug af hash – som "normalt", hvorimod de beskriver brug af kokain, amfetamin og MDMA som forbundet med risici (Järvinen & Demant 2011). Denne forskel understøttes altså af vores undersøgelse, hvor vi finder en sammenhæng mellem uddannelse og mere jævnlige brug af hash samt (specielt) mellem uddannelse og brug af andre stoffer, men ikke mellem uddannelse og det at "prøve" hash.

En vigtig pointe for at komme nærmere en forklaring på sammenhængen mellem unges brug af illegale stoffer og deres lavere uddannelsesniveau er, at det ikke alene omhandler stoffernes neuropsykologiske virkninger, men også om den nydelseskultur som stofbrugen er tilknyttet (Ravn 2012). Studier har hertil vist, at en sådan nydelseskultur kan være i uoverensstemmelse med fastholdelsen og gennemførelsen af uddannelse for både mænd og kvinder (Measham 2002). Endvidere kan det tænkes, at den risikovillighed, som det er påkrævet, at de unge har for at turde anvende andre stoffer end hash er knyttet til en livsstil, hvor man generelt er positiv over for at eksperimentere med grænsesøgende adfærd (Gottfredson & Hirschi 1990).

Det er imidlertid væsentligt at være opmærksom på, at vores undersøgelse har en række begrænsninger. Først og fremmest har det på grund af antallet af besvarelser i spørgeskemaindsamlingen ikke været muligt at skelne mellem forskellige grupper af "jævnlige" forbrugere (fx personer, som bruger stoffer i hverdagen set i relation til personer, som gør det i weekender). Derfor kan vores resultater heller ikke relateres direkte til studier af stofrelateret "uddannelsestræthed" eller hashens påvirkning af kognitive færdigheder, som metastudier af Lynskey and Hall (2000) beskriver. En anden væsentlig begrænsning ved denne undersøgelse er, at den ikke er baseret på et såkaldt "kausalt design". Det betyder, at vi her alene kan tale om sammenhænge og ikke om årsager. Med andre ord kan vi ikke udelukke, at der kan være andre faktorer i spil, som har indvirkning på relationen mellem de unges brug af illegale stoffer og deres uddannelsesveje. Eksempelvis kan det tænkes, at det er en særlig gruppe af udsatte unge, som på grund af deres problemer *både* er mere tilbøjelige til at eksperimentere med illegale stoffer og til at vælge skolen fra. Ikke desto mindre har vi ved at medtage information om de unges motivation for uddannelse i kortlægningen af sammenhængene mellem stofbrug, familiebaggrund og uddannelse fundet, at mens familiebaggrund ikke har nogen signifikant betydning for de unges lyst til at prøve stoffer, er der en negativ sammenhæng mellem stofbrug og uddannelsesniveau. Da kausale design er omkostningsfulde og endvidere ofte begrænsede til alene at undersøge meget specifikke sammenhænge, bidrager dette kapitel således med nyttig viden om sammenhængen mellem brug af illegale stoffer og uddannelseschancer.

Litteratur

- Becker, HS (1953). Becoming a Marijuana User. *American Journal of Sociology* 59(3): 235-242.
- Bolton, J. et al. (2006). Use of Alcohol and Drugs to Self-Medicate Anxiety Disorders in a Nationally Representative Sample. *The Journal of Nervous and Mental Disease* 194(11): 818-825.
- Demant, J. & Järvinen, M. (2011). Social capital as norms and resources: Focus groups discussing alcohol. *Addiction Research & Theory* 19(2): 91-101.
- Demant, J. & Ravn, S. (2010). Identifying drug risk perceptions in Danish youths: Ranking exercises in focus groups. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 17(5): 528-543.
- EMCDDA (2017). *European Drug Report 2017: Trends and Developments*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Gottfredson, M. R. & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford University Press.
- Hunt, G. P., et al. (2007). Drug Use and Meanings of Risk and Pleasure. *Journal of Youth Studies* 10(1): 73-96.
- Järvinen, M. & Demant, J. 2011. The normalization of cannabis use. Symbolic boundary work in focus groups. *Health, Risk & Society* 13(2): 165-182.
- Järvinen, M. & Ravn, S. (2017): Out of sync: Time management in the lives of young drug users. *Time & Society* 26(2): 244-264.
- Kraus, L. et al. (2016). *ESPAD Report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Kandel, D. B. et al. (1986). The consequences in young adulthood of adolescent drug involvement: An overview. *Archives of General Psychiatry* 43(8): 746-754.
- Lynskey, M. and W. Hall (2000). The effects of adolescent cannabis use on educational attainment: a review. *Addiction* 95(11): 1621-1630.
- Measham, F. (2002). "Doing gender"—"doing drugs": Conceptualizing the gendering of drugs cultures. *Contemporary drug problems*, 29(2), 335-373.
- Monahan, K. C. et al. (2014). Adolescent pathways to co-occurring problem behavior: The effects of peer delinquency and peer substance use. *Journal of research on adolescence* 24(4), 630-645.
- Pedersen, M. U. et al. (2014). *UngMap. En metode til identificering af særlige belastninger, ressourcer, rusmiddel-brug/misbrug og trivsel blandt danske 15-25-årige. Resultater fra den nationale stikprøveundersøgelse 2014*. Aarhus, Center for Rusmiddelforskning.
- Pedersen, M. U. et al. (2017). "Mapping risk factors for substance use: Introducing the YouthMap12." *Addictive Behaviors* 65: 40-50.
- Ravn, S. (2012). Contested identities: Identity constructions in a youth recreational drug culture. *European Journal of Cultural Studies*, 15(4), 513-527.
- Room, R. (2005). Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and Alcohol Review* 24(2): 143-155.
- Thomsen, J.-P. (2015) Unge i Danmark – 18 år og på vej til voksenlivet." *Årgang 95–Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: SFI.
- Volkow, N. D. et al. (2014) Adverse health effects of marijuana use. *New England Journal of Medicine*, 370(23), 2219-2227.

Appendiks tabel A1. Modelkoefficienter for de strukturelle ligningsmodeller for 18-19 årige

For sammenhænge ift. ungdomsuddannelse som 18-19 årig og hashbrug				
	Mænd (n = 671)		Kvinder (n = 710)	
	Beta	Standard-fejl	Beta	Standard-fejl
Tidlig hashbrug				
Familiebaggrund	0,01	(0,04)	-0,0	(0,04)
Uddannelsesmotivation	-0,02*	(0,01)	-0,03***	(0,01)
Konstantled	0,22	(0,06)	0,32***	(0,06)
Ungdomsuddannelse				
Tidlig hashbrug	-0,08	(0,05)	-0,10*	(0,04)
Familiebaggrund	0,15	(0,06)	0,18***	(0,05)
Uddannelsesmotivation	0,08***	(0,01)	0,08***	(0,01)
Konstantled	0,10	(0,08)	0,21**	(0,07)
For sammenhænge ift. ungdomsuddannelse som 18-19 årig og andre stoffer end hash				
	Mænd (n = 657)		Kvinder (n = 705)	
	Beta	Standard-fejl	Beta	Standard-fejl
Tidlig stofbrug				
Familiebaggrund	-0,06**	(0,02)	-0,03 [†]	(0,02)
Uddannelsesmotivation	-0,01	(0,00)	-0,01**	(0,00)
Konstantled	0,10***	(0,02)	0,11***	(0,02)
Ungdomsuddannelse				
Tidlig stofbrug	-0,31*	(0,13)	-0,30**	(0,11)
Familiebaggrund	0,11*	(0,06)	0,17	(0,05)
Uddannelsesmotivation	0,08***	(0,01)	0,08	(0,01)
Konstantled	0,11	(0,08)	0,23	(0,07)

Appendiks tabel A2. Modelkoefficienter for de strukturelle ligningsmodeller for 25-26 årige

For sammenhænge ift. videregående uddannelse som 25-26 årig og hashbrug				
	Mænd (n = 412)		Kvinder (n = 490)	
	Beta	Standard-fejl	Beta	Standard-fejl
Hashbrug indtil 18-19 årsalderen				
Familiebaggrund	0,13	(0,09)	0,04	(0,08)
Uddannelsesmotivation	-0,05**	(0,02)	-0,02	(0,02)
Konstantled	0,68**	(0,11)	0,39***	(0,11)
Videregående uddannelse				
Hashbrug	-0,06	(0,04)	-0,04	(0,03)
Familiebaggrund	0,14 [†]	(0,08)	0,02	(0,06)
Uddannelsesmotivation	0,02	(0,02)	0,04***	(0,01)
Konstantled	0,77***	(0,11)	0,75***	(0,09)
For sammenhænge ift. videregående uddannelse som 25-26 årig og andre stoffer end hash				
	Mænd (n = 411)		Kvinder (n = 487)	
	Beta	Standard-fejl	Beta	Standard-fejl
Brug af andre stoffer end hash				
Familiebaggrund	0,04	(0,07)	0,00	(0,04)
Uddannelsesmotivation	-0,05***	(0,01)	-0,05***	(0,00)
Konstantled	0,41***	(0,09)	0,32***	(0,06)
Videregående uddannelse				
Brug af andre stoffer end hash	-0,24***	(0,05)	-0,24***	(0,06)
Familiebaggrund	0,14 [†]	(0,08)	0,02	(0,06)
Uddannelsesmotivation	0,01	(0,01)	0,04***	(0,01)
Konstantled	0,82***	(0,10)	0,80***	(0,09)

KAPITEL 7

At spille med dårlige kort. Unge hashbrugeres erfaringer med skole og arbejde

Margaretha Järvinen & Signe Ravn

I dette kapitel analyserer vi skole- og arbejdserfaringer blandt en særligt udsat gruppe, nemlig unge med et problematisk hashbrug. Kapitlet bygger på kvalitative interviews med 42 unge, som på interviewtidspunktet befandt sig i misbrugsbehandling for deres hashproblemer. Vi kompletterer altså her YODA-undersøgelsen med et andet datamateriale, da personer med deciderede stofmisbrugsproblemer ikke er lette at nå via en spørgeskemaundersøgelse. Kapitlet henter teoretisk inspiration fra den franske sociolog Pierre Bourdieu, og specielt hans begreber "felt", "doxa" og "illusio". Vi analyserer de unges erfaringer fra fire forskellige felter, som de er eller har været engageret i efter folkeskolen: erhvervsskoler, gymnasier/universiteter, arbejdslivet og det kreative felt. Vi ser på de unges "investeringer" i disse felter, og hvordan deres (gradvist mere omfattende) hashbrug har påvirket deres skole- og arbejdsliv. Som vi vil vise, er de unges succes, eller mangel på samme, i forskellige felter ikke kun relateret til hashproblemer men også til deres sociale baggrund og evne til at navigere i et stadig mere komplekst uddannelsessystem.

Tidligere forskning har vist, hvordan unges uddannelsesforløb er tæt forbundet med deres tilgængelige ressourcer, ikke mindst i forhold til familiebaggrund (se fx Snee og Devine 2014; Heath, Fuller, og Johnston 2010; Bathmaker, Ingram, og Waller 2013; Reay 2004). Denne forskning trækker i vid udstrækning på Bourdieus begrebsapparat og har demonstreret, hvordan ressourcer, eller i Bourdieus terminologi kapitaler, og kropsliggjorte erfaringer i form af habitus giver elever med ressourcestærk baggrund en fordel i uddannelsessystemet. I kapitlet trækker vi på disse indsigter med det formål at undersøge, hvordan unge med et problematisk hashbrug navigerer i uddannelsessystemet. I kontrast til tidligere forskning skelner vi mellem forskellige typer af ungdomsuddannelser og inddrager også andre felter end uddannelsesfeltet for at forstå de udfordringer, som unge hashbrugere møder.

Teoretisk ramme

Vores analyse trækker som nævnt på Bourdieu. Bourdieu betragter samfundet som et socialt rum, bestående af separate og autonome felter, som hver har deres egne logikker og værdier. Et felt kan forstås som et "netværk eller en konfiguration af objektive relationer mellem positioner" (Bourdieu og Wacquant 1992, s. 97). To metaforer kan bruges til at beskrive et felt. For det første kan et felt sammenlignes med et magnetfelt, hvor alle deltagere er "tiltrukket" af og skal relatere til de samme kræfter. For det andet kan et felt samtidig ses som en kamp-arena, hvor individer har forskellige positioner, som kan være mere eller mindre centrale og gunstige; positioner som de kæmper for at fastholde eller forbedre (Wacquant 1992, s. 17). Ens position i et felt afhænger af summen og sammensætningen af ens kapitaler, og forskellige former for kapital (økonomisk, kulturel og social) har forskellig værdi i forskellige felter. Det betyder også, at en gunstig position i ét felt ikke nødvendigvis kan overføres til et andet felt med en anden logik (Bourdieu og Wacquant

1992, 98f). Dette er centralt for vores analyse, hvor fokus ikke så meget er på kampe mellem individer, men på relationen mellem forskellige felter, og på hvordan interviewpersoner med forskellige forudsætninger forsøger at navigere i og imellem disse felter.

Begreberne "doxa" og "illusio" er centrale for at forstå, hvordan et felt opererer. Doxa defineres ofte som de regler – mange gange uformelle – der gælder i et givent felt, mens illusio henviser til troen på, at et felt er værd at investere i. Bourdieu har sammenlignet et felt med et spil: for at et spil er meningsfuldt, skal man anerkende værdien af det, der er på spil og være indstillet på at investere tid og kræfter i feltet (Bourdieu 1990, 2000). Alle individer er imidlertid ikke lige godt klædt på til at deltage i spillet i et givet felt, tværtimod. Nogle individer har qua deres position i det sociale rum og deres tidligere felterfaringer hvad Bourdieu kalder "a feel for the game" (Bourdieu 1990, s. 66), som andre ikke har. Med andre ord er et individs habitus, forstået som "historical relations deposited within individual bodies in the form of mental and corporeal schemata of perception, appreciation and action" (Wacquant 1992, s. 16) afgørende for vedkommendes evne til at klare sig i spillet i et givet felt.

I analysen begrebsliggør vi unges deltagelse i forskellige felter som et spørgsmål om investering på forskellige betingelser, frem for at tale om deres individuelle motivation. Vi ser først og fremmest på uddannelsesområdet, som vi (lidt skematisk, men med udgangspunkt i vores empiri) opdeler i et akademisk felt (gymnasier, universiteter) og et erhvervsskolefelt. I tillæg til dette inkluderer vi arbejdsmarkedet og det kreative felt som to separate felter, som både konkurrerer med og kompletterer uddannelsesfeltet i forhold til interviewpersonernes investeringer. Hvert felt opererer med sin egen logik (intellektuelle færdigheder, praktiske færdigheder, kreative færdigheder etc.), men alle felter kræver derudover yderligere investeringer, for at deltagerne skal opnå succes. Som vi vil vise, møder unge med et problematisk hashbrug udfordringer i alle felter, men disse udfordringer er forskellige på tværs af felter og afhængig af social baggrund.

Om data

Analysen bygger på 42 kvalitative interviews med unge i ambulant stofmisbrugsbehandling. Deltagerne er rekrutteret via tre forskellige behandlingssteder i Danmark, hvor personalet hjalp med at etablere kontakt til de unge. Interviewene varede mellem 45 og 80 minutter og omhandlede fire temaer: de unges første stof erfaringer og efterfølgende stofbrugsudvikling, aktuelt stofbrug og hverdagsliv, beslutningen om at starte i behandling og erfaringer med behandlingssystemet. Desuden blev deltagerne spurgt om deres familiebaggrund og erfaringer med uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet. Alle interviews blev optaget digitalt og efterfølgende transskriberet i deres fulde længde. Navne på personer, steder og andre specifikke oplysninger i interviewene, som evt. ville kunne knyttes til enkeltpersoner, er blevet ændret for at sikre deltagerens anonymitet.

Samlet set udgøres datamaterialet af 27 mænd og 15 kvinder mellem 17 og 30 år. Hovedparten (27 personer) er mellem 18 og 23 år. De har vidt forskellige sociale baggrunde, men kan groft inddeles i tre grupper på baggrund af deres forældres uddannelsesniveau: Syv deltagere kom fra familier, hvor mindst en forælder var universitetsuddannet, 13 kom fra familier, hvor mindst en

forælder havde en mellemlang uddannelse, og 16 kom fra familier, hvor forældrene enten var ufaglærte eller havde en kort erhvervsuddannelse. Seks interviewpersoner har ikke givet os oplysninger om deres forældres uddannelse.

To ud af tre deltagere var på overførselsindkomst på interviewtidspunktet og deltog for de flestes vedkommende i forskellige former for aktivering som led i dette. Resten var enten indskrevet på en uddannelse eller i job. Praktisk talt alle havde prøvet en bred vifte af stoffer, og alle røg eller havde røget hash dagligt. Hovedparten fortalte, at mens de havde lykkedes med at skære ned på eller stoppe deres brug af andre stoffer, var hashen det, der gav dem problemer og ofte deres grund til at søge behandling (se også Järvinen & Ravn 2015; 2017; Järvinen 2017).

Det akademiske uddannelsesfelt

Ti af de 42 interviewpersoner havde startet på eller gennemført en gymnasial uddannelse, og nogle var fortsat på en lang videregående uddannelse. De fleste af disse unge sagde, at de havde klaret sig godt i skolen, i hvert fald indtil 1. eller 2. år i gymnasiet, hvor deres hashbrug eskalerede. De omtalte ofte sig selv som "naturligt begavede" eller "dovne men dygtige", hvilket vil sige, at de mødte trætte og uforberedte op i skolen men ikke desto mindre klarede sig rimeligt, og flere beskrev en god relation til deres lærere. Et ofte forekommende mønster i interviewene var, at lærerne var opmærksomme på de unges tiltagende hashbrug, men at "ingen rigtig foretog sig noget" eller "konfronterede mig med det", som et par interviewpersoner formulerede det.

I vore interviews skiller det akademiske felt sig ud fra de andre felter ved graden af forældrenes involvering i deres børns uddannelse. Forældrene, især dem med længere uddannelser, blev beskrevet som aktivt deltagende i deres børns gymnasiehverdag, særligt i forhold til at (forsøge at) undgå at deres børn droppede ud af gymnasiet. Forældrene blev typisk (ifølge interviewpersonerne) klare over deres børns hashproblemer sent; de vidste måske godt, at de eksperimenterede med hash men kendte ikke hashbrugets omfang.

Et eksempel er Julian (21 år gammel), hvis forældre begge havde lange videregående uddannelser. Julian havde udviklet et intenst brug af hash i løbet af andet år i gymnasiet, og fortalte hvordan han havde været ved at droppe ud flere gange. Hans forældre vidste, at han havde problemer men "skoletræthed" og "manglende koncentration", men forstod først sent i processen, at problemerne var relateret til hashbrug. De fik Julian overtalt til at afslutte 3. g. (bl.a. gennem at love ham en større økonomisk kompensation), hvilket han så gjorde. Da Julian vendte hjem til København efter et sabbatsår i udlandet, startede han på ingeniørstudiet, hvor cannabisbrug var usædvanligt, og han derfor følte sig udenfor.

Mine medstuderende vidste godt, at jeg var halvskæv hele tiden men altså... Ej, jeg tror, de var irriterede på mig, fordi jeg mødte sjældent op og kom ind og var skæv og alligevel fik gode karakterer [griner], så jeg var ret upopulær faktisk.

På grund af dette, og fordi "ingeniør var ikke noget for mig alligevel", droppede Julian ud efter otte måneder på studiet. På interviewtidspunktet var han (ligesom en række andre interviewdeltagere

med ressourcestærke baggrunde) flyttet hjem til sine forældre igen, og forældrene havde fået ham indskrevet i misbrugsbehandling. Julian havde skåret kraftigt ned på sit hashbrug, men havde stadig svært ved at kontrollere det, og havde endnu ikke besluttet, hvorvidt han ville starte en ny uddannelse.

Et andet eksempel på en interviewperson med erfaringer fra det akademiske felt er Janine (23 år gammel), hvis forældre var henholdsvis socialrådgiver og håndværker. Janine havde klaret sig godt gennem de første to år på universitetet, men følte sig alligevel "fremmed" blandt sine medstuderende, som ikke røg hash:

På uni har jeg ikke så meget lyst til at snakke med de andre. Jeg er den, der sætter mig bagerst i forelæsningslokalet. Jeg tog også med på rustur men havde virkelig ikke lyst til at være der. Jeg røg mig skæv og låste mig inde på toilettet og gik tidligt i seng.

Janine sagde, at hun foretrak at være sammen med sine gamle venner, som alle røg hash, fordi "sammen med dem kan jeg være den, jeg er. De putter mig ikke i bokse eller dømmer mig på den måde". Janines hverdag var skarpt opdelt mellem på den ene side studier og familie ("min mor siger altid, hvor vigtigt det er, at jeg får en uddannelse") og på den anden side hendes "rygervenner" uden for universitetet.

Janines studie lagde en dæmper på hendes hashbrug. Hun beskrev sig selv som "hashafhængig" men justerede samtidig sin rygning i forhold til studierne, fx ved at tage længere pauser op til eksamen:

Min uddannelse betyder meget for mig, men jeg føler, at hashen holder mig tilbage. Da jeg holdt en måneds pause i maj var det sådan, "wow, hvem er hende pigen, hvor har hun været al den tid, al den energi og selvtillid!" Jeg opdagede nogle ting, som jeg misser, når jeg ryger [...] jeg ryger aldrig på uni vel, men når jeg ryger, kan jeg mærke det i tre dage. Jeg kan ikke koncentrere mig, kan ikke lytte ordentligt efter, jeg kan ikke fokusere på at læse, og jeg er ikke god til at formulere mig ordentligt [...] jeg er nødt til at stoppe med hashen, for min drøm er at blive en akademiker, som rejser verden rundt og har et spændende job.

Gennemgående for interviewpersonerne med erfaring fra det akademiske felt var, at deres ressourcer (intellektuelle ressourcer såvel som støtte fra forældre og andre) havde hjulpet dem med at "investere" og forblive engagerede spillere i feltet, i hvert fald i en periode, trods deres stigende hashbrug. Det var dog også klart, at dette stigende brug gjorde det vanskeligere og vanskeligere for dem at klare gymnasie- og (specielt) universitetsstudier på længere sigt. Dette skyldtes ifølge interviewpersonerne for det første, at hash påvirkede deres studier negativt (problemer med hukommelse, koncentration og udholdenhed, større og større fravær), og for det andet at de i stigende grad følte sig "fremmede" og "isolerede" fra de andre studerende, som for hovedpartens vedkommende ikke røg hash på regelmæssig basis. For nogle af vores interviewpersoner betød denne fremmedhed, at de droppede ud af deres uddannelser, mens den

for andre fungerede som incitament til at mindske eller (i perioder) stoppe deres hashbrug for ikke at underminere deres muligheder i feltet.

Det erhvervsorienterede uddannelsesfelt

Omkring to tredjedele af interviewpersonerne havde erfaring med en erhvervsuddannelse. Hvad der var bemærkelsesværdigt var, at ganske få faktisk havde færdiggjort deres uddannelse; hovedparten havde påbegyndt og siden afbrudt flere forskellige erhvervsuddannelser (varierende fra en til seks-syv forskellige retninger). I citatet nedenfor fortæller Tina (22 år gammel), hvis forældre begge var faglærte, om sine erhvervsskoleerfaringer.

Efter folkeskolen så gik jeg i en kort periode på teknisk skole, jeg fik fuldført grundforløbet, og så stoppede jeg. Så lallede jeg lidt, og så kom jeg ud på en produktionsskole. Så lallede jeg noget mere efter produktionsskolen, hvor jeg gik et år, så startede jeg på gartneruddannelsen og [en anden uddannelse], som jeg ikke fik fuldført, for man skal have traktorkørekort eller almindeligt kørekort. Så der har jeg gået og lallet lidt, og så har jeg fået traktorkørekort her i oktober sidste år, så nu går jeg og leder efter en læreplads.

Tinas uddannelsesskift var ikke blot fra en skole til en anden, men også mellem helt forskellige uddannelsesretninger, der ikke havde noget med hinanden at gøre. Dette mønster gik igen for en række interviewpersoner i det erhvervsrettede uddannelsesfelt. Deres indskrivning på forskellige uddannelsesretninger virkede usammenhængende og tilfældig, hvilket indikerer, at de havde svært ved at navigere i feltet og sammensætte en konsistent uddannelsesprofil. Interviewpersonernes mere langsigtede mål med uddannelserne var enten diffuse eller helt uarticulerede, og i mange tilfælde havde deres forestillede, fremtidige job ikke noget at gøre med deres aktuelle uddannelsesvalg.

I modsætning til den aktive rolle, som vores interviewpersoners forældre tilsyneladende spillede i det akademiske felt, var forældrene sjældent en del af de unges fortællinger om det erhvervsrettede uddannelsesfelt. Derimod blev det sociale system ofte nævnt. Tinas "lallen rundt" mellem forskellige uddannelser var understøttet af sociale ydelser, hvilket igen var ensbetydende med deltagelse i aktiveringsprogrammer. Mads (28 år gammel), hvis forældre begge var folkeskolelærere, beskrev, hvordan dette kunne se ud:

Jeg har festet rigtig meget, det var nærmest mit fuldtidsjob (griner). Så jeg har en del afbrudte uddannelser bag mig. Rigtig mange faktisk. I en periode var det kommunen, som indskrev mig på forskellige højskoler, fordi de håbede, de kunne løse mine problemer, hvis de sendte mig langt nok væk. Så jeg har haft nogle ophold der... så har jeg gået i nogle dagprogrammer, produktionsskole og sådan noget. Arbejdsløs i et par år. Og så startede jeg HF enkeltfag, før jeg startede på tømreruddannelsen.

I Mads' tilfælde havde kommunen været aktivt involveret i de fleste af hans uddannelses-"valg" (af hvilke ingen havde været erhvervskompetencegivende). I andre interviews var det mindre

gennemsigtigt, hvem der havde truffet hvilke valg, og hvorvidt bestemte uddannelsesvalg var del af et aktiveringsprogram (for unge under 30 år), og om den unge rent faktisk selv havde været drivkraft i et givet valg. Det gør det svært at identificere, hvem der står bag "investeringerne" i det erhvervsrettede uddannelsesfelt.

Mens vi tidligere viste, hvordan regelmæssigt hashbrug ikke "passede ind" i det akademiske felt, var indtrykket et andet i det erhvervsrettede uddannelsesfelt. Ganske få interviewpersoner her beskrev social isolering eller fordømmelse af deres hashbrug. Som Leo (21 år gammel) sagde, "folk (i skolen) vidste det, men det betød ikke så meget for dem, man følte sig ikke udenfor på den måde". Og Jesper (29 år gammel) beskrev, hvordan hans ældre kolleger i det værksted, hvor han var i praktik, af og til tog kokain eller amfetamin, og måske undrede sig over, "hvorfør jeg var så fraværende", men ikke kommenterede det. Denne form for tolerance over for hash i dele af det erhvervsuddannelsesfeltet havde to forskellige effekter, ifølge interviewpersonerne. På den ene side følte de sig ikke ekskluderede fra det sociale miljø på deres uddannelsessted pga. deres hashbrug, som nogle af de unge gjorde i det akademiske felt, og var derfor mindre tilbøjelige til at droppe ud af denne grund. På den anden side fortalte flere interviewpersoner, at det udbredte brug af hash på nogle erhvervsuddannelser gjorde, at de selv røg mere, hvilket igen påvirkede deres uddannelsesdeltagelse negativt. Det førte i mange tilfælde til, at de i sidste ende droppede ud – og efter nogle måneder på kontanthjælp påbegyndte de måske en ny uddannelse, som de så igen havde vanskeligt ved at gennemføre.

Samlet set er det mest slående ved det erhvervsrettede uddannelsesfelt den tilfældighed og tilsyneladende mangel på planlægning, som karakteriserede de unges investeringer. Fælles for de fleste interviewpersoner var, at de havde et meget begrænset engagement i den uddannelse, de var (eller havde været) i gang med. Bourdieu beskrev *illusio* som "the fact of attributing importance to a social game, the fact that what happens matters to those who are in the game" (1998, 77). Det modsatte af *illusio* i Bourdieus terminologi er *indifference*, eller med andre ord ikke at vide hvad eller hvorfor man spiller; ikke at føle, at spillet er en indsats værd. Når vi betragter vores interviewpersoners beskrivelser af deres deltagelse i det erhvervsrettede uddannelsesfelt, er det netop *indifference* og manglende interesse, som bedst beskriver dette: en situation, hvor interviewpersonerne ikke ved, hvorfor de investerer i forskellige uddannelser og ikke kobler disse investeringer til deres fremtidsforventninger. Vi vender tilbage til dette skisma i den afsluttende diskussion.

Arbejdsmarkedsfeltet

Arbejdsmarkedsfeltet har sine egne logikker. *Illusio* her kan siges at være troen på, at "det betaler sig at arbejde", enten i form af (bedre) løn eller en gradvist bedre position i feltet. Feltets interne spændinger står mellem faglært og ufaglært arbejdskraft, og mellem fast- og løstansatte medarbejdere. Hovedparten af vores interviewpersoner havde erfaringer med arbejdsmarkedsfeltet, men få havde (haft) faste jobs. I nogle tilfælde var det uklart, om interviewpersonen talte om et "rigtigt" job eller en praktikplads (dvs. del af en erhvervsuddannelse) eller et jobtræningsjob som del af et aktiveringstilbud (dvs. via det sociale system). Generelt var interviewpersonerne placeret marginalt i feltet: givet deres alder havde få af dem (endnu) de

formelle uddannelseskvalifikationer til at besidde faglærte jobs, og de færreste havde som sagt faste job.

Nogle interviewpersoner var stolte af at arbejde frem for at gå i skole. Fx fortalte Christian (20 år gammel), som var droppet ud af gymnasiet og havde fået et job på en café:

Jeg havde det sådan at, ”det kan godt være, at jeg kun er 17 år, men jeg kan passe et fuldtidsjob lige så godt som en voksen”, og hvis man har et fuldtidsjob, så kan man leve det liv, man vil og tjene penge og være fint tilpas, og ryge hash hver dag.

Christian havde café-jobbet i omkring to år, men mistede det, da han (igen) begyndte at ryge hash om morgenen, inden han tog på arbejde, i stedet for blot at ryge, når han havde fri. Han talte stadig varmt om arbejdspladsen – han kaldte det et ”alternativt” miljø med ældre kolleger, han så op til – og han planlagde at vende tilbage til sit job der, når han havde ”fået styr på” sine problemer. Hans forældres uddannelsesbaggrund – en lang og en mellemlang, videregående uddannelse – påvirkede dog også hans fremtidsforestillinger, og Christian fortalte, at han ”nok burde færdiggøre gymnasiet på et tidspunkt”.

Det var dog ikke alle interviewpersoner, som var lige så engagerede i deres arbejdsplads som Christian. For en del af dem var arbejdet primært et middel til at muliggøre deres hashbrug. Magne (25 år gammel, ingen information om forældrebaggrund) sagde for eksempel: ”Jeg har samvittigheden i orden på den måde, at jeg har været en god medarbejder, men primært fordi jeg havde brug for pengene for at kunne ryge. Så du kan sige, at jeg har passet mit arbejde af loyalitet over for hashen, ikke af loyalitet over for arbejdet”. Magne fortalte, at hans hashbrug havde haft negative konsekvenser i forhold til hans skolegang – han var droppet ud to gange – men ikke i forhold til hans arbejde: ”med de jobs jeg har haft, har det (hash) ikke betydet noget, jeg har altid kunnet forsørge mig selv”. På interviewtidspunktet havde Magne ikke røget cannabis i et år (hvor han var blevet gift og blevet far). Han var involveret i uddannelsesfeltet igen, indskrevet på sygeplejeruddannelsen.

Hvor Christian og Magne begge bevægede sig frem og tilbage mellem arbejdsmarkedetsfeltet og uddannelsesfeltet, havde andre interviewpersoner opgivet (eller i enkelte tilfælde færdiggjort) deres uddannelse og var nu udelukkende involverede i arbejdsmarkedetsfeltet. Nogle af disse interviewpersoner formåede at beholde deres jobs i længere perioder, mens de fleste vekslede mellem småjobs/kortere ansættelser og arbejdsløshed. Negative konsekvenser (advarsler, fyringer) gjaldt sjældent det faktum, at de røg hash, men snarere, at dette hashbrug var for synligt og/eller havde negative konsekvenser for deres fremmøde. Som Tariq (25 år gammel), hvis forældre begge var ufaglærte, fortalte:

Jeg arbejdede som køkkenmedhjælper fx, og der gik jeg også tit, der var sådan en trappe nedenunder, hvor jeg tit gik ned og røg joints. Og den ene gang var der faktisk en af lederne, der kunne lugte noget røg ind af vinduet, og hvor gæsterne sad. Hvor hun så stak hovedet ud af vinduet og råbte ”hvad fanden laver du Tariq, prøv lige at slukke det der sjove græs der, fordi lugten kommer herind”, ikk’. Og så kom jeg ind,

og så sad vi lidt senere og fik en øl. Så snakkede vi stille og roligt om tingene, og hun sagde så "bare du ikke gør det på arbejdet" [...] Så sagde jeg, at jeg stoppede med at ryge, og jeg prøvede virkelig meget. Jeg havde også en del kammerater, der arbejdede der, der også røg [på arbejdspladsen]. Det betød ikke så meget.

Generelt var interviewpersonernes erfaringer med arbejdsmarkedet i mindre grad end i uddannelsesfelterne præget af en følelse af nederlag. Som Magne og flere andre oplevede det, er det muligvis lettere at kombinere intenst hashbrug med (visse former for) arbejde end med et studie. Samtidig er det lettere at finansiere et omfattende hashbrug med en lønindkomst end med en SU. Hovedparten af vores interviewpersoner investerede dog ikke i deres nuværende jobs, fordi de så en fremtid for dem selv der. Fælles for de fleste var, at de sjældent så muligheder for at gøre karriere eller på anden måde udvikle sig på deres arbejdsplads. Dette er ikke så overraskende, når man tager i betragtning, at de primært har jobs i yderkanten af arbejdsmarkedet (ufaglærte og løse ansættelser). Det rejser dog spørgsmålet, hvilke muligheder dette felt for uuddannet arbejdskraft rummer for vores interviewpersoner på længere sigt: for mange af dem virkede deres job til at være en måde at "slå tiden ihjel på", mens de (røg hash og) ventede på noget andet; men hvad, de ventede på, var ofte ret uklart. Som August (22 år gammel) sagde, "på sigt skal jeg i hvert fald lave noget andet end rengøring, det er helt sikkert, jeg ved bare ikke hvad og hvornår".

Det kreative felt

Det fjerde felt, som dukkede op i interviewene, var det kreative felt (musik, litteratur, film, billedkunst), som mindst 10 interviewpersoner var involverede i. Vi inkluderer dette felt i analysen, da det ofte indgik i de unges fremtidsplaner og drømme, og da det (i forhold til forskellige felters "illusio") konkurrerede med de tre øvrige felter. Overordnet set blev dette felt beskrevet som det mest tolerante, hvad angår hashbrug/-brugere, og for en række interviewpersoner var hashbrug "en naturlig del" af feltet. Ifølge dem var hashbrug, i hvert fald begrænset brug, fremmede for deres kunstneriske arbejde med musik, film, litteratur, håndværk etc. Mens nogle af interviewpersonerne forsøgte at forfølge deres kunstneriske interesser i regi af uddannelsessystemet, dvs. gennem deltagelse (eller ansøgninger om optagelse) i forskellige kreative uddannelser, var andre mere i opposition til uddannelsessystemet, hvis grundlæggende logik og værdi de satte spørgsmålstegn ved. De mente ganske enkelt ikke, at uddannelse kunne bidrage positivt til deres kunstneriske udvikling. I stedet fokuserede de på at udøve og forfine deres kreative talent, hvad end det måtte være, uafhængig af en formel uddannelse og håbede, at dette ville blive anerkendt eller "opdaget" inden længe.

Som Mark (24 år gammel) sagde: "Jeg vil spille musik. Det eneste jeg helt ærligt har lyst til at lave, det eneste jeg brænder for, er at lave musik". Mark havde ikke færdiggjort nogen af de uddannelser, han var startet på og "foretrak faktisk" at være arbejdsløs. De sidste tre år forud for interviewet havde han brugt mere eller mindre al sin tid på at lave musik på sin computer: "Jeg prøver at lave hits. Jeg har bare siddet foran den computer. Jag har brugt min tid på at få kontanthjælp og lave musik. Min største drøm er at have mine hits spillet i radioen". Mark mente, at hash havde en positiv effekt på hans musik: "For mig er [hash]rygning ikke negativt. Jeg er jo bare én, der laver musik Jeg prøver jo sådan noget med at bryde genrer, hvor jeg bare giver den

fuldkommen gas og så bare er rigtig skæv. Og der er meget af min musik, som jeg ikke kunne have lavet uden hashen". Han var startet i misbrugsbehandling, fordi kommunen havde opfordret ham til det, "så jeg ikke mistede min kontanthjælp, så det gjorde jeg". Hans kontaktperson havde opfordret ham til at starte en uddannelse det kommende skoleår i stedet for bare at "dandere den" derhjemme; en plan som Mark modvilligt havde indvilget i, selvom han stadig agtede at "holde fast i (sin) plan og blive en berømt musiker".

Mens Mark var overbevist om, at hash havde en positiv effekt på hans kunstneriske udfoldelser, var andre interviewpersoner mere splittede. Emma (22 år gammel), hvis far var kunstner, fortalte også om positive erfaringer med at bruge hash til at fremme sin kreativitet på den uddannelse, hun var indskrevet på, i hvert fald så længe hendes hashbrug var begrænset: "Når jeg skulle starte på et nyt maleri eller noget og ikke lige kunne få hul på det, så gik jeg ud i skolegården og røg en joint, og når jeg kom tilbage, kunne jeg male, langsommere men bedre". Efterhånden som Emmas hashbrug blev mere omfattende, ændrede effekterne sig dog til det negative:

Jeg elsker at være kreativ, og det er bare ærgerligt, når det forsvinder, og det forsvandt ligesom bare. Jeg plejede at lave keramik, alle mulige slags keramik. Men da jeg begyndte at ryge for alvor, gled det ud [...] Nu her, hvis jeg ryger indimellem, så får jeg sådan nogle sjove kreative ideer, som jeg kan bruge [...], men hvis jeg ryger hver dag, kan jeg ikke huske dem, det fiser bare ud. Hvis jeg får en god idé, orker jeg ikke engang at skrive den ned eller tegne det. "Ej, jeg magter det ikke lige". Det er sådan lidt, ja...

For Emma, og for en række andre interviewpersoner var deres hashbrug en balancegang. Omfattende brug – hvilket gjaldt for hovedparten af dem, da de jo havde søgt behandling for deres hashproblemer – blev beskrevet negativt, som kilde til passivitet, træthed og koncentrationsproblemer. Men mere moderat brug blev betragtet som fremmende for kreativiteten, fordi det gjorde dem "afslappede og mere modige", "mere dybdegående" og "åbne for nye tilgange og vinkler" (citeret). Det var da også derfor, at de fleste interviewpersoner, der befandt sig i det kreative felt, ikke forestillede sig at stoppe helt med deres hashbrug, men snarere at skære ned. Flere af dem, især de musikinteresserede, kunne også nævne navnene på kunstnere, som havde røget hash i årevis "uden problemer", "rigtige kunstnere" som "har røget i 20 år og lever fantastiske liv", som Christian (20 år) beskrev det.

Ifølge Bourdieu og Wacquant er succes i et felt ikke alene et spørgsmål om talent. Nytilkomne må arbejde hårdt for at lære spillets regler, metoderne til at akkumulere den rette form for kapital og de nødvendige strategier til at distancere sig selv fra konkurrenter og bygge de nødvendige alliancer med centralt placerede personer i feltet (Bourdieu og Wacquant 1992, s. 101). Et felt fungerer ved at definere og forsvare dets inklusionskriterier, og ved at legitimere hvorfor nogle, men ikke andre har adgang til feltets ressourcer. For vores interviewpersoner var succes i det kunstneriske felt, eller den berømmelse de drømte om, afhængig af deres evne til alt dette. At dømme ud fra den information, vi har fra interviewene, havde enkelte været aktive "investorer" i det kreative felt i denne forstand, dvs. forsøgt at etablere netværk med mere centralt placerede spillere, tage del i skriveprojekter, optræde ved bestemte lejligheder osv., især før deres hashbrug udviklede sig. Men

hovedparten udøvede deres kreative talenter alene – og mere og mere isoleret – efterhånden som deres hashbrug blev mere omfattende. Ikke desto mindre håbede de stadig, at nogen en dag ville opdage deres talenter.

Med enkelte undtagelser (fx Emma) blev de unges forældre sjældent nævnt som involverede i relation til det kreative felt. Snarere tværtimod, forældrene – som repræsenterede en bred vifte af uddannelsesmæssige baggrunde – rådede deres børn til at finde andre, mere ”realistiske” og ”sikre” uddannelsesveje eller finde et job. Det samme gjaldt for det sociale system, som samtlige interviewpersoner med kreative drømme enten havde været eller var i kontakt med. Kontaktpersonerne i det sociale system opfordrede typisk de unge til at prøve en erhvervsuddannelse, ofte ikke en uddannelse med et kreativt islæt, og anbefalede dem at betragte deres kunstneriske interesser som en hobby.

Diskussion

I dette kapitel har vi undersøgt vejene i og udenfor uddannelsessystemet efter folkeskolen for en særlig gruppe af sårbare unge, nemlig unge med et problematisk hashbrug. Vi har set på relationen mellem hashbrug og de unges investeringer i fire forskellige felter – det akademiske felt, det erhvervsrettede uddannelsesfelt, arbejdsmarkedsfeltet og det kreative felt – og vist, hvordan et omfattende brug af hash giver anledning til forskellige udfordringer i de forskellige felter. Særligt det akademiske felt (gymnasier og universitetsuddannelser) blev beskrevet som svært at kombinere med omfattende hashbrug, hvilket enten virkede hæmmende på vores interviewpersoners brug af hash, eller fik dem til at føle sig udenfor og droppe ud. Det kreative felt og det erhvervsrettede uddannelsesfelt blev beskrevet som de mest accepterende i forhold til hashbrug, mens dette varierede i arbejdsmarkedsfeltet, afhængig af typen af job. I nogle tilfælde lykkedes det interviewpersonerne at holde fast i et job i en længere periode trods omfattende hashbrug, i andre tilfælde (og dette var det typiske mønster) vekslede de mellem forskellige ufaglærte jobs og perioder af arbejdsløshed.

Som nævnt indledningsvist har tidligere forskning vist, hvordan unges uddannelsesveje er tæt knyttede til deres sociale baggrund. Vore interviews viser tilsvarende, at unge hashbrugere med ressourcestærke forældre holdt fast i deres uddannelse (og til dels jobs) i længere tid end unge, hvis forældre havde færre ressourcer. Vi så også, hvordan særligt det erhvervsrettede uddannelsesfelt – som var domineret af unge med forældre med korte eller mellemlange uddannelser – var præget af usammenhængende og afbrudte uddannelsesforløb. Unge fra mindre privilegerede baggrunde var også sårbare i det kreative felt, hvor de udøvede deres kunstneriske evner på egen hånd, uden at forsøge (eller få støtte til) at udvikle deres feltkompetencer i bredere forstand.

Ifølge Bourdieu og Wacquant er felter at sammenligne med et spil, der følger bestemte regler – forskellige regler i forskellige felter – som dog sjældent er eksplicitte (Bourdieu og Wacquant 1992, s. 98). Som Wacquant formulerer det, ”each field prescribes its particular values and possesses its own regulative principles” (1992, s. 17). Bourdieu påpegede også, at nogle ”spillekort” gælder på tværs af felterne, som en slags ”trumpf” (fx intelligens, veltalenhed, familieressourcer), som næsten

altid vil være fordelagtige. På samme måde kan man forestille sig, at der er visse kort som altid vil være ufordelagtige, uanset felt. I vores analyse er et sådant kort de unges omfattende hashbrug. Det er imidlertid ikke et kort, som er lige dårligt for alle at have på hånden; tværtimod så vi, hvordan forældrenes ressourcer kunne fungere som en slags "buffer", der begrænsede de negative konsekvenser af de unges hashbrug.

Succes i et felt er tæt forbundet til Bourdieus begreb om *illusio*; fornemmelsen af at være spundet ind i spillet og føle, at det er indsatsen værd (Bourdieu 1998, s. 76). En indifferent person, derimod, kan ikke se nogen årsag til at tage del i spillet og synes ikke, at det er værd at investere i – "such a person is someone who does not have the principles of vision and division necessary to make distinctions, finds everything the same, is neither moved nor affected" (Bourdieu 1998, s. 77). I Bourdieus feltanalyser hænger investeringer i et felt sammen med en særlig fremtidsorientering; en forventning om, at investeringen vil betale sig på sigt: "One invests not where the profit is but where it will be" (1998, 79). *Illusio* er i Bourdieus beskrivelse ikke kun et engagement i nuet men også "a sense of the forth-coming and a sense of what is to be done in order to bring things about" (Bourdieu 2000, s. 77). I vores interviews fandt vi tegn på interesse eller *illusio* i både det akademiske og det kunstneriske felt – men i begge felter gjorde interviewpersonernes omfattende hashbrug det vanskeligt for dem at investere succesfuldt. Det erhvervsrettede uddannelsesfelt forekom som det felt, der i mindst grad skabte en følelse af *illusio* blandt dets spillere. De unge skiftede tilsyneladende fra én uddannelsesretning til en anden, enten af eget initiativ eller støttet af det sociale system, uden nogen mere overordnet strategi eller fremtidsplanlægning.

Bourdieu beskrev det moderne uddannelsessystem som kendetegnet ved stigende kompleksitet og eksklusion af børn fra familier med begrænset økonomisk og kulturel kapital. I vores analyse, som handler om unge i en anden national og historisk kontekst, så vi et tilsvarende mønster: hashbrugere fra mindre ressourcestærke baggrunde prøvede kræfter med en række forskellige (erhvervs-)uddannelser, som de påbegyndte og afbrød igen og igen. Paradoksalt nok var det sociale system (i form af fx studievejledere, socialrådgivere, psykologer) involveret i mange af disse uddannelsesvalg, og selv i de tilfælde, hvor de sociale system overtog initiativet, forekom disse investeringer tilfældige, uorganiserede og sjældent som led i en mere langsigtet plan, i hvert fald ikke en plan, som interviewpersonerne kunne gennemskue eller gengive.

Ved hjælp af Bourdieus begreber om felt og *illusio* har vi prøvet at bidrage til forståelsen af, hvorfor unge med et omfattende hashbrug, særligt unge fra mindre ressourcestærke baggrunde, ofte har vanskeligt ved at navigere i uddannelsessystemet. Vi så, hvordan investeringer uden fremtidsorientering og manglende evne til at kombinere investeringer i forskellige felter – fx uddannelse med målrettet erhvervs erfaring – udgjorde de primære barrierer. Og vi så ikke mindst, hvordan der var væsentlige udfordringer forbundet med det sociale systems involvering i interviewpersonernes uddannelses- og erhvervsveje. I de unges beskrivelser rummede disse investeringer sjældent langsigtede mål, ligesom der så ud til at være en manglende koordination mellem det sociale system og uddannelsessystemet. Med ovenstående analyse in mente er indtrykket, at tilfældige investeringer – der snarere "parkerer" den unge i en uddannelse i et stykke tid – er med til at øge, snarere end at lindre sociale marginaliseringsprocesser.

Litteratur

- Bathmaker, A.-M., Ingram, N.N. & Waller, R. 2013. Higher Education, Social Class and the Mobilization of Capitals: Recognising and Playing the Game. *British Journal of Sociology of Education* 34 (5-6): 723–743.
- Bourdieu, P. 1990. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. 1998. *Practical Reason. On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. 2000. *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Heath, S., A. Fuller & Johnston, B. 2010. Young People, Social Capital and Network-Based Educational Decision-Making. *British Journal of Sociology of Education* 31 (4): 395–411.
- Järvinen, M. 2017 From wanting to willing. Controlled drug use as a treatment goal. *Social Science & Medicine*, early-on-line
- Järvinen, M. & Ravn, S. 2015. Explanations and expectations: Drug narratives among young drug users in treatment. *Sociology of Health and Illness* 37 (6), 870-887.
- Järvinen, M. & Ravn, S. 2017. Out of Sync. Time management in the lives of young drug users. *Time and Society* 0(0), 1-21 (ahead of print).
- Reay, D. 2004. "It's All Becoming a Habitus": Beyond the Habitual Use of Habitus in Educational Research. *British Journal of Sociology of Education* 25 (4): 431–444.
- Snee, H. & Devine, F. 2014. Taking the Next Step: Class, Resources and Educational Choice across the Generations. *Journal of Youth Studies* 17 (8): 998–1013.
- Wacquant, L. J. D. 1992. Towards a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology. In: *An Invitation to Reflexive Sociology*, edited by P. Bourdieu & L. J. D. Wacquant, 1–60. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

KAPITEL 8

Udenfor fællesskabet? En analyse af de unge, som ikke drikker sig fulde

Jeanette Østergaard & Camilla Bank Friis

Indledning

Kan man i et land som Danmark, hvor et fuldskabsorienteret alkoholforbrug er statusgivende (Järvinen & Gundelach, 2007), deltage i ungdomslivet uden at drikke alkohol? Hvem er de unge, som vælger det fra, og hvad betyder fravalget for deres deltagelse i festlivet, sociale relationer og ungdomsliv? I dette kapitel vil vi stille skarpt på de unge, som afholder sig fra at drikke alkohol. I Danmark udgør gruppen af unge, som afholder sig fra at drikke alkohol mellem 2-10 %, afhængig af definitionen på afholdenhed (Iburg et al. 2016). Det er en meget lille andel i forhold til andre lande som USA og en række sydeuropæiske lande.

I vores spørgeskemaundersøgelse med unge født mellem 1988 og 1991, som har deltaget i 2008 og 2015, finder vi, at 37 personer siger, at de aldrig har drukket alkohol og 38 personer oplyser, at de aldrig har drukket sig fulde¹. Der er altså tale om 4 % af det samlede sample af unge voksne i vores 2015-undersøgelse, som siger at de har afholdt sig fra at drikke fuldskabsorienteret i løbet af deres ungdom, og som vi derfor i mangel af bedre har valgt at kalde de ikke-fuldskabsorienterede unge.

I dette kapitel undersøger vi, hvad der kendetegner denne lille gruppe. Hvorfor drikker de sig ikke fulde, og hvilke konsekvenser har det for dem i forhold til at tage del i ungdomslivet, hvor alkohol er et centralt samlingspunkt? Kapitlet anvender dels spørgeskemadata til at belyse, om de 4 % skiller sig ud i forhold til deres baggrund, venner og festaktiviteter. Dels bygger det på analyser af kvalitative interviews med ni unge voksne, der alle er blevet samlet ud fra deres besvarelser i forløbsundersøgelsen, hvor de enten har angivet, at de aldrig har drukket alkohol eller aldrig har drukket sig fulde og på baggrund af, at de har angivet at vi må kontakte dem med henblik på interviews. Flest kvinder (otte ud af ni) deltog, dels fordi flere kvinder havde oplyst, at vi måtte kontakte dem og dels fordi, det var vanskeligt at få fat på mændene.

De ni unge blev telefoninterviewet i cirka en time med udgangspunkt i, hvordan de har oplevet et ungdomsliv uden at tage del i det fuldskabsorienterede alkoholforbrug². Herunder, hvordan de har fastholdt ikke at drikke eller drikke i meget begrænset omfang i fuldskabsorienterede

¹ Vi har foretaget en række statistiske sammenligninger af de to grupper i forhold til udvalgte variable (deltagelse i festlivet, holdninger til at feste og drikke alkohol, familieliv og venner) og fundet, at de to grupper af unge er meget lig hinanden. Den kvalitative forskel på 'ikke at drikke alkohol' og 'aldrig at have drukket sig fuld' kan vi således ikke se tydeligt i spørgeskemaundersøgelsen, hvorfor vi mener det er forsvarligt at slå dem sammen til en gruppe, som vi kalder de ikke-fuldskabsorienterede unge. Vi har desuden brugt paneldatastrukturen til at tage højde for inkonsistente svar.

² Interviewguiden var semi-struktureret og inddelt i temaerne: *første møde med alkohol, folkeskole, ungdomsuddannelse, forældre og opdragelse, sociale relationer, kontrol og risikopfattelser, og udvikling i forhold til alkohol.*

sammenhænge, som på gymnasier og andre ungdomsuddannelser. Og hvilke konsekvenser det har haft, at de ikke har drukket fuldskabsorienteret i forhold til venskaber og andre sociale relationer. Derudover har vi interviewet dem om, hvordan de her i midten af 20'erne forholder sig til alkohol blandt andet i forhold til, hvordan deres venner og kærester drikker i dag.

Baggrund

I Danmark er unges brug af alkohol efterhånden velbelyst, men forskningen har i vid udstrækning fokuseret på det fuldskabsorienterede forbrug, hvilket ikke mindst skyldes, at danske unge fortsat er dem, som drikker mest alkohol sammenlignet med unge i andre europæiske lande. Gruppen af unge, som ikke drikker, eller som drikker alkohol i meget begrænset omfang, har således fået mindre opmærksomhed. Internationalt har en række forskellige undersøgelser imidlertid peget på, at andelen af unge, som afstår fra at drikke alkohol og især at drikke fuldskabsorienteret, er stigende. Undersøgelser fra USA peger således på, at andelen af unge, som drikker alkohol (blandt 13-14-årige), er faldet fra 54 % i 1991 til 24 % i 2012 (Johnston et al., 2013). På samme måde i England er andelen af 10-15-årige, som har drukket alkohol, faldet fra 61 % i 2003 til 45 % i 2010 (Office of National Statistics, 2013). Tilsvarende peger ESPAD undersøgelserne på en faldende andel af unge 15-årige, som drikker i både Sverige, Finland, Island, Norge og Rusland. Men selvom andelen af afholdende unge stiger, har det ikke ændret ved, at dem, som drikker, fortsat drikker store mængder af alkohol (Fuller et al., 2012; Hibell et al., 2017). I Danmark ser vi samme udvikling. Andelen af unge, som starter med at drikke alkohol i 15 års alderen, er faldet fra 98 % til 92% siden 1999 og frem til i dag (Iburg et al. 2016). Andelen af unge, som drikker fuldskabsorienteret i 15 års alderen (5 eller flere genstande ved samme lejlighed), er også faldet siden 1999, men har ligget stabilt siden 2011 (ibid.). Danske unge drikker fortsat også meget alkohol, når de drikker – faktisk drikker de dobbelt så meget alkohol (6,2 genstande) som andre europæiske unge (3,1 genstande) i løbet af en aften (Hibell et al. 2017). Undersøgelser fra 2010 til 2013 viser dog en stigning i andelen af 16-24-årige, som ikke drikker alkohol ugentligt og en stigning i andelen af kvinder, som ikke har drukket alkohol det seneste år (fra ca. 8 til 11 %) (Alkohol statistisk, 2015).

Flere studier har vist, at kvinder generelt set er mere afholdende end mænd (Pattenden et al., 2008), samt at sandsynligheden for ikke at drikke alkohol stiger med alderen (Pattenden et al. 2008; Labouvie, 1996; Gilhooly, 2005; Hogan & O'Loughlin, 2014). Årsagerne til ikke at drikke alkohol har også været undersøgt, og der peges på en række forskellige forhold relateret til livstilsvalg (fx religion, personlige værdier), samt at afholdende unge forbinder alkohol med noget negativt (Huang et al., 2011; Epler et al., 2009). Kvalitative studier har set på, hvordan unge, som ikke drikker, kan modstå og ikke mindst fastholde en identitet, når socialiteten er bygget op omkring fester med et højt alkoholindtag (Herring et al., 2014; Piacentini & Banister, 2006; Conroy & de Visser, 2014; Parder & Vihalemm, 2015; Nairn et al., 2006). I lande, hvor unge har et alkoholforbrug meget lig det danske, viser det sig, at unge som ikke drikker, udarbejder forskellige strategier for at håndtere forventningen om, at man drikker fuldskabsorienteret i sociale sammenhænge. Disse strategier kan bestå i at opføre sig som drikkende eller fuld til fester, eller at sige pænt nej tak, men så oftest afkræves en begrundelse, hvoraf kun bestemte er legitime og dermed acceptable (fx 'køre bil', 'dyrke sport', 'leve sundt' eller religion). Alternative muligheder er

at indtage særlige sociale roller – typisk den ansvarlige – der passer på de andre, når de bliver for fulde.

I de følgende analyser vil vi først belyse, hvad der kendetegner unge, som ikke følger normen med at drikke fuldskabsorienteret i overgangen til voksenlivet, og hvilke personlige argumenter de har for deres fravalg. Religion har en betydning, men mere overraskende finder vi også, at spørgsmålet om kontroltab spiller en central rolle. Vi viser, hvor vanskeligt og udfordrende det er for nogle af de unge, som ikke drikker fuldskabsorienteret, at tage del i festlivet, idet de føler sig mærkelige og anderledes, og må indtage bestemte roller for overhovedet at kunne være til stede til festerne. Vi viser, hvor svært det er at fastholde en identitet som én, der ikke drikker sig fuld, og at det har konsekvenser for deres muligheder for at etablere venskaber og være en del af ungdomslivet. Til sidst belyser vi, hvordan en identitet som afholdende bliver nemmere i løbet af 20'erne, netop fordi flere af de drikkende unge voksne reducerer deres fuldskabsorienterede brug af alkohol (kaldt 'maturing out', se de tre første kapitler i denne udgivelse).

Hvem er de unge, som ikke drikker sig fulde?

Som det fremgår af tabel 1, adskiller de ikke-fuldskabsorienterede sig væsentlig fra andre unge i midten af 20'erne, idet langt over flertallet har drukket sig fulde mere end 6 gange inden for de sidste 12 måneder, herunder især en større gruppe af mænd (29 %), som har drukket sig fulde +20 gange. Fuldskab udgør altså fortsat en væsentlig del af de fleste unge voksnes liv i midten af 20'erne, særligt hvis man er studerende, som det også fremgår af tabel 2.

Tabel 1. De unge voksnes fuldskabserfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter køn. Procent.

	Kvinder	Mænd	Total
Alkoholforbrug sidste 12 måneder			
<i>Aldrig drukket sig fuld</i>	5,2	3,1	4,3
<i>Været fuld op til 5 gange de sidste 12 måneder</i>	44,9	29,2	38,0
<i>Været fuld 6-19 gange de sidste 12 måneder</i>	33,9	38,5	36,0
<i>Været fuld 20 gange eller mere de sidste 12 måneder</i>	15,9	29,2	21,8
Antal	979	784	1763

Kønsfordelingen: $\chi^2(3)=70,83; p<0.001$

Tabel 2. De unge voksnes fuldskabserfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter primær beskæftigelse. Procent.

	Aldrig drukket sig fuld	Fuld max 5 gange	Fuld 6-19 gange	Fuld 20+ gange	Total
Primær beskæftigelse					
<i>Studerende</i>	42,7	38,7	55,2	57,1	48,8
<i>I arbejde</i>	29,3	45,6	38,3	35,8	40,2
<i>Barsel/forældreorlov</i>	22,7	9,0	6,3	7,0	8,2
<i>Uden beskæftigelse</i>	5,3	6,7	0,2	0,0	2,8
Antal	75	669	634	385	1763

chi(9)=122,19; p<0.001

Blandt dem, som har drukket sig fulde +20 gange, er over halvdelen (57%) således studerende¹, hvorimod hyppig fuldskab er mindre udbredt blandt unge voksne, som er i arbejde. Blandt de ikke-fuldskabsorienterede unge voksne er der også mange studerende, men en uforholdsmæssig stor andel af denne gruppe er også på barsel eller forældreorlov i 2015 (23 %) set i forhold til hele samplet (8 %).

De ni interviewede unge voksne, som er udtrukket blandt de 4 % ikke-fuldskabsorienterede unge, repræsenterer tre af beskæftigelseskategoriene. To er i gang med en uddannelse, en er på barsel, og de øvrige er i beskæftigelse. De fleste har gået i gymnasiet (en har ikke, og en anden har ikke afsluttet), og to er gift og har børn. De bor forskellige steder i landet - fire bor i en storby, fire bor i en lidt større byer, og én bor på landet). På tidspunktet for interviewene er de alle mellem 26 og 28 år gamle, og i det følgende ser vi også på deres begrundelser for ikke at drikke fuldskabsorienteret.

At fravælge den fuldskabsorienterede ungdomskultur

De ni ikke-fuldskabsorienterede unge har mange forskellige begrundelser for ikke at tage del i en fuldskabsorienteret ungdomskultur, hvilket afspejler, at de har forskellige erfaringer med at drikke alkohol. Alle ni har på et tidspunkt smagt alkohol, og for enkelte af dem er deres erfaring med alkohol begrænset til det. Andre har drukket lidt mere alkohol op gennem teenageårene og i løbet af 20'erne, men de mener ikke, at de nogensinde har været fulde. Og netop blandt disse unge voksne er dette valg om ikke at drikke sig fuld et bevidst valg, de træffer i starten af gymnasiet, hvor fester og alkohol får en central rolle for den måde, man er sammen med vennerne på.

Men jeg vil så også sige, når mine venner begyndte at drikke, da vi kom i gymnasiet, fordi mange af os endte jo på det samme gymnasie, der kunne jeg bare se, at de ting de gjorde og de ting, de udsætte sig selv for og udstillede sig, det var ikke noget, jeg havde lyst til. Det var ikke fordi, jeg ikke måtte, det var fordi, jeg tænkte, det har jeg ikke lyst til det der (Anya).

¹ Cirka halvdelen af de unge voksne er under uddannelse i 2015, og ud af disse er 57 % i gang med en lang videregående uddannelse.

Men der har været to ting, der har stoppet mig. Og den ene ting er, at jeg ikke bryder mig om ikke at have kontrol. Jeg kan godt lide at have kontrol over tingene, og jeg kan også godt lide at være i godt humør, men så når jeg kan fornemme, at nu begynder grænsen at komme, så er jeg stoppet, fordi jeg kan godt lide at vide, hvad jeg laver. Og den anden ting er også, at jeg har nogen kristne grunde, der gør, at jeg ikke har drukket helt så meget (Lene)

Jamen jeg tror også, det er det, jeg har hørt fra nogen af dem, der har været så fulde, "ej hvad lavede jeg den aften, gud jeg kan slet ikke huske det," og jeg tænker, hvorfor vil man nogensinde sætte sig i den situation. Det kan jeg simpelthen ikke forstå (Mette).

Begrundelser for ikke at drikke alkohol eller ikke at drikke fuldskabsorienteret spænder meget bredt – lige fra ikke at kunne lide smagen/ikke have lyst, over sundhedshensyn til et spørgsmål om religion og frygten for at miste kontrollen. Det er begrundelser, som vi genfinder i den internationale litteratur (Huang et al., 2011; Epler et al., 2009) og forskelle, som også ses tydeligt i vores kvantitative materiale.

I tabel 3 ser vi på, hvor central en rolle religion har blandt danske unge i forhold til at forklare, at de afholder sig fra at drikke alkohol. Vi anvender oplysninger fra spørgeskemaet i 2008, hvor de unge blev spurgt om, de har fået en protestantisk, katolsk, muslimsk, buddhistisk eller anden religiøs opdragelse.

Tabel 3. De unge voksnes fuldskaberfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter angivelse af religiøs opdragelse i 2008. Procent.

	Aldrig drukket sig fuld	Fuld max 5 gange	Fuld 6-19 gange	Fuld 20+ gange	Total
Religiøs opdragelse angivet i 2008					
<i>Protestantisk opdragelse</i>	50,7	68,6	68,9	64,2	67,0
<i>Anden religiøs opdragelse*</i>	36,0	6,1	3,0	1,6	5,3
<i>Ingen religiøs opdragelse</i>	6,7	23,2	24,8	31,9	25,0
<i>Ved ikke/fejludfyldt/ubesvaret</i>	6,7	2,1	3,3	2,3	2,8
Antal	75	669	634	385	1763

$\chi^2(9)=180,11; p<0.001$

*indbefatter katolsk, jødisk, buddhistisk, muslimsk og anden religiøs opdragelse

På trods af at spørgsmålet ikke indfanger, hvorvidt de unge voksne selv er religiøse, kan vi se tydelige forskelle i deres drikkemønstre. Blandt de ikke-fuldskabsorienterede unge er over en tredjedel opdraget i en anden religion end protestantisme, hvilket for de øvrige tre drikkegrupper er under 10 %. Mest bemærkelsesværdigt er det, at kun 7 % af de ikke-fuldskabsorienterede unge svarer, at de ingen religiøs opdragelse har fået, i modsætning til 32 % blandt unge voksne, som drikker sig fulde 20 gange eller mere.

På grænsen mellem kontrol og kontroltab

I samtlige interviews finder vi, at de ikke-fuldskabsorienterede unge ikke bryder sig om tanken at miste kontrollen, fordi man drikker (for meget). Og hvis vi ser på svarene fra spørgeskemaundersøgelsen, får vi bekræftet, at de ikke-fuldskabsorienterede unge er dem, som er mest bekymret for at miste kontrollen set i forhold til andre unge voksne.

Tabel 4. De unge voksnes fuldskaberfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter bekymring forbundet med at drikke alkohol i 2015. Procent.

	Aldrig drukket sig fuld	Fuld max 5 gange	Fuld 6-19 gange	Fuld 20+ gange	Total
Bange for at miste kontrollen					
<i>I høj grad</i>	64,8	22,6	18,1	14	20,8
<i>I nogen grad</i>	11,3	31,4	31,7	28,8	30,1
<i>I ringe grad</i>	7	25,7	28,5	33,8	27,8
<i>Slet ikke</i>	16,9	20,2	21,6	23,4	21,3
Antal	71	668	634	385	1758

chi(9)=109,09, p<0.001

I tabel 4 ses det således, at over halvdelen (65 %) af de ikke-fuldskabsorienterede unge voksne er bekymret for at miste kontrollen, hvis de drikker alkohol, hvilket står i stærk kontrast til de unge, som hyppigt drikker sig fulde (+ 20 gange), hvor kun 14 % siger, at de i høj grad er bekymrede.

På baggrund af de kvalitative interviews kan vi se, at bekymringen for at miste kontrollen bliver kædet sammen med frygten for at begå handlinger, de fortryder, og med utrygheden forbundet med at drikke så meget, at man mister "herredømmet over sig selv" (Lene), eller at man "ikke ved, hvor grænsen går" (Jasmin):

Det farlige i det [alkohol] er som sagt, at man kan indtage så meget, at man ikke ved, hvad man gør i form af måske, ja det er også ekstremt, men i form af, at man kunne være sammen med nogen, man ikke ønsker at være sammen med eller gøre ting eller kan ikke huske ting, forstået på den måde, at det kan godt blive misbrugt af andre folk, så et eller andet sted der har jeg det sådan lidt, "drik så længe du ved, hvad du laver, så du kan stå til ansvar for de handlinger ellers hold dig væk fra det, hvis du ikke kan styre det". Så det synes jeg er meget, især for unge, meget unge, de ved jo ikke, hvor grænsen går, og de ved jo ikke, hvornår de skal stoppe, og så på et eller andet tidspunkt er det måske a little too late (Jasmin).

For de ikke-fuldskabsorienterede unge er det således helt tydeligt, at det at drikke alkohol bliver forbundet med at miste kontrollen, og at kontroltabet associeres med risiko, pinagtighed eller fordømmelse, som man ikke har lyst til at udsætte sig selv for. Ingen af dem ønsker at stå i en situation, hvor de ikke kan tage ansvar for deres handlinger, og dermed gøre ting, som de ikke ville gøre i ædru tilstand. Eller sagt på en anden måde, ingen af dem har lyst til at kaste sig ud i en proces med at lære at indtage store mængder af alkohol og på den måde eksperimentere med tabet af kontrol (Østergaard 2009).

For nogle af interviewpersonerne viser det sig også, at det er en specifik begivenhed eller episode, som betyder, at de i teenageårene ikke går i gang med den proces, det er "at lære at blive en alkoholbruger", ligesom flertallet af deres jævnaldrene. For Mette betød hendes mors død, at hun ikke havde lyst til at feste og drikke sammen med vennerne i starten af gymnasiet, og på den måde kom hun aldrig helt til at se, hvad pointen var med at drikke sig fuld. For Martin betød en psykisk sygdom, at han heller ikke var klar til at tage del i den fuldskabsorienterede ungdomskultur på det tidspunkt, hvor vennerne begyndte, og han var derfor, som han sagde "gået glip af den uddannelse, nej opdragelse (lille grin)" På samme måde resulterede en operation og tilhørende medicin i, at Karina ikke startede med at drikke alkohol på det tidspunkt, hvor hendes venner startede:

Jeg tænker bare, de første par år hvor man normalt udforsker det sammen med vennerne, og hvis man springer det over, så er det måske også, så har man måske ikke fundet det spændende. Og hvis man ikke har det spændende, så udforsker man det måske ikke ret meget alene (Karina).

Kan man feste, når man ikke drikker sig fuld?

Fester og byture er et centralt omdrejningspunkt i ungdomslivet for de unges sociale netværk, identitet og ikke mindst i forhold til "at lære at blive en alkoholbruger" (Østergaard & Demant 2007; Østergaard 2009). Ved at drikke alkohol til festerne markeres det, at man tager del i fællesskabet og er sammen på en anderledes måde. Det er således vanskeligt at deltage i festlivet uden at drikke alkohol, da man så siger nej til det fællesskab, som skabes omkring at drikke alkohol, ofte på en fuldskabsorienteret måde. Det er derfor ikke overraskende, at vi finder, at de ikke-fuldskabsorienterede unge voksne sjældent går i byen eller til privatfester. I tabel 5 kan vi se, at ingen af dem går i byen mindst 1 gang om ugen, hvilket står i stærk kontrast til de fuldskabsorienterede unge, hvor 42 % af dem går i byen ugentligt. Næsten trejerdedele angiver, at de aldrig går i byen, mens dette stort set ikke er tilfældet for unge, som hyppigt drikker sig fulde.

Tabel 5. De unge voksnes fuldskaberfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter de unges hyppighed i byture i 2015. Procent.

	Aldrig drukket sig fuld	Fuld max 5 gange	Fuld 6-19 gange	Fuld 20+ gange	Total
Hyppighed i byen i 2015					
<i>Mindst 1 gang om ugen</i>	0	1,4	8,5	41,8	12,7
<i>1 gang hver anden uge</i>	2,7	7	31,9	39,2	22,8
<i>Sjældnere end 1 gang hver anden uge</i>	26,7	72,4	57,1	18,4	53,1
<i>Aldrig</i>	70,7	19,3	2,5	0,5	11,3
Antal	75	669	634	385	1763

$\chi^2(9)=996,23$ $p<0,001$

Spørgsmålet er imidlertid, om det samme gjorde sig gældende, da de ikke-fuldskabsorienterede var yngre. Har de aldrig gået i byen? For at vurdere dette kombinerer vi oplysninger om, hvor tit de unge går i byen fra 2015 med de samme oplysninger fra 2008. Vi konstruerer således fire grupper. De unge som a) gik lige hyppigt i byen i 2008 og 2015, b) går mere i byen i 2015 end i 2008 c) går mindre i byen i 2015 end i 2008 d) aldrig har gået i byen.

Tabel 6. De unge voksnes fuldskaberfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter udviklingsmønstre i hyppighed i byture fra 2008 til 2015. Procent.

	Aldrig drukket sig fuld	Fuld max 5 gange	Fuld 6-19 gange	Fuld 20+ gange	Total
Har gået lige hyppigt i byen i 2008 og 2015	6,7	30,0	36,0	42,9	34,0
Går mere i byen i 2015 end i 2008	17,3	8,4	11,2	25,5	13,5
Går mindre i byen i 2015 end i 2008	20,0	57,4	52,8	31,7	48,6
Har aldrig gået i byen	56,0	4,2	0,0	0,0	4,0
Antal	75	669	634	385	1763

chi(9)=686,49, p<0.001

Tabel 6 viser, at over halvdelen (56 %) af de ikke-fuldskabsorienterede unge både i 2008 og 2015 har svaret, at de aldrig har gået i byen. Det står i skarp kontrast til de tre øvrige drikkegrupper, især gruppen af unge, som har drukket sig fulde +20 gange indenfor det sidste år, hvor en fjerdedel går mere i byen i 2015 end i 2008. Unge voksne, som sjældnere drikker sig fulde, går dog mindre i byen i midten af 20'erne, og det passer godt med, hvad der generelt set er kendetegnende for den alder, idet tæt på halvdelen af de unge (uanset drikkemønster) går mindre i byen i 2015. Det er dog også værd at bemærke, at 17 % af de ikke-fuldskabsdrikkende unge voksne går mere i byen i 2015 end i 2008, samt at ikke alle unge, som ikke drikker sig fulde, har afholdt sig fra at gå i byen tidligere.

Som vi skal belyse i det følgende, har enkelte af de ikke-fuldskabsorienterede unge, vi interviewede, da også været en del af festmiljøet, men det har ikke været uden omkostninger.

”Er du helt normal?”

For flere af interviewpersonerne har fravalget af at drikke (meget) alkohol til festerne (på gymnasiet, privat eller i byen) haft den konsekvens, at de har følt sig anderledes, mærkelige og udenfor fællesskabet. Lene fortæller her, hvor svært det har været, især hvis hun var til fest med nogen, som ikke rigtig kendte hende:

Jeg tror, det var mere det der med, at folk havde svært ved at forstå, at man ikke drak, fordi det gør alle jo. Når man så kun var sammen med klassen, så kunne man sige, at det gad jeg ikke, og så kunne alle acceptere det, og "nåh ja du er hende der

den kristne, der ikke drikker" (lille grin). Det var fint nok, det kunne jeg godt. Men mere til de der store arrangementer, man var ikke helt så oppe at køre som de andre, så man skulle mere, måske følte jeg, at jeg skulle være en anden, end jeg lige var, når jeg var sådan nogen steder [...] jeg følte, at jeg skulle være anderledes, end jeg var [...]Nogen af dem, jeg har arbejdet sammen med der i gymnasiet, som ikke var vant til, at jeg ikke drak så meget nødvendigvis, før de lærte mig at kende. Det syntes jeg godt, det kunne være ubehagelig at være den, der sidder og siger "det er sødt af dig, du køber mig en drink, men jeg vil faktisk ikke have mere?" Og så få et par øjne, der siger "er du helt normal?" Sådan (Lene).

Denne følelse af at være anderledes hænger faktisk ved – uanset om Lene er sammen med klassekammeraterne eller nogen, hun ikke kender. For som festen skrider frem, og de andre bliver mere og mere fulde, oplever hun at blive ignoreret og overset:

Jeg synes, folk har respekt for det, hvis de ikke selv har nået at drikke sig fulde. Hvis folk selv har nået at blive fulde, så synes jeg, man har fået den der, så bliver man uinteressant, og så gider de ikke nødvendigvis snakke så meget med en, og så er det de andre, der drikker, der er mere interessante, og det giver jo en følelse af at være udenfor og en følelse af at være mærkelig, fordi man ikke har lyst til at drikke. En følelse af at være anderledes kan man vel også sige (Lene).

Isabella beskriver samme oplevelse af, at klassekammeraterne i gymnasiet har haft svært ved at forstå hendes valg af ikke at drikke alkohol, og at hun i den sammenhæng måtte finde på alle mulige undskyldninger til festerne.

Ja altså, jeg havde taget med til privatfester en del og så, hvor det egentlig havde gået fint nok, hvor jeg ikke havde drukket overhovedet, fordi jeg begyndte at indse, at det bare ikke var for mig og var begyndt at fortælle folk, at jeg drikker ikke. Og så havde jeg alle mulige dårlige undskyldninger, fra at jeg ikke kunne tåle det til at jeg ikke havde lyst, fordi folk de spørger meget ikke, og synes det er mærkeligt, når man ikke drikker (Isabella).

Både Isabella og Helle oplever, at begrundelsen 'jeg drikker ikke alkohol' ikke i sig selv er legitim, men tværtimod ofte bliver mødt af modsvar som: "ej kom nu, tag dog noget at drikke" og "ej jeg tror, du kunne være helt vild sjov, hvis du var fuld" (Helle). De fuldskabsorienterede unge har i teenageårene således meget svært ved at acceptere og forstå, at nogen som Isabella og Helle kan vælge den fuldskabsorienterede drikkestil fra, og for de to piger betyder det, at når de deltager i festlivet, føler de sig meget anderledes, mærkelige og udenfor fællesskabet. De samme oplevelser har Mette, og da hun bliver træt af konstant at blive konfronteret med spørgsmålet 'hvorfor drikker du ikke,' beslutter hun sig for at skjule, at hun ikke drikker alkohol til festerne.

Jeg har da oplevet flere gange, at folk er kommet hen og sagt "har du ikke noget at drikke, jamen du skal da have noget at drikke, hvad skal du have?" Hvor det er sådan lidt, arg det behøver jeg ikke. Så har jeg altid tænkt, at så er det nemmere at købe

enten en drink eller en sodavand, som man kan stå med, så man har et eller andet i koppen, og den kan jo godt holde rigtig, rigtig længe, fordi så kommer der ikke sådan nogen kommentarer (Mette).

Men både presset i forhold til at drikke alkohol og oplevelsen af, hvordan de fuldskabsorienterede unge skejer ud til festerne, får Mette til på et tidspunkt at tvivle på sin beslutning om ikke at drikke fuldskabsorienteret.

"Der har også været de der afslutningsfester og sådan noget, hvor der også kom folk hen og sagde "du skal også have en drink," og jeg tænkte, "argh jeg har egentlig ikke lyst," men jeg føler mig også lidt udenfor, når jeg ikke gør det [...] Altså jeg tænkte, at når nu det var noget, der var så mange, der gik op i, at der var noget stort, jeg havde misset på et punkt eller sådan noget. Og så den der følelse "årh det er så fedt at være fuld", det ved jeg ikke, om de har sagt, men det gjorde, at de kunne slappe mere af og have det sjovt. Der har jeg nogen gange tænkt, har jeg så aldrig prøvet at have det helt så sjovt, som de har haft det. Og jeg var sådan, jo mere jeg har tænkt over det, så har jeg tænkt, "jo det har jeg nok haft, jeg har bare haft det på nogen andre punkter." Nogen punkter jeg jo selv aktivt har valgt til, hvor at jeg nogen gange har fornemmelsen af, at der er nogen, som har følt sig presset ud i at drikke (Mette).

Følelsen af at stå udenfor fik Isabella til i en periode at prøve at drikke mere, end hun egentlig ville, dog måtte hun hurtigt erkende, at "jeg har ikke kunnet følge med på så meget, som de andre drikker, og det var også sådan en situation, hvor det var mere gruppepres" (Isabella).

Det er dog ikke alle de ikke-fuldskabsorienterede unge, der har følt, at fravalget af alkohol har haft en stigmatiserende og negativ påvirkning på deres sociale liv. Dana har oplevet, at hendes argument om, at hun ikke drikker grundet, at det er sundhedsskadeligt, er blevet accepteret, og at hun har kunnet modstå det sociale pres for at drikke:

Så hvis en person kommer hen til mig og siger "hvorfor drikker du ikke?" Så fortæller jeg også, at det er fordi det er sundhedsskadeligt, og at jeg ikke drikker, fordi jeg tænker på mit helbred. Så jeg siger det direkte, når det er, jeg føler ikke et pres. Så der er nogen, der har spurgt, og der har jeg sagt det direkte, at sundheden er vigtig (Dana).

I det følgende skal vi belyse, hvilke andre strategier de ikke-fuldskabsorienterede unge har benyttet sig af, hvis de har taget del i det fuldskabsorienterede festliv, men ikke ønsket at drikke alkohol på samme måde som deres jævnaldrene.

"Jeg kan godt være sjov"

Som ikke-fuldskabsorienteret føler mange af de unge, at de bliver opfattet som kedelige, også selvom Karina siger: *"der er ikke nogen, der decideret har fortalt mig, at jeg var kedelig, jeg tror,*

jeg selv har sat mig i bås af, at de andre syntes, jeg var kedelig." Det er en opfattelse, som konstrueres i modsætning til, at fulde unge bliver opfattet som sjove og festlige. Eller som Helle og Karina siger: "[...] jeg ville ikke være kedelig så jeg prøvede at vise, at jeg kan godt være sjov, og jeg kan godt være sådan her og sådan her, uden at jeg drikker alkohol" (Helle): "Jeg er med i byen og kan også godt te mig åndssvagt, men jeg drikker bare ikke alkohol" (Karina).

Hvis de ikke-fuldskabsorienterede skal inkluderes i fællesskabet til festen, skal de altså demonstrere, at de kan være ligeså sjove og ligeså vilde som dem, der drikker. De skal således opføre sig på en fuldskabsorienteret måde, selvom de ikke har drukket alkohol:

Jeg er næsten på lige fod med alle andre, og jeg er nok typen, der kan komme op og køre uden. Der er også nogen gange nogen, der siger altså "Anya har du drukket?" "Nej det har jeg ikke (Anya).

En anden måde at blive inkluderet på er at tage rollen som den ansvarlige. Det kan ske, fordi man ikke kan lade være, når man ser sine venner udsætte sig selv for diverse risici. Som Anya siger, er det noget, man påtager sig "ubevidst", fordi man er bekymret for sine venners ve og vel. Eller det kan også skyldes en gensidig forventning - "det ligger i luften" (Isabella), at man får karakter af at være "mor-agtig" (Karina), så vennerne kan drikke mere risikofyldt, men fortsat komme sikkert hjem fra byturen. Derfor kan rollen som den ansvarfulde opfattes som krævende, især i forbindelse med byture, hvor det kan være vanskeligt at holde styr på vennerne.

Fællesskaber uden alkohol – hvem er man venner med?

Et tema, som kommer op under interviewene, er, hvordan og hvilke fællesskaber man opbygger, når man ikke kan tale om festen i weekenden og hvor fuld man var. Helle fortæller:

Jo jeg tror lidt, jeg syntes det var en udfordring især i starten, fordi de andre de havde alkoholen til at binde dem sammen på en eller anden måde, så havde de et eller andet, så "ja vi skal være pisse fulde" og "oh yeah vildt der i lørdags" eller "wauw du var mega fuld." Og så sad man der, og man havde ikke helt, der synes jeg det tog længere tid at komme ind i fællesskaberne, fordi man manglede det fælles tredje. Det tænkte jeg meget over i gymnasiet, man skulle kæmpe mere for at finde noget andet, man så kunne tænke "hov det her kan vi have fælles, og det her kan vi bygge noget på," hvor de andre helt fra starten havde alkoholen, og sådan tror jeg også, jeg følte på læreruddannelsen (Helle).

Alkohol beskrives her som det fælles tredje, man kan starte med at bygge venskabet op på baggrund af, og fravalget betyder så, at man må kæmpe ekstra hårdt for at finde noget andet at have tilfælles. For Lene bliver alkoholen erstattet af brætspil og kristne fællesskaber, hvorimod Mette har søgt mod andre unge, der som hende selv går mindre op i at drikke alkohol. På samme måde søger Dana fællesskaber, som adskiller sig fra den dominerende alkoholkultur: "Fordi jeg tænker meget på sundhed, og derfor mine venner, de er også sådan nogen typer, der træner, så

de passer også på sundheden, så jeg omgås ikke sådan et miljø. Når jeg siger miljø, mine venner de drikker heller ikke rigtig.”

På baggrund af spørgeskemaundersøgelsen kan vi se, at unge, som ikke drikker sig fulde, både har færre nære venner, er mindre sammen med deres venner og har færre venner, som drikker sig fulde (ikke vist som tabel). Antal nære venner fremgår af tabel 7, hvor vi kan se, at 22 % af de ikke-fuldskabsorienterede unge voksne har max to nære venner, hvilket kun er tilfældet for 6 % af de hyppigst fulde unge voksne. Omvendt svarer 85 % af de meget fuldskabsorienterede unge, at de har 4 eller flere venner – et tal, som langt overstiger, hvad der generelt gør sig gældende for unge i midten 20erne, hvor cirka trefjerdedele har 4 eller flere nære venner. Der er også en større andel (13 %) af de ikke-fuldskabsorienterede unge voksne, der sjældent bruger tid på at være sammen med deres venner, hvilket stort set ikke gælder for unge, der ofte drikker sig fulde (1%) (tabel ikke vist)

Tabel 7. De unge voksnes fuldskaberfaring de sidste 12 måneder, fordelt efter hvor mange nære venner de har, 2015. Procent

	Aldrig drukket sig fuld	Fuld max 5 gange	Fuld 6-19 gange	Fuld 20+ gange	Total
Antal nære venner					
<i>Max 2 venner</i>	21,6	19,7	7,3	5,7	12,2
<i>3 venner</i>	17,6	19,8	13,4	8,9	15
<i>4 eller flere venner</i>	60,8	60,5	79,3	85,4	72,7
Antal	74	666	633	384	1757

chi(6)=110,15; p<0,001

Alkoholens rolle i voksenlivet

Jeg tror, jeg nyder mine venners selskab mere nu, når der er alkohol til stede, men jeg tror også, det er mere fordi, at de er blevet ældre og mere modne og derfor ikke drikker, så de er helt henne i hampen - de drikker, så de har det sjovt. Det er nok mere det, der gør, at jeg har det sjovt i dag. De drikker det, fordi de nyder det og drikker ikke bare for at drikke (Anya).

For de fleste ikke-fuldskabsorienterede unge har teenageårene været en svær periode at navigere i, fordi det omfangsrige alkoholindtag har fyldt så meget i de fleste sociale sammenhænge. I 20erne ændrer dette sig imidlertid mest fordi, som Anya beskriver i citatet ovenfor, at de fleste nu drikker på en anderledes måde. De drikker nu også for nydelsens skyld – og ikke kun for at blive fulde. Når alkoholens symbolske betydning ændres på denne måde, oplever de ikke-fuldskabsorienterede unge, at de bedre kan indgå i fællesskaber med alkohol til stede.

Oplevelsen af at stå udenfor fællesskabet og føle sig anderledes forsvinder også for Isabella og delvist for Karina:

Fordi jeg tror der i starten, da jeg var ung, der følte jeg nok, at jeg var forkert, fordi jeg ikke drak, altså at jeg var mærkelig, hvor nu bestemmer jeg det jo egentlig selv og har mere accepteret det selv, hvor tidligere der kunne jeg ikke finde ud af det (Karina).

Jeg tror, alle folk render rundt med den der fornemmelse af, at man gerne vil passe ind. Og der er da tider, hvor jeg bare har tænkt, hvorfor kan jeg ikke bare have det ligesom alle de andre og have det sjovt, så det har jeg da ærgret mig over. Men det er ikke noget, der plager mig nu (Isabella).

Voksenlivet betyder alt andet lige en større accept af sig selv og sine valg, også i forhold til alkohol, omend Karina nogen gange bliver ærgerlig over, at hun ikke som andre unge voksne (inklusiv hendes mand) kan nyde alkohol: "Jeg tænker, når det var sådan en lille ting, som at min mand synes, det kunne være hyggeligt at nyde et glas rødvin, så vil jeg også gerne kunne det, men det er bare altså, det har han accepteret nu [...] men altså ja, jeg går glip af noget, en del af det, der er normalt." Følelsen af ikke at være helt som andre unge voksne (altså normal) plager altså fortsat Karina ved særlige lejligheder, fordi hun ikke kan nyde et glas vin for hyggens skyld, da hun fortsat ikke bryder sig om smagen af alkohol. I modsætning til Karina er der en del af de andre ikke-fuldskabsorienterede, der får et andet forhold til alkohol i løbet af 20'erne og begynder at drikke det på en nydelsesorienteret måde i selskab med deres venner.

Ja det ved jeg ikke, måske var det lidt efter, jeg var færdig med gymnasiet og så til fester, der syntes jeg, det handlede om at drikke for at være fuld, og der syntes jeg ikke, det var sjovt at drikke, men så efter gymnasiet der kom jeg oftere steder, hvor man drak alkohol, fordi det smagte godt, og så tror jeg, jeg begyndte at synes, jo det smager da egentlig også meget godt. Det er ikke fordi, at jeg har taget et valg om, at nu vil jeg drikke alkohol. Måske har det været, fordi det har været mere naturligt for mig at drikke mere alkohol, fordi det var nogle mere rolige omstændigheder (Helle).

Altså man kan sige, vi drikker tit sammen, både familie og venner kan vi godt finde på at drikke en øl eller to sammen eller drikke et glas rødvin eller hvidvin til maden. Det gør vi ret tit, når vi er sammen. Men det er ikke, fordi vi drikker os fulde på den måde. Men vi nyder så det allesammen mere eller mindre at få en øl eller om aftenen, hvis vi sidder og spiller, eller når vejret er godt, og man sidder på græsset (Lene).

Jeg tror tidligere har jeg tænkt, det var enten ingenting eller blive virkelig fuld. Fordi det var min omgangskreds, det var enten drak man bare rigtig meget, eller også så drak man ingenting til fester og sådan noget. Modsat derhjemme hvor det var sådan lidt, så tog man et glas vin for at hygge sig. [...] Så jeg har sådan lidt, nu er jeg begyndt at tænke, at der er jo faktisk en rosévin, den smager jo godt bare for smagens skyld. Så jeg tror, jeg er begyndt at tænke "jeg skal måske ikke afskrive alt, bare fordi der er alkohol i, jeg skal måske også bare prøve at finde noget, jeg kan lide, fordi jeg vil nok ikke tage skade af det." [...] Jeg tror min omgangskreds har ændret sig, vi er blevet ældre, og jeg har måske lært nogen andre at kende, som har

introduceret mig til nogen ting og sagt "det kan være du kan lide det her"- agtigt (Mette).

Citaterne illustrerer, hvordan interviewpersonerne ændrer opfattelse af, hvad alkohol er, og hvorfor man drikker det. Alkoholen bliver ikke længere forbundet med ukontrolleret fuldskab men derimod med hygge og nydelse i rolige omstændigheder. Denne forandring skyldes dels omgangskredsens ændrede forhold til alkohol, dels at mange alkoholrelaterede sammenhænge er mere rolige, samt at de tre kvinder har udviklet en smag for alkohol. Nogle af de andre ikke-fuldskabsorienterede (Dana, Isabella, Karina) har et uforandret syn på alkohol, og bryder sig fortsat ikke om smagen, og drikker kun sjældent – fx til nytår – en enkelt genstand.

Opsamling

Både det kvantitative og kvalitative materiale peger på, at fravalget af den fuldskabsorienterede drikkestil i teenageårene blandt andet hænger sammen med, at man ikke ønsker at miste kontrollen over sig selv, fordi det kan have konsekvenser, som for eksempel at opføre sig pinlig, at gøre noget man fortryder eller at udsætte sig selv for en helbredsmæssig fare. Men fravalget af at drikke sig fuld især i teenageårene er ikke uden omkostninger. Denne lille gruppe af unge – på kun 4 % - føler sig ofte anderledes og udenfor fællesskabet til festerne, og de bliver konstant konfronteret med, at de ikke er som andre unge, når de fastholder at være ædru til festerne. Samtidig er det tydeligt, at udmeldingen "jeg drikker ikke alkohol" ikke accepteres af jævnaldrene, hvilket betyder, at hvis de skal være med til festerne, så må de enten skjule, at de ikke drikker sig fulde eller påtage sig særlige roller – som den sjove eller den ansvarsfulde. Det er derfor ikke så mærkeligt, som også de kvantitative analyser viser, at flertallet af de ikke-fuldskabsorienterede unge vælger festlivet fra. Konsekvensen heraf er, at det er sværere for dem at skabe venskaber, ikke mindst fordi stort set alle deres jævnaldrene drikker alkohol. I voksenlivet ser vi imidlertid et forandret forhold til alkohol, idet alkoholens symbolske betydning ændres til noget, som (også) markerer nydelse og hygge – i modsætning til tidligere, hvor det primært handlede om fuldskab.

Litteratur

- Advocat, J. and Lindsay, J. (2015). To Drink or Not to Drink? Young Australians Negotiating the Social Imperative to Drink to Intoxication, *Journal of Sociology* 51(2): 139–53.
- Alkoholstatistik 2015. Nationale data.* Sundhedsstyrelsen og Statens Serum Institut, 2015.
https://www.sst.dk/da/udgivelser/2015/~/_/media/AD0E935AE31446C4AA09250B270A780B.ashx
- Andersen, A., Rasmussen, M., Bendtsen, P., Due, P., Holstein, B.E. (2014). Secular Trends in Alcohol Drinking Among Danish 15-Year-Olds: Comparable Representative Samples From 1988 to 2010. *Journal of Research on Adolescence* 24 (4):748–756.
- Conroy, D. and de Visser, R. (2014). Being a non-drinking student: An interpretative phenomenological analysis. *Psychology & Health* 29(5): 536–551.
- Demant, J. and Østergaard, J. (2007). Partying as Everyday Life: Investigations of Teenagers' Leisure Life. *Journal of Youth Studies* 10 (5): 517-537.
- Epler AJ, Sher KJ, Piasecki TM (2009). Reasons for abstaining or limiting drinking: A developmental perspective. *Psychology of Addictive Behaviors* 23(3): 428–442.
- Fuller, V., Gill, V., Hawkins, D., Mandalia, D. and Whalley, R. (2012). *Smoking, drinking and drug use among young people in England in 2011.* NHS Information Centre (2012)
<http://www.ic.nhs.uk/puns/sdd11fullreport>
- Gilhooly, Mary L. M. (2005). Reduced drinking with age: Is it normal? *Addiction Research & Theory* 13(3):267-280.
- Health and Social Care Information Centre (2012). *Statistics on Alcohol: England, 2012.* London: Office of National Statistics; 2012.
- Herring, R., Bayley, M. and Hurcombe, R. (2014). "But No One Told Me It's Okay to Not Drink": A Qualitative Study of Young People Who Drink Little or No Alcohol. *Journal of Substance Use* 19(1–2): 95–102.
- Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlstrom, S., Balakireva, O., Bjarnason, T. and Kokkevi, A. (2012). *The 2011 ESPAD report. Substance use among students in 36 European countries.* The Swedish Council for information on Alcohol and Other Drugs, Stockholm, Sweden.
- Hibell, B., Andersson, B., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Morgan, M. and Narusk, A. (1997). *The 1995 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 26 European Countries.* The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs. Retrieved December 14, 2017
- Hogan, G. and O'Loughlin, D. (2014). A qualitative study of Irish postgraduate students' alcohol consumption. *Journal of Substance Use* 19(5): 373–377.
- Huang J., DeJong W., Schneider S.K. and Towvim L.G. (2011). Endorsed reasons for not drinking alcohol: comparison of college student drinkers and abstainers. *Journal of Behavioral Medicine*; 34(1):64–73.
- Iburg, K. M., König, C. og Skriver, M.V. (2016). *ESPAD 2015 Rapport for Danmark. Den Europæiske Rusmiddelundersøgelse blandt 15-16-årige skoleelever i 9. Klasse i Danmark i 2015 og udviklingen siden 1995.* Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet.

- Johnston L., O'Malley P., Bachman J. G. and Schulenberg, J. (2013). *Monitoring the Future—National survey results on drug use, 1975–2012: volume 1. Secondary school students*. Ann Arbor: Institute for Social Research, University of Michigan.
- Järvinen, M. and Gundelach, P. (2007). Teenage Drinking, Symbolic Capital and Distinction. *Journal of Youth Studies* 10 (1): 55-71
- Labouvie, E. (1996). Maturing out of substance use: selection and self-correction. *Journal of Drug Issues* 26(2): 457-476
- Nairn, K., Higgins, J., Thompson, B., Anderson, M. and Nedra, F. (2006). 'It's just like the teenage stereotype, you go out and drink and stuff': Hearing from young people who don't drink. *Journal of Youth Studies* 9(3): 287–304.
- Parder, M-L. and Vihalemm, T. (2015). '... If there's a party, then there's definitely alcohol'. Construction of partying practices and abstinence in Estonian youth forums. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 32(6): 563-578.
- Pattenden, S., Nanchahal, K., Primatesta, P. & Thom, B. (2008). Selfreported never-drinkers in England 1994–2003: Characteristics and trends in adults aged 18–54 years. *Alcohol and Alcoholism* 43(1): 91–96.
- Piacentini, M. and Banister, E. (2009). Managing Anti-consumption in an Excessive Drinking Culture. *Journal of Business Research* 62(2): 279–88.
- Østergaard, J. (2009). Learning to become an Alcohol User. Adolescents taking Risks and Parents living with Uncertainty. *Addiction, Research and Theory*, 17 (1): 30-43.

FORFATTERNE

Margaretha Järvinen, professor, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, mj@soc.ku.dk

Stefan Bastholm Andrade, seniorforsker, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, sba@vive.dk

Jeanette Østergaard, seniorforsker, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, jea@vive.dk

Jakob Demant, lektor, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, jd@soc.ku.dk

Signe Ravn, lecturer, University of Melbourne, signe.ravn@unimelb.edu.au

Louise Høyer Bom, student, Sociologisk Institut, Københavns Universitet og VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, lhb@vive.dk

Stine Vernstrøm Østergaard, analytiker, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for velfærd, svo@vive.dk

Asger Graa Andreasen, videnskabelig assistent, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, aga@vive.dk

Camilla Bank Friis, student, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, cbf@soc.ku.dk